

ISSN 1829 – 0523

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

АРМЯНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. Х.АБОВЯНА

ARMENIAN STATE PEDAGOGICAL
UNIVERSITY AFTER
KH. ABOVYAN

ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ

SCIENTIFIC NEWS

N 4 (33)

ԵՐԵՎԱՆ

ЕРЕВАН 2017 YEREVAN

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

- Միրզախանյան Ռ. Կ.* – Խմբագրական խորհրդի նախագահ
Բաբախանյան Ա. Վ. – Գլխավոր խմբագիր
Հովակիմյան Ս.Ա – Պատասխանատու քարտուղար

Բաղդասարյան Գ. Ե.	—	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Դավթյան Ս. Ա.	—	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Դոլուխանյան Ա. Գ.	—	ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ
Ղազարյան Է. Ս.	—	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Ղուկասյան Ա.Ա.	—	պրոֆեսոր
Շահինյան Ա. Ա.	—	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԵԳԻԱ

Գևորգյան Ս., Երեմյան Ա., Վարդանյան Կ., Պետրոսյան Հ., Դանիելյան Կ., Խուրդյան Ս., Գալստյան Ա., Թանգամյան Տ., Դեմիրխանյան Գ., Եղիազարյան Ա., Ազարյան Ռ., Թադևոսյան Գ., Հարությունյան Հ., Հոբոսյան Ն., Հարությունյան Գ., Յավուրյան Շ., Սարգիսյան Ի.

ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

(Հումանիտար գիտություններ), № 4 (33), 2017

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, «Գիտական տեղեկագիր», № 4 (33), Երևան, 2017թ.: 104 էջ: Կայք-էջը՝ (<http://scientific.aspu.am/>):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Խ. Ռ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ ԲՈՍՏՈՆԻ «ՀԱՅԻՆԻՔ» ՕՐԱԹԵՐԹՈՒՄ (1920-1930-ԱԿԱՆ ԹԹ).....	4
Ա.Ա.ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ԱՌԱՋԱԴՐՎՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԻ ՌԵԺԻՍՈՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	14
Ա.Ս.ԴԱՎԹՅԱՆ ՊԱՏԱՆԻ ԸՄԲԻՇՆԵՐԻ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ.....	18
Ա.Խ. ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԻՐԱԴՐԱՅԻՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....	24
Հ.Բ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՀԱՄԱՍԼԱՎՈՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՅԱՆ ԿԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 19-ԸՂ ԴԱՐԻ 50-60-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԵՎ 1867Թ. ՍԼԱՎՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ.....	30
Լ.Կ. ՍՈՒՐՄԱՅԱՆ ԵՐԿՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ՝ ԱՅԼԱԼԵԶՈՒ ՌՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՎ ՀԱՄԱԼՐՎԱԾ ԽՄԲԵՐՈՒՄ.....	38
Ա.Ս. ՆԱԴԻՐՅԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՄՈԴԵԼԱՎՈՐՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ.....	42
Ա.Ա.ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ, Հ.Ա.ԳԱԼՍՅԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ԼՈԿԱԼ ՑԱՆՑԻ ՄՈԴԵԼԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ CISCO PACKET TRACER ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ.....	47
Ա.Գ.ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՀԽՍՀ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ ԸՍՏ ՆՐԱ ԱՌԱՋԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ.....	54
Տ.Բ. ՄԻՔԱՅԵԼԻՅԱՆ, Թ.Ն.ԱՐՇԱԿՅԱՆ ՄՈԴԱԼԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՈՒԹԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	62
Տ.Վ.ԵՆՈՔՅԱՆ ԿՐՏՄԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ.....	68
Մ.Պ.ՄԿՐՏՈՒՍՅԱՆ, Լ.ՅՈՒ.ՄԿՐՏՈՒՍՅԱՆ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄՇԱԿՈՒՄ.....	74
Լ. Ն. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, Ն. Լ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, Գ. Ա. ԷԼՈՅԱՆ ԿՈՆԴԵՆՍԱՏՈՐՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԱՌՆՉՎՈՂ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԲՆՈՒՑԹԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.....	81
Ս.Ա. ՀՈՎԱԿԻՍՅԱՆ, Ն.Գ. ՀՈՐՈՍՅԱՆ, Ն.Ա. ՇԱԼՋՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՓՈԽԳՈՐԾՈՒՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.....	91
Ն.Հ.ՓԱՅԱՍԼՅԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԴԻՋԱՅՆ.....	96

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 94 (479.25) : 070

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ ԲՈՍՏՈՆԻ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»
ՕՐԱԹԵՐԹՈՒՄ (1920-1930-ԱԿԱՆ ԹԹ.)

Խ. Ռ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան,*

0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17

e-mail: spunews@mail.ru

Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումից հետո Բոստոնի «Հայրենիք» օրաթերթը բազմաբովանդակ քննարկման ենթարկեց անկախ պետականության վերականգնման խնդիրը: Թերթը կոչ էր անում վառ պահել անկախության գաղափարը, միավորվել դրա շուրջ և անմնացորդ նվիրվել այդ գաղափարի իրականացմանը: Թերթի էջերում անկախության գաղափարի արծարծումով փաստացի բացահայտվում էր խորհրդային իշխանությունների հանդեպ սփյուռքահայ հանրության ունեցած վերաբերմունքը: Անկախության կողմնակիցները դեմ էին արտահայտվում խորհրդային իշխանություններին: Իսկ խորհրդային իշխանության կողմնակից սփյուռքահայ հատվածը, հանուն խորհրդային իշխանությունների հետ լավ հարաբերություններ ունենալու, քննադատում էր անկախության գաղափարը:

Բանալի բառեր. Հայաստան, անկախություն, Բոստոն, «Հայրենիք» օրաթերթ, Դաշնակցություն, ռավկավար-ազատական կուսակցություն, խորհրդային իշխանություն:

Ներկայացված է խմբագրություն 12.05.2017թ.

Հայաստանի առաջին Հանրապետության (1918-1920թթ.) անկումից հետո տարագրության մեջ հաստատված հայ ազգային կուսակցությունները, քաղաքական գործիչները, մտավորականները հասարակական լայն քննարկման առարկա դարձրեցին հայությանը հուզող մի շարք հիմնախնդիրներ: Ամենակարևորը, թերևս, Հայկական հարցի լուծումն էր, Հայաստանի անկախության վերականգնումը: Այս ընթացքում անկախության գաղափարի շուրջն էին տեղի ունենում հայ քաղաքական մտքի շերտավորումն ու բյուրեղացումը: Սա շատ բնական էր, որովհետև անկախության գաղափարի տեսական ըմբռնումով էր պայմանավորված նաև հարցի գործնական լուծումը:

Հայաստանի անկախության վերականգնման գաղափարի հիմնական ջատագովը Հայ Հեղափոխական Դաշնակցությունն էր, որը ղեկավարել էր առաջին հանրապետությունը: Բոստոնի դաշնակցական «Հայրենիք» օրաթերթը հանգամանորեն քննարկում է Հայաստանի անկախության գաղափարը: Թերթի խմբագրի կարծիքով հայ քաղաքական միտքը պետք է պտտվի «Մայիսի 28-ի առանցքի շուրջը» [1, 1933, 28 մայիսի]:

Այս առումով թերթը հրապարակել է բազմաթիվ խմբագրականներ, հոդվածներ հաղորդումներ:

«Հայրենիք»-ի պատկերացմամբ «անկախ կարող է նկատուիլ ժողովուրդ մը, որ իրաւական ազատութիւն եւ փաստական հնարաւորութիւն ունի ինքն իր միջոցով եւ իր կամքով սեփական կառավարութիւն կազմելու, առանց այդ մասին ոեւէ չափով ենթարկուելու օտար ոյժի մը հարկադրանքին կամ թելադրանքին» [1, 1926, 7 մայիսի]: Թերթը կարևորում է ինքնուրույն և հոժարակամ արտաքին հարաբերություններ մշակելու և դաշինքներ կնքելու ժողովուրդների իրավունքը: Թերթի պատկերացմամբ անկախությունը հայ ժողովրդի սեփական հողի վրա ապրելու, զարգանալու, առաջադիմելու և իր ճակատագիրը ինքնուրույն վարելու անբռնաբարելի իրավունքն է [1, 1929, 1 նոյեմբերի]: Ինչպես տեսնում ենք՝ «Հայրենիք»-ը մեկնաբանում է այն կարևոր հանգամանքները, որոնց առկայությունը ենթադրում է անկախության գոյություն:

«Հայրենիք»-ը գտնում է, որ «Խորհրդային Հայաստանը պետական եւ ազգային տեսակետով ֆիզիքական պատուանդան մըն է միայն, որ ապագային, աւելի նպաստաւոր պայմաններու տակ կարող է դառնալ եւ պիտի դառնայ հայ ազգային բաղձանքներուն ու գաղափարներուն համապատասխան իրականութիւն մը: Սակայն այդ նպատակին հասնելու համար հայ ժողովուրդը պարտաւոր է պատրաստուիլ» [1, 1931, 28 մայիսի]: Ազգային նպատակների իրականացման համար պետք չէ հրաժարվել անկախության գաղափարից: Ըստ էության՝ դաշնակցական պարբերականի համար, պետք է փայփայել գոյություն ունեցող հայրենիքը և միաժամանակ հարատև ու հետևողական պայքարի նախապատրաստվել հանուն այդ հայրենիքի անկախության:

Խմբագրականներից մեկում եվրոպական բազմաթիվ ժողովուրդների օրինակներ են բերվում, որոնք համառ պայքարի շնորհիվ հասան իրենց անկախությանը: Այս պայքարում ցանկացած նահանջ կամ ուրացում մեծապես կվտանգի նպատակակետին հասնելու ուղին: Հայ Հեղափոխական Դաշնակցությունն էլ, թերթի մեկնաբանմամբ, այդ վտանգի գիտակցումով, «քայլ առ քայլ, կորովի ու աննահանջ, կը շարունակէ իր պայքարը յանուն Հայաստանի անկախութեան վերանուաճման» [1, 1930, 29 օգոստոսի]: Փաստորեն՝ Բոստոնի «Հայրենիք» օրաթերթը, կարևորելով անկախության համար պայքարում անզիջում և հետևողական մոտեցումը, առանձնացնում է այդ պայքարում Հայ Հեղափոխական Դաշնակցության դերակատարությունը:

«Հայրենիք»-ը անկախության ձեռքբերման հաջողությունը մեծապես կարևորում է հայ ժողովրդի կամքի հզորացմամբ: «Որքան աւելի հաւատարմութեամբ ու խանդավառութեամբ հայութիւնը ամփոփուի մայիս 28-ի դրօշակին շուրջը, այնքան աւելի շուտ պիտի գայ այդ յաղթանակը», - գրում է թերթը [1, 1926, 18 յունիսի]: «Հայրենիք»-ը հավատում է, որ Հայաստանի անկախության վերականգնման համար կլինեն բազմաթիվ առիթներ, այլ բան է, որ սերունդները պետք է բավարար իմաստություն ունենան դրանցից օգտվելու [1, 1924, 28 մայիսի]: Թերթը համոզված է, որ «հայ ժողովուրդը, երկուեկէս տարի ազատ եւ անկախ կեանքի հրաշագործ վայելքն ու միեւնոյն աստէն տառապանքն ունենալէ յետոյ, չի կրնար այլեւս անվրդով կրել ստրկութեան շղթաները եւ պիտի երբեք հանգիստ չառնէ մինչեւ որ նորէն կորսնցուցած ազատութեան չտիրանայ» [1, 1929, 28 մայիսի]: Ինչպես տեսնում ենք՝ սփյուռքահայ պարբերականը հավատով է լցված հայ ժողովրդի իմաստության, ազատամտության և անկախ պետականությունը վերականգնելու կորովի հանդեպ:

«Հայրենիք» օրաթերթն իր խմբագրականներում առանձնակի շեշտադրությամբ է պատասխանում նրանց, ովքեր տարբեր պատճառաբանություններով դեմ են արտահայտվում Հայաստանի անկախությանը: Թերթի խմբագրի համար աններելի սովետատություն է այն միտքը, թե իբր խորհրդայնացումից հետո Հայաստանը շարունակում է անկախ մնալ, և միայն կառավարությունն է փոխվել: «Քաղաքական հայ իմաստակներ

այսօր ալ կը շարունակեն տակաւին ողորմելի ճիգեր ընել՝ համոզելու հայ ժողովուրդը, թէ Հայաստանի ներկայ վիճակը գոհացուցիչ է ամէն տեսակետով եւ կը համապատասխանէ հայ ժողովուրդի կենսական շահերուն ու բաղձանքներուն», - գրում է թերթը [1, 1924, 28 մայիսի]: Մեր կարծիքով՝ Խորհրդային Հայաստանն անկախ պետությունն չէր, և այս տեսակետից «Հայրենիք»-ի քննադատությունները տեղին էին:

Թերթը մեղադրում է հնչակյաններին, ռամկավարներին, հայ բոլշևիկներին՝ նրանց մասին գրելով, որ «երեկ ալ, այսօր ալ թշնամի են հայկական ինքնիշխան ոյժի մը, հայկական անկախ պետութեան մը գոյութեան եւ գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար կը շարունակեն ծառայել օտար շահերու եւ նպատակներու, բայց ոչ հայ ժողովրդին եւ անոր քաղաքական իտելալներուն, որոնք իրապէս խորթ են մեր հակառակորդներու սրտին, թէեւ երբեմն «սկզբունքով» կ'ուզեն հայկական անկախութեան բարեկամ ձեւանալ» [1, 1924, 25 յունիսի]: «Հայրենիք»-ի նման կոշտ քննադատության պատճառն այն է, որ վերջիններս «չէն ըմբռներ, թէ մայիս 28-ը միմիայն իրենց հակառակորդ կուսակցութեան տօնը չէ, այլ ամբողջ հայ ժողովրդինը» [1, 1924, 25 յունիսի]: Փաստորեն «Հայրենիք» օրաթերթը փորձում է ցույց տալ, որ սփյուռքի ոչ դաշնակցական հատվածը Հայաստանի անկախության գաղափարին նայում էր Դաշնակցության հետ իր ունեցած հարաբերությունների պրիզմայով: Իրականում այս մեղադրանքի մեջ ճշմարտության հատիկը մեծ չափաբաժին է կազմում, սակայն դաշնակցական պարբերականը, մեր կարծիքով երբեմն խտացրել է գույները:

«Քաղաքական տհասություն» վերնագրված խմբագրականում անդրադարձ է արվում Կահիրեի «Արև» թերթում ներկայացված ռամկավար գործիչ Հրաչ Երվանդի բանախոսությանը [2, 1925, 2 դեկտեմբերի]: Ըստ թերթի՝ Հ. Երվանդը կարծում է, «որ եթէ Հայաստան այսօր ազատ եւ անկախ պետութիւն մը չէ, ատոր փոխարէն ան ազատուած է իր սահմանները ինք պաշտպանելու եւ հարեւաններու հետ տնտեսապէս մրցելու ծանր հոգսէն» [1, 1925, 3 դեկտեմբերի]: Թերթը թյուրիմացություն է համարում բանախոսի այս միտքը, և տեսակետ հայտնում, որ Խորհրդային Միությունը որևէ երաշխիք չի տալիս Թուրքիայի հարձակման դեպքում Հայաստանը և հայ ժողովրդին չլքելու վերաբերյալ: Համաձայն չենք «Հայրենիք»-ի պնդմանը, թէ Խորհրդային Միությունը չէր պաշտպանի Հայաստանի սահմանները: Մեր կարծիքով՝ Խորհրդային Հայաստանի սահմանները ԽՍՀՄ-ը համարում էր իր սահմանները և այդ սահմանների պաշտպանությունն իրականացնում էր իր անվտանգությունից ելնելով: Այլ բան է, որ, ըստ «Հայրենիք»-ի, «հայ ժողովուրդը այսօր ոչ միայն քաղաքական, այլև տնտեսական, ոչ միայն զինուորական, այլև կրթական գերութեան մեջ է խորհրդային լուծին տակ, իսկ գերութեան մեջ ոչ մէկ ժողովուրդ կարող է ազգայնօրէն զարգանալ ու բարգաւաճիլ:... Հայաստան, ապրելու համար, պէտք է դուրս գայ իր ներկայ խորհրդային գերութենէն եւ դառնայ ազատ եւ անկախ» [1, 1925, 3 դեկտեմբերի]: Կարծում ենք՝ «Հայրենիք» օրաթերթը, նույն կուսակցական անհանդուրժողականությամբ պայմանավորված, այս դեպքում, թերևս իր տեսակետի անքննելի ճշմարիտ լինելու հակումով տարված, չի փորձել զանազանել անկախության բաղադրիչները: Պետք չէր թերագնահատել Խորհրդային Միության դերը Հայաստանի անվտանգության առումով: Այս թերագնահատումով, կարծում ենք խոցելի է դառնում թերթի անկախության քարոզչությունը: Պետք է, կենտրոնանալ ինքնուրույն կրթամշակութային քաղաքական զարգացման վրա, միաժամանակ չթերագնահատելով ԽՍՀՄ-ի դերը անվտանգության առումով: Չուզահեռաբար պետք չէր տուրք տալ հակառակ կողմի ատելությանը, հատկապէս որ այդ մասին թերթը մի առիթով գրում է. «ատելութիւնը դէպի Դաշնակցութիւնը կուրացնէ ոչ միայն հայ բոլշևիկները, այլ նոյն իսկ ազգայնական ռամկավարները այն աստիճան, որ անոնք ընդունակ կը դառնան ժխտելու պատմական աղաղակող իրողութիւնն ալ, զոր կը խորհրդանշէ Մայիս 28-ի ազգային մեծ տօնը» [1, 1932, 28 մայիսի]:

«Հայրենիք»-ի խմբագրականներից մեկում նշվում է, որ խորհրդային կառավարության գովքը անելով ռամկավարները նսեմացնում են անկախության գաղափարը: «Որքան անսահման պետք է ըլլայ այդ մարդոց մեջ ատելությունը դեպի Հ.Յ.Դաշնակցությունը, որ անոնք չքաշուին անդադար փառաբանելու հայ ժողովուրդի նոյնիսկ ամենէն ռիսկերիմ թշնամիները» [1, 1926, 22 յունուարի]: Ըստ էության «Հայրենիք»-ը գտնում է, որ երբեմն ռամկավարները խորհրդային կառավարության դիրքորոշումը պաշտպանում էին ի հակադրություն Դաշնակցության: Թերթը պարզ ակնարկում է, որ իրենց պատկերացմամբ ռամկավարների առջև խնդիր է դրված ավելի շուտ պայքարել ընդդեմ Դաշնակցության, քան թե՝ հանուն Հայաստանի: Մեկ այլ տեղ, սակայն, «Հայրենիք»-ը նկատում է, որ ՌԱԿ Գ. Ընդհանուր պատգամավորական ժողովը մի կողմից նվիրական է համարում Հայաստանի անկախության գաղափարը, մյուս կողմից էլ թելադրում է անկախության ձգտող հայությանը «առանձին քաղաքականություն չհետապնդել Խորհրդային կառավարութեան հանդէպ» [1, 1926, 4 մայիսի]: Փաստորեն՝ ՌԱԿ-ի համար առաջնայինը խորհրդային կառավարությանը ամեն գնով չնեղացնելն էր, ինչը քննադատության է արժանանում «Հայրենիք»-ի կողմից:

Թերթի խմբագիրը կարծում է նաև, որ Խորհրդային Հայաստանի կարգավիճակը որպես անկախություն ներկայացնելով, այդ տեսակետի կողմնակիցները քողարկում են անկախության դեմ մղվող բացահայտ պայքարը [1, 1926, 28 մայիսի]:

Շարունակաբար պատասխանելով ՌԱԿ մամուլի կողմից Դաշնակցության առաջադրած անկախության գաղափարի քննադատությանը «Հայրենիք»-ը երբեմն ինքն էր նախահարձակ լինում: Օրինակ՝ ՌԱԿ Դ. պատգամավորական ժողովից հետո թերթն անդրադառնում է այդ ժողովի ընդունած հայտարարությանը: Ըստ թերթի՝ «ժողովրդի ծոցին մեջ ապրող քաղաքական կուսակցութեան մը առաջին եւ անփոխարինելի նպատակը պիտի ըլլայ նույն ժողովրդի քաղաքական անկախութիւնը, որուն պիտի ձգտի իր ամբողջ կարողութեամբ» [1, 1929, 24 հոկտեմբերի]: Թերթի համար տարակուսելի է, որ ռամկավարներն իրենց համարելով ժողովրդական կուսակցություն, ոչինչ չեն ձեռնարկում հանուն ժողովրդի անկախության և վերահաստատում են խորհրդային իշխանությունների հանդէպ լոյալության իրենց դիրքորոշումը: Մեր կարծիքով՝ այստեղ դաշնակցական պարբերականը փորձում է տեսական դաշտում քննադատել ռամկավարների մոտեցումը: Գործնականում սակայն, տեղին չէ ենթադրել, որ իրեն ժողովրդի կուսակցություն համարող ՌԱԿ-ը, անկախությունն առաջնահերթություն չհամարելով, հակադրվում է ժողովրդի ցանկությանը:

Թերթի համար առավել անընդունելի էր այն, որ ընկերային ընկալումներով լինելով կոմունիստական կուսակցությանը գաղափարական հակառակորդ, ռամկավարները այդ կուսակցության դեմ որևէ քայլ չեն ձեռնարկում: «Աշխարհաբար լեզվով այս արարքը կը որակուի ընկերային դաւանանքի ուրացում: Եթէ կուսակցութիւն մը համոզուած է, որ այսինչ վարդապետութեան փորձարկութիւնը կը վնասէ ժողովուրդի մը տնտեսական վերելքին, ան իրաւունք չունի ըսելու, թէ ինք կը հրաժարի անոր դէմ ոեւէ ձեռնարկ ընելու: Ուրիշ բան պիտի ըլլար, եթէ ըսուէր թէ հակառակ ձեռնարկ ընելու ոեւէ հնարաւորութիւն չկայ, քանի որ Հայաստանի մէջ կը տիրէ բոլշեւիկեան տարամերժ միահեծանութիւնը», - գրում է թերթը [1, 1929, 24 հոկտեմբերի]: Այսպիսով՝ «Հայրենիք» օրաթերթը փորձում է նաև ընկերային դավանաբանական առումով արդարացիորեն քննադատել ռամկավարների խորհրդամետ կեցվածքը: Ռամկավարների դավանած լիբերալիզմը որևէ ընդհանուր առնչություններ չունէր կոմունիստական գաղափարախոսության հետ:

Մի առիթով էլ թերթը հայ ժողովրդի հակաանկախական զանգվածների առկայությունը հեզմանքով պայմանավորում է դարեր շարունակ անկախ պետականություն չունենալու փաստով: «Վեց հարիւր տարուայ ստրկութիւնը անհետեւանք չէ մնացած հայ ժողովրդի համար: Ան առաջ է բերած հայ ժողովրդի որոշ

ըարբերու մէջ այնպիսի խորունկ ստրկական հոգեբանութիւն մը, որմէ անոնք երբեք չեն կրնար ազատիլ»,- գրում է թերթը՝ հայ ժողովրդի մէջ այդպիսի տարբեր համարելով համկավարներին և կոմունիստներին [1, 1929, 24 հոկտեմբերի]:

«Հայրենիք»-ն անդրադառնում է նաև «Հայ-վրացական միություն» ստեղծելու սփյուռքյան նախաձեռնությանը Կահիրեի «Արև» թերթի տված գնահատականներին [3]: «Արև»-ը հեզնում է այդ միությունը նշելով, որ այն նպատակ ունի համատեղ պայքարելու անկախության համար, սակայն, միևնույն է կարիք պիտի ունենա առավել հզոր դաշնակցի: «Հայրենիք»-ը պարզաբանում է, որ անկախ լինելը չի արգելում ինքնապաշտպանության նպատակով դաշնակցել հզոր պետության հետ, սակայն դա պետք չէ, որ լինի անկախության հաշվին: «Հարկաւ Հայաստան պետք ունի կապուելու Ռուսաստանի նման մեծ պետութեան մը հետ, բայց մի թէ այդ պետք է ընէ անպայման անոր ստրուկն ըլլալու գնով»,- գրում է «Հայրենիք»-ը [1, 1937, 3 մարտի]: Սրանով թերթը ցույց է տալիս, որ դաշինք կազմելը և ստրկական պայմաններով որևէ միության կազմի մէջ մտնելը տարբեր բաներ են: Անդրադառնալով հայ-վրացական միությանը՝ թերթը մատնանշում է. «հարկաւ չի նշանակեր, թէ կովկասեան հարեւաններու բարեկամութիւնը եւ գործակցութիւնը փնտռելով՝ մենք կ'ուզենք անպայման զինուիլ Ռուսաստանի կամ Խորհրդային Միութեան դէմ: Մեր դիրքը Խորհրդային կառավարութեան հանդէպ կը մնայ նոյնը, այն է՝ ոչ թէ զէնքի, այլ գաղափարի պայքար» [1, 1937, 3 մարտի]:

«Հայրենիք»-ի խմբագրականն անդրադառնում է ԱՄՆ-ում հայկական եռագույնի շուրջ ստեղծված իրավիճակին, երբ տեղի հայկական եկեղեցիներում հայ հոգևորականները 1933թ. ապրիլի 24-ին արգելում են ծածանել հայկական եռագույնը: Թերթը գրում է, որ Հայկական եռագույնից հրաժարվելը ենթադրում է հրաժարվել անկախության գաղափարից, և քննադատում է եկեղեցուն և նրան աջակից ռամկավարներին [1, 1937, 3 մարտի]:

Օրինակ՝ Բոստոնի «Պայքար»-ի խմբագիրը ԱՄՆ-ում հայկական եռագույնը արգելելու վերաբերյալ 1933թ. հուլիսի 22-ի համարում գրում է. «Մեր դրօշակը Հայաստանն է, ապրող, աշխատող ու վերածնող Հայաստանը, կենդանի դրօշակ, որ բարձր ու նուիրական է քան ոեւէ լաթեղէն դրօշակ» [4, 1933, 22 յուլիսի]: Այս կապակցությամբ «Հայրենիք»-ի խմբագրականը հետևապէս է պատասխանում. «Ռամկավար թերթը կ'ուզէ այնպէս ներկայացնել ամբողջ ամերիկահայութիւնը ներկայիս յուզող ազգային դրօշակի խնդիրը, որ իբր թէ հայկական Եռագույնը պաշտպանողները դրօշակը աւելի կը սիրեն քան Հայաստանը, որ իբր թէ մեռած դրօշակի մը համար անոնք կը մոռնան կենդանի Հայաստանը» [1, 1933, 25 յուլիսի]: Իսկապէս, ռամկավար պարբերականի հրապարակումը տպավորություն է ստեղծում, թէ գերխնդիրը դրօշակն է, և ոչ թէ այն, ինչը խորհրդանշում է այդ դրօշակը: Մինչդէռ «Հայրենիք»-ը պարզաբանում է, որ «անոնք, որ կը պաշտպանեն Եռագույնը, դրօշակի լաթը չէ որ կը պաշտպանեն այլ այն մեծ ու նուիրական գաղափարը, գոր կ'արտայայտէ այլ լաթը իր գոյներով: Ազատ, անկախ եւ միացեալ Հայաստանի գաղափարն է, որ մարմնացած է Եռագույնին մէջ» [1, 1933, 25 յուլիսի]: Ըստ էության՝ թերթը պարզաբանում է, որ Եռագույնի պաշտամունքը և Հայաստանի պաշտամունքը նույնն են և չեն կարող տարբեր լինել:

«Հայրենիք»-ը 1933 թ հուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր ամիսներին գրեթէ ամենօրյա հրապարակումներով անդրադառնում է եռագույնի խնդրին:

Հիմնականում ռամկավար մամուլի հակաքարոզչության արդյունքում որոշ օտար պարբերականներ հրապարակումներ են անում, թէ իբր եռագույնը դաշնակցության դրօշակն է, և դաշնակցականներն այն պարտադրում են նաև եկեղեցուն [1, 1933, 30 օգոստոսի]: Ցավոք, եռագույնի շուրջ ավելի բորբոքվեց միջկուսակցական պայքարը, որն անտեղի վատնում էր սփյուռքահայության ներուժը:

Հետաքրքիր են նաև «Հայրենիք»-ի հոդվածագիրների կողմից անկախության գաղափարի մեկնաբանումները:

Թերթի հոդվածագիրներից մեկը նշում է, որ ինչքան էլ օտար բանակների օգնությամբ հայ ժողովրդի ձեռքից խլած պահեն անկախությունը, ազատության օրն, այնուամենայնիվ, գալու է: Հայաստանի ժողովրդի լռությունը միայն ժամանակավոր է: «Այսօր կը լռե, ինչպես լռած էր ամբողջ հինգ դար, սակայն այդ չի նշանակեր, որ ազատութեան տենչը մեռած է իր հոգուն մէջ», - գրում է թերթը [1, 1924, 30 մայիսի]:

«Հայրենիք»-ի էջերում Հայաստանի անկախությանը նվիրված հրապարակումներով է հանդես գալիս նախկին վարչապետ Ալեքսանդր Խատիսյանը: Նա անկախության 10-ամյանկին նվիրված իր հոդվածում գրում է, որ պետք չէ հուսալքվել, այլ՝ մտածել մշակույթի զարգացման, ազգի հզորացման մասին այն ակնկալիքով, որ ազատությունն ու անկախությունն անպայման գալու են: Իսկ դա պայմանավորված է ժողովրդի ունեցած ձգտումով [1, 1928, 28 մայիսի]: Մի քանի տարի անց Ա. Խատիսյանը կրկին անկախության տարեդարձի առիթով գրում է. «... իտեալը մեր հոգիներու խորքը փայփայելու կամ առջեւն աղօթելու համար չէ միայն: Ունենալ իտեալ՝ կը նշանակէ պայքարիլ, պատրաստուիլ այդ իտեալին հասնելու համար: Ահա մեր առջեւ դրուած կարեւոր խնդիրներէն մէկը: Դժբախտաբար, հայ քաղաքական գործիչներէն ոմանք, դրդուած հայ դատի աննպաստ պայմաններէն, ալ չեն հաւատար անկախութեան գաղափարին» [1, 1931, 28 յուլիսի]: Ըստ էության՝ նախկին վարչապետը կոչ է անում վառ պահել անկախության գաղափարը և հավատալ դրա իրականացմանը:

Տարագիր հայ գործիչ Սեպուհը (Արշակ Ներսիսյան) «Հայրենիք»-ի էջերում մեղադրում է ռամկավարներին, որ գովաբանում է բոլշևիկյան իշխանություններին: Նա համոզմունք է հայտնում, որ ռամկավարները դա անում են ոչ թե ի շահ հայ ժողովրդի, այլ՝ ի հակառակ Հ.Յ.Դաշնակցության [1, 1927, 24 ապրիլի]:

Արշամ Խոնդկարյանը համեմատություն անցկացնելով Խորհրդային Հայաստանում և Վրաստանում տեղի ունեցող շինարարական աշխատանքների միջև, փաստում է, որ Հայաստանում այն շատ ցածր մակարդակի վրա է: Պատճառն, ըստ հեղինակի, Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունների տկարությունն է, ոչ ազատ լինելը: Իսկ «Հայրենիք»-ի խմբագրականն էլ Ա. Խոնդկարյանի այս հրապարակման վերաբերյալ նշում է, որ վրացիները ցույց են տալիս, որ պատրաստվում են անկախության, իսկ հայ բոլշևիկները՝ ոչ: «Ո՞ր հայ բոլշևիկն է բոլշևիկեան դիմակ հագած ազգային նպատակ հետապնդելու համար», - հոետորական հարց է տալիս խմբագիրը [1, 1929, 10 յունուարի]: Փաստորեն՝ սփյուռքում Հայաստանի անկախության վերականգնման համար կարևորվում է նաև հայ բոլշևիկների ազգայնական տրամադրությունները, ինչից վերջիններս ընդհանուր առմամբ, ցավոք, զուրկ էին:

Կարո Սասունին, անդրադառնալով անկախության տոնին, նշում է, որ այն. «կը դառնայ գեղեցիկ առիթ մը հայ ցրուած ժողովուրդը ազգային հաւաքական կեանքի կոչելու, իրարու միացնելու եւ քաղաքական ազատութեան ըմբռնումով տոգորելու, մէկ խօսքով, ի մի բերելու հայ ազգային քաղաքական մտածումը» [1, 1929, 6 յունիսի]: Իսկապես, անկախության գաղափարը կարող էր հանդիսանալ այն կռվանը, որի շուրջ պետք է համախմբվեին հայ տարագիր բոլոր հասարակական-քաղաքական ուժերը: Ցավոք, հակառակն էր տեղի ունենում, երբեմն որպես միմյանց հակադրվելու պատճառաբանություն ներկայացվում էր նույն անկախության գաղափարի հանդեպ ունեցած վերաբերմունքը:

«Հայրենիք»-ի հոդվածագիր Հակոբ Ամատունին գրում է. «Ժողովուրդ մը այն ատեն միայն կրնայ իր անկախութեան տիրանալ, երբ այդ ժողովուրդը պետական դաստիարակութիւն ու միօրինակ մտածողութիւն ունի ազգային հարցերու կամ շահերու շուրջ» [1, 1928, 28 մայիսի]: Այսինքն, հեղինակը անկախության գաղափարն ամուր հիմքերի

վրա պահելու համար կարևորում է համապատասխան ճիշտ դաստիարակությունը: Նույն կարծիքն է հայտնում նաև սփյուռքահայ պրոֆեսոր Հակոբ Չազմաքյանը: «Աշխատինք քաղաքական առողջ դաստիարակութեամբ ստեղծել մեր եւ մեր նորահաս սերունդին մեջ այնպիսի վճռականություն մը, որով մեր ցեղը ի վիճակի ըլլայ մեր անկախութիւնը անգամ մը եւս արժեցնել, եւ այս անգամ տեւականօրէն», - գրում է նա [1, 1927, 28 մայիսի]:

Հայ Գնդունին գրում է, որ անկախության գաղափարը դարերից և պատմությունից ժառանգած գերագույն իմաստությունն է: «Անկախութեան գաղափարը մեր հաւատքի հանգանակն ու յեղափոխութեան ուխտն է: Ոչ մէկ զիջում ու սակարկութիւն այս հողի վրայ», - ահա այսպիսի անզիջում կեցվածք է պարտադրում հայ գործիչը անկախության համար պայքարի գործում [1, 1928, 14 յուլիսի]: Ըստ նրա՝ անկախության գաղափարի վառ պահելով կարելի է «հետզհետեւ եւ իրերու պողպատեայ հարկադրանքին տակ մեռցնելու ռամկավարին ու պոլշեիկին յետին քսութիւնն ու կարմիր քրքիջը» [1, 1928, 14 յուլիսի]: Ըստ էության, առաջարկ է արվում անկախության հարցում որևէ զիջման չգնալ, համառորեն պայքարել այնքան, մինչև բոլոր հակառակորդները տեղի կտան:

Ալեքսանդր Դոնի ստորագրությամբ հայ հեղինակը Հայաստանի անկախության վերականգնման համար առանձնացնում է երեք գործոն ուժերի՝ «մենք, մեր անմիջական հարեւաններ եւ արտաքին աշխարհը» [1, 1929, 19 սեպտեմբերի]: Հողվածագիրը կարծում է, որ նախ մենք պետք է համառ գտնվենք մեր անկախության վերանվաճման գործում: Անմիջական հարեւանների գործոնին անդրադառնալիս ուշադրության է առնում Խորհրդային Ռուսաստանի և Թուրքիայի թշնամական վերաբերմունքը դեպի մեր անկախությունը [1, 1929, 19 սեպտեմբերի]: Հեղինակը օտար ուժեր ասելով հատկապես կարևորում է ռուս-անգլիական հակամարտությունից և Թուրքիայի հանդեպ օտար ուժերի վերաբերմունքից օգտվելը [1, 1929, 19 սեպտեմբերի]: Հեղինակը գտնում է, որ ինչպես բոլոր բռնապետությունները, Խորհրդային Միությունը ևս կործանվելու է, քանի որ դրան են ձգտում նրա հպատակ ժողովուրդները: Մեր կարծիքով՝ Ալեքսանդր Դոնին նույնպես կարևորել է գաղափարին հավատալն ու անմնացորդ նվիրվելը, իսկ գաղափարի իրականացման համար միշտ էլ կգտնվեն բարեպատեհ առիթներ ու հնարավորություններ:

Անկախության շուրջ միջկուսակցական բանավեճի հիմնական հարցն այն էր, որ դաշնակցականների պնդմամբ Խորհրդային Հայաստանն անկախ չէ: Նրանց հակառակորդները, մասնավորապես ռամկավարները ճգնում էին համոզել, որ ընդհակառակը, Խորհրդային Հայաստանը անկախ պետություն է: Դաշնակցական գործիչ Արսեն Միքայելյանը «Հայրենիք»-ում պատասխանում է ռամկավար «Պայքար»-ի հողվածագիր Տիգրան Պոյաճյանին: Ա. Միքայելյանը գրում է, որ Տ. Պոյաճյանի պատկերացումը անկախության վերաբերյալ թերի է: Նա փաստարկում է, որ Հայաստանը զրկված է արտաքին ինքնուրույն քաղաքականություն վարելու իրավունքից և պարտավոր է հետևելու Մոսկվայի ցուցմունքներին: «Հայաստանը, պ. Պոյաճեան, Սովիետ Ռուսիոյ հարաւային նահանգներէն մին է: Օրէնքները կը թելադրուին Մոսկուայէն, գաղտնի ոստիկանութիւնը ենթակայ է Մոսկուայի Չեկային եւ այլն», - գրում է Ա. Միքայելյանը [1, 1933, 24 օգոստոսի]: Տիգրան Պոյաճյանն էլ իր հերթին պնդում է, որ որ Հայաստանը որոշ վերապահումներով անկախ պետություն է համարվում: Ըստ ռամկավար գործչի՝ այդ վերապահումներից էին Հայաստանի իշխանությունների ինքնուրույն արտաքին քաղաքականություն վարելու իրավունքից զուրկ լինելը, խոսքի և մամուլի անազատությունը [4, 1933, 31 օգոստոսի]: Մեր կարծիքով, այս վերապահումներն արդեն ենթադրում են անկախություն չունենալու իրողության մասին: Այլ բան է, որ Տ. Պոյաճյանը համոզված է, որ Հայաստանի նման փոքր երկրի համար «դառն զրկանք մը չէ արտաքին քաղաքականութիւն վարելու իրաւունք չունենալը» [4, 1933, 31 օգոստոսի]:

Սփյուռքահայ դոկտոր Ն. Թաշճյանն էլ գրում է. «Ինչպես անկախութեան համար պայքարիլը, այնպես ալ անկախութեան գաղափարին աւանդապահ ըլլալ շնորհուած է

միայն անկախութեան արժէքն ըմբռնող ընտրեալներուն» [1, 1936, 28 մայիս]: Ըստ էության՝ հայ գիտնականը փորձում է հասկացնել, որ ոչ բոլորը կմիանան անկախության համար պայքարին: Իսկ դա պետք է, որ հուսախաբ չանի պայքարի մասնակիցներին: Անկախության համար պայքարը համարելով միայն ընտրյալների պայքար՝ հեղինակը փաստացի ավելի է ազնվացնում և վեհացնում նույն պայքարի էությունը:

Արդէն նշեցինք, որ 1933 թվականին Նյու Յորքում և ԱՄՆ հայկական եկեղեցիներում հայոց եռագույնի արգելման կապակցության տեղի ունեցան բազմաթիվ բանավեճեր, որոնց ընթացքում ուղղակի և անուղղակի ձևերով քննարկվում էր նաև Հայաստանի անկախության գաղափարը: Բացի «Հայրենիք»-ի խմբագրականներից, որոնց մասին նշեցինք վերևում, խնդրին թերթի էջերում անդրադարձել են նաև մի շարք սփյուռքահայ գործիչներ:

Սեդրակ Գրիգորյանը «Ռամկավարները և եռագույնը» վերնագրված հոդվածում փորձում է ցույց տալ, որ ռամկավարների քայլերը առավելապես պայմանավորված են դաշնակցության դեմ ունեցած թշնամական վերաբերմունքով, այլ ոչ թե՝ եռագույնի խնդրով: «Հետեւեցէք կարճատեն մը Ռամկավար թերթերուն եւ պիտի տեսնէք, որ էապէս շատ քիչ տարբերութիւն կայ անոնց եւ թուրք թերթերու ըսածներուն միջեւ: Յաճախ անոնք Դաշնակցութեան դէմ ունեցած անսահման ատելութենէն մոլեգնած՝ Էնկիւրիի թուրքերէն աւելի զօրաւոր հակահայ յօդուածներ ու խմբագրականներ կը գրեն», - գրում է հոդվածագիրը [1, 1933, 1 օգոստոսի]: Մ. Օզանյանն իր հոդվածում՝ «Հայ ռամկավարները եւ մեր դրօշակը», մեղադրում է ռամկավարներին բոլշևիկներին ծառայելու և եռագույն դրօշի դեմ պայքար մղելու համար [1, 1933, 24 օգոստոսի]: Ինչպէս տեսնում ենք՝ եռագույնի գաղափարը հայ գործիչները նույնպէս նույնացնում են անկախության գաղափարի հետ: Յանկացած անարգալից վերաբերմունք եռագույնին այս գործիչների կողմից ընկալվում էր որպէս անարգանք անկախության գաղափարի հանդէպ:

«Հայրենիք»-ը պարբերաբար անդրադարձել է նաև աշխարհի տարբեր վայրերում անկախությանը նվիրված միջոցառումներին և դրանց ընթացում հնչած մտքերին:

Օրինակ՝ տարագիր Արտաշէս Աբեղյանը Հայաստանի անկախությանը նվիրված Բեռլինում կազմակերպված երեկույթի ժամանակ ասում է. «Տարակոյս չունենանք, որ այսօր էլ Հայոց Աշխարհի քաղաքացին է գիւղացին, աշխատաւորն ու մտաւորականը, որչափ է կաշկանդուած ու կծկուած, իրենց հոգու խորքերում, իրենց սրտի ծայքերում, իրենց հարագատներով շրջապատուած, իրենց գորշ խրճիթների տակ մայիս 28-ի նուիրական տօնն են սրբազնագործում, իրենց ողջ էութեամբ ազատ ու անկախ կեանքը վերապրում, նրան վերանուաճելու ուխտը երդնում» [1, 1923, 30 յունիսի]:

Թերթը ներկայացնում է նաև տարագիր Նիկոլ Աղբալյանի բանախոսությունը Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած անկախության 6-ամյակի հանդիսությանը: Այստեղ օրվա բանախոսը կոչ է նաում համբերությամբ տանել նրանց, ովքեր ժխտում են մայիսի 28-ը: Դա ժամանակավոր է, և հետո չէ այն օրը, երբ մայիսի 28-ը դառնալու է համազգային տոն [1, 1924, 29 յունիսի]: Ն. Աղբալյանը Եգիպտոսում նման բովանդակությամբ ճառ է արտասանում նաև հաջորդ տարի տեղի ունեցած անկախության տոնահանդեսին [1, 1925, 30 յունիսի]:

Հետաքրքիր է նաև Նյու Յորքում Հայաստանի անկախության 7-ամյակին նվիրված հանդիսության ժամանակ հնչեցված Հայաստանի անկախության ամերիկյան կոմիտեի նախագահ Վահան Գարտաշյանի ճառը: Բանախոսը Հայաստանի անկախության, որպէս բարձրագույն իդեալի վերանվաճման հաջողությունը պայմանավորում է մեր միասնականությամբ և զոհաբերելու, զոհողության գնալու պատրաստակամությամբ [1, 1925, 28 յունիսի]: Այստեղ Գարտաշյանը ակնարկում է նաև դրամահավաքը: Ի դեպ Կոմիտեն ծավալուն աշխատանքներ էր կատարում ԱՄՆ-ում, որ վերջինս ԽՍՀՄ-ի հետ որևէ համաձայնության գալու պայման ներկայացնի նաև Խորհրդային Ռուսաստանի

կողմից «Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի ճանաչումը» [1, 1925, 30 յունիսի]: Հետաքրքիր է, որ «Հայրենիք»-ն անդրադառնում է նաև նմանատիպ մեկ այլ փաստի: Թերթը նկարագրում է Բելգիայի խորհրդարանի մի նիստ, որտեղ. «պատասխանելով երեսփոխան պ. Պրինտֆի, որ պահանջած է անմիջապես ճանչնալ Սովիետները, Պելճիքայի Արտաքին Գործոց նախարար Վանտերվելը յայտարարծ է, թէ իր կառավարութիւնը, իբրև նախապայման Սովիետներու ճանաչման, անոնցմէ կպահանջէ նաև Հայաստանի եւ Վրաստանի անկախութեան ճանաչումը, երկիրներ, որոնց հետ Պելճիքա լաւագոյն յարաբերութեանց մէջ է արդէն» [1, 1925, 5 օգոստոսի]:

Հատկանշական է, որ «Հայրենիք» օրաթերթի խմբագրությունը ևս Հայաստանի անկախության հասնելու հույսեր է կապում ԱՄՆ-ի կողմից Խորհրդային Միության հնարավոր ճանաչման հետ: «Այն պարագային, երբ Միացեալ Նահանգները որոշեն ճանաչել ԽՍՀՄ-ը, Հայաստանի անկախության ամերիկյան կոմիտեն պետք է ջանքեր գործադրի, որ այն կատարվի Հայաստանի անկախությունը ճանաչելու պատշաճ վերապահումով, այնպես, ինչպես դա արեցին Անգլիան և Ֆրանսիան» [1, 1928, 6 սեպտեմբերի]: Ինչպես հայտնի է Անգլիան և Ֆրանսիան Խորհրդային կառավարությունը ճանաչեցին Յարական Ռուսաստանի այն հողերի վրա, որոնց ժողովուրդները ճանաչել են Խորհրդային կառավարությունը, որը Անգլիային և Ֆրանսիային հնարավորություն է տալիս ԽՍՀՄ-ի մեջ մտած ժողովուրդներից որևէ մեկի ապստամբության դեպքում ճանաչել այդ ժողովրդի անկախությունը [1, 1928, 6 սեպտեմբերի]: Մեր կարծիքով սակայն, ինչպես ցույց տվեց նաև դեպքերի ընթացքը, ԱՄՆ-ը նման քայլի չէր գնա: Իրականում մենք մեզ հույսեր էինք վերագրել: Պատահական չէ թերթի հաջորդ խմբագրական հոդվածը, ուր նշվում է, որ, եթե հանկարծ ԱՄՆ-ը ճանաչի Խորհրդային Միությունը առանց Հայաստանի անկախության մասին վերապահումով, պետք չէ հիասթափվել: Ընդհակառակը պայքարը հանուն անկախության պետք է շարունակել նոր թափով [1, 1928, 7 սեպտեմբերի]:

Այսպիսով, վերլուծելով Հայաստանի անկախության գաղափարի շուրջ Բոստոնի «Հայրենիք» օրաթերթի էջերում ընթացող քննարկումները, կարելի է եզրակացնել.

- Թերթի կողմից որևէ տարակուսանք չի եղել վառ պահել Հայաստանի անկախության գաղափարը և անվերապահ հավատով, միասնականությամբ և գորաբերության գնալու պատրաստակամությամբ նվիրվել դրա իրականացմանը:
- Դաշնակցական պարբերականի կարծիքով անհրաժեշտություն էր փայփայել գոյություն ունեցող հայերիքի փոքրիկ հատվածը՝ իբրև հենարան ապագա անկախ և միացյալ Հայաստանի:
- Օրաթերթի կարծիքով անկախության գաղափարը կարող էր հանդիսանալ այն կովանը, որի շուրջ պետք է համախմբվեին հայ տարագիր բոլոր հասարակական-քաղաքական ուժերը: Ցավոք, երբեմն հակառակն էր տեղի ունենում, և որպես միմյանց հակադրվելու պատճառաբանություն ներկայացվում էր նույն անկախության գաղափարի հանդեպ ունեցած հակասական վերաբերմունքը:
- Օրաթերթը անկախության համար մղվող անգիջում և հետևողական գաղափարական պայքարում առանձնացնում է Հայ Հեղափոխական Դաշնակցության դերակատարությունը:
- Թերթը, երբեմն չափազանցեցված, փորձում է ցույց տալ, որ սփյուռքի ոչ դաշնակցական հատվածը Հայաստանի անկախության գաղափարին նայում էր Դաշնակցության հետ իր ունեցած հարաբերությունների դիտանկյունից:
- Օրաթերթը քննադատում է սփյուռքում գոյություն ունեցող այն տեսակետը, թե իբր Խորհրդային Հայաստանն անկախ պետություն է: Թերթի կարծիքով իրականում այս կերպ փորձ է արվում քողարկել անկախության դեմ մղվող բացահայտ պայքարը:

- Թերթը սփյուռքում Հայաստանի անկախության վերականգնման համար կարևորում է նաև Հայաստանի բոլշևիկ ղեկավարների ազգայնական տրամադրությունները, ինչից վերջիններս ընդհանուր առմամբ, ցավոք, գուրկ էին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. «Հայրենիք», Պոսթըն:
2. «Արև», Գահիրէ:
3. Ստեփանյան Խ., Հայ-վրացական միության ստեղծման փորձ (1936թ.), «Բանբեր Հայաստանի Արխիվների», Երևան, 2009, թիվ 2 (114), էջ 204-208:
4. «Պայքար», Պոսթըն:

РЕЗЮМЕ

ОБСУЖДЕНИЕ ИДЕИ НЕЗАВИСИМОСТИ АРМЕНИИ В БОСТОНСКОЙ ГАЗЕТЕ «АЙРЕНИК» (1920-1930 ГГ.)

Х. Р. СТЕПАНЯН

После установления советской власти в Армении Бостонская газета «Айреник» (Родина) содержательно обсуждал вопрос восстановления независимой государственности. Газета призвала поддерживать идею независимости, объединиться вокруг нее и полностью посвящаться этой идее. В страницах газеты обсуждая идею независимости на самом деле раскрывался отношение общественности армянской диаспоры к советской власти. Сторонники независимости были против советской власти. А просоветская часть диаспоры, ради хороших отношений с советской властью, критиковала идею независимости.

SUMMARY

DISCUSSION OF THE IDEA OF INDEPENDENCE OF ARMENIA IN THE BOSTON'S NEWSPAPER "HAYRENIK" (1920-1930-IES)

KH. R. STEPANYAN

After the establishment of Soviet power in Armenia the Boston's newspaper "Hayrenik" (Homeland) discussed comprehensively the issue of restoration of independent statehood. The newspaper urged to keep alive the idea of independence, unite around it and entirely dedicate to this idea. Developing the idea of independence the newspaper actually revealed the attitude of the public towards of the Armenian Diaspora to the Soviet authorities. The supporters of independence were against the Soviet authorities. The part of Armenian Diaspora, which was in favor of Soviet power, for the sake of good relations with the Soviet authorities, criticized the idea of independence.

Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅՎԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԸՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հոմախիտաթ գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

УДК 792

РЕЖИССЕРСКИЙ АНАЛИЗ ПРЕДЛАГАЕМЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ
А.А. ОГАНЕСЯН

*Армянский государственный педагогический университет им. Х.Абовяна,
010, Ереван, пр. Тигран Меци 17
e-mail: spunews@mail.ru*

Воображение каждого человека развивается и работает по-своему. Это многообразие оттенков человеческого воображения обусловливается различием индивидуальных особенностей восприятия окружающей действительности. Поэтому творческое воображение каждого актера-творца, анализирующего предлагаемые обстоятельства драматургического материала, обладает особой логикой, особым ритмом, своими капризами и причудами.

Ключевые слова: мизансцена, сценическое действие, сценография, актерские выразительные средства, воображение, дилетантизм.

Поступила в редакцию 21.01.2017 г.

Процесс возникновения и становления замысла произведения режиссерского искусства чрезвычайно сложен и неповторимо своеобразен для каждой авторской-режиссерской индивидуальности.

Особенности образного мышления режиссера при работе в кино, на телевидении, в театре обусловлены и складом его психики, и природой его темперамента, и характером его эмоциональных жизненных впечатлений. Специфика образных видений, возникающих у режиссера во время репетиций во многом определяется также художественными особенностями конкретного драматургического материала, тем какие ассоциации с пережитым будоражит он в сознании режиссера. Изучая драматургический материал или сценарий, режиссер ищет свои неповторимые пути, свои способы, приемы, свой замысел, чтобы вжиться в предлагаемые обстоятельства, сделать их не просто понятными, но и близкими для своего эмоционального восприятия. Разумеется, воображение режиссера всегда направляется драматургическим материалом, сценарием в русло определенного художественного замысла визуального произведения, и режиссер должен уметь посмотреть на обстоятельства произведения под данным, соответствующим этому замыслу углом зрения. Но важно, чтобы, проникая в предлагаемые обстоятельства, режиссер ощущал внутреннюю свободу, свое право на вымысел, домысел, догадку, интуицию.

Для режиссера большое значение имеют актерские предлагаемые обстоятельства. Недаром Станиславский придавал столь важное значение тому, чтобы проникновение в предлагаемые обстоятельства начиналось для актера с маленького напоминания о вымысле,

с „магического” слова „если бы”. Драгоценная особенность воздействия этого „магического” слова состоит в том, что оно дает толчок дремлющей инициативе артиста, будоражит его воображение ничем в то же время не утверждая и не навязывая, ненасилюя его психику. „Оно вызывает в артисте внутреннюю и внешнюю активность и добывается этого без внешнюю активность и добывается этого без насилия, естественным путем.” [1]

Воображение каждого человека развивается и работает по-своему. Это многообразие оттенков человеческого воображения обуславливается различием индивидуальных особенностей восприятия окружающей действительности. Поэтому творческое воображение каждого актера-творца, анализирующего предлагаемые обстоятельства драматургического материала, обладает особой логикой, особым ритмом, своими капризами и причудами.

Исследуя путь поиска активного сценического действия, Станиславский писал: „Мы пропускаем через себя весь материал, полученный от автора, мы вновь перерабатываем его в себе, оживляем и дополняем своим воображением. Мы сродняемся с ним, вживаемся в него психически и физически, мы зараждаем в себе „истину страстей”, мы создаем в конечном результате нашего творчества подлинно продуктивное действие тесно связанное с сокровенным замыслом драматургической основы”. Таков сложный путь проникновения в предлагаемые обстоятельства драматургического материала или сценария, который необходимо пройти режиссеру. К сожалению, на практике процесс глубокого проникновения в предлагаемые обстоятельства нередко упрощается и сводится к торопливому схематическому разбору с поспешным и поверхностным определением действенной задачи, а также некой „схемы действий”, якобы достаточных для ее осуществления. Для органического подхода к подлинному действию нельзя ограничиваться лишь схематическим-логическим анализом драматургического материала или сценария. Анализ предлагаемых обстоятельств должен возбудить образное мышление режиссера, неразрывно связанное с режиссерской задумкой и с режиссерским решением.

Что важнее для режиссера образное или логическое мышление? Говоря о важнейших свойствах образного мышления, психологи отмечают его „крепость”, так как оно оставляет значительно более прочный и яркий след в человеческом сознании, чем мышление логическое, а также то, что оно более сильно и непосредственно воздействует на человека и его деятельность. „Крепость” и прочная взаимосвязь образного мышления человека с его деятельностью имеет существенное значение в творческих поисках режиссера при анализе предлагаемых обстоятельств. Но случается и так, что добросовестно пытаясь постичь предлагаемые обстоятельства автора и подробно их разбивая, даже увлекаясь ими, режиссеры теряют основное ведущее направление и сбиваются с пути. Они запутываются в обилии фактов, данных автором, в собственных многочисленных догадках, версиях, предположениях. Воображение уводит их далеко в сторону от основной действенной генеральной линии [1].

„Режиссер может долго и подробно, и зачастую занимательно рассказать о режиссерском решении своей будущей работы, но отобрать среди массы накопленных сведений важнейшие, существеннейшие, сделать оакцент на обстоятельствах, создающих активные побуждения к действиям, ему не удастся.”² Режиссер не в состоянии отобрать среди обстоятельств, предложенных автором (чтобы затем развить их и дополнить своим воображением), те, которые рождают определенный способ восприятия и оценки, присущие данному режиссерскому решению.

Но только овладев логикой мышления авторского замысла, приняв ее как единственно возможную в предлагаемых обстоятельствах авторского замысла (как бы присвоив ее себе на время), режиссер может начать органическое движение по пути

сквозного действия, которое направлено на достижение сверхзадачи- главной действенной цели режиссерского замысла, общего режиссерского решения.

Каждый режиссер, исходя из особенностей своей режиссерской индивидуальности, расставляет в предлагаемых обстоятельствах драматургического материала, сценария свои акценты режиссерского замысла, режиссерского видения.

Нельзя забывать, что режиссерский замысел, выраженный в сверхзадаче, есть не только логически осознаваемая «главная, основная и всеобъемлющая» цель постановки, но это цель, «возбуждающая отклик в человеческой душе самого творца» которая может вызвать не формальное, не рассудочное, а подлинное, живое, человеческое непосредственное переживание.

Важно подчеркнуть, что процесс творчества, по существу, начинается для режиссера лишь с эмоционального, лично-интимного восприятия и осмысления драматургического материала, сценария. В том числе с умения найти в материале «близкие и родственные собственной душе» обстоятельства-взаимоотношения, цели, пристрастия, атмосферу и т.д. Не отрицая значения «сверхзадачи», режиссер обогащает и развивает режиссерскую школу, включая в нее в качестве необходимого элемента поиск «эмоционального зерна», определяющего направленность темперамента в спектакле, фильме, телепередаче.

Качественно отличаясь от понятий темы или идеи произведения, понятия „сверхзадачи” и „эмоционального зерна” подчеркивают значение эмоциональных процессов при возникновении и воплощении замысла. Анализируя драматургический материал ,сценарий, телепроект режиссер должен в соответствии со сверхзадачей автора создать комплекс предлагаемых обстоятельств. Особенно сложно это бывает в тех случаях, когда автор очень скупо знаком с настоящим и прошлым своих героев, тогда создание комплекса обстоятельств, группирующихся вокруг сверхзадачи и питающих ее, почти целиком зависит от творческой инициативы самого режиссера.

Таким образом сверхзадача спектакля, фильма, телепередачи дает творческий импульс режиссеру и определяет ведущее, доминирующее направление его фантазии в области предлагаемых обстоятельств.

Каждый режиссер анализирует литературный, драматургический, сценарный материал, исходя из особенностей своей творческой индивидуальности, своего воображения и темперамента, останавливается на обстоятельствах наиболее интересных (событийных) и важных с его точки зрения. Мир предлагаемых обстоятельств широк, сложен, зачастую противоречив. Режиссер неизбежно заблудится в нем, если не выявит, не ощутит сверхзадачу своего замысла [2]. Именно сверхзадача творческой концепции, ее главная действенная эмоциональная цель определяют ведущее направление в процессе проникновения в предлагаемые обстоятельства. Основная действенная цель режиссера, так сказать, формулируется, называется в процессе репетиции (именно называется), но за словесным ее определением не всегда стоит личная эмоциональное отношение к ней режиссера. Цель названа, но режиссером не осмыслены по-настоящему, не обжиты ни обстоятельства, делающие достижение этой цели жизненной необходимостью, ни обстоятельства , препятствующие, мешающие ее осуществлению.

Именно конфликт между потребностью, необходимостью с одной стороны и невозможностью с другой, является основой эмоционально насыщенного сценического и экранного действия. Именно этот конфликт питает сверхзадачу спектакля, фильма, делает ее понятной и эмоционально захватывающей.

Препятствия, создающие конфликт, могут быть очевидными, обнаженными, откровенными или скромными, трудноуловимыми, почти незаметными, но они всегда основа любого сценического и экранного действия. Эмоциональный градус, степень,

характер сценического и экранного конфликта могут быть совершенно различным, но конфликт всегда обостряет ассоциативное мышление, энициональное восприятие, организует и направляет внимание, мобилизует волю, делает действие эмоционально насыщенным, внутренне динамичным.

В соответствии со сверхзадачей среди предлагаемых обстоятельств выделяются наиболее важные, значительные, вырастающие до размеров событий. События-это как бы сгустки, акценты конфликта, вызывающие наивысшую действенную активность. Каждый актер, режиссер, выявляя в зависимости от общего замысла спектакля, фильма свою сверхзадачу, вводит тем самым для себя свою логику анализа предлагаемых обстоятельств и свою логику определения событий как кульминации действенного конфликта.

Направляя свое восприятие на конкретный, четко организованный комплекс конфликтных предлагаемых обстоятельств, актер или режиссер добивается органики и эмоциональной насыщенности сценического, экранного поведения роли, спектакля и фильма в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Станиславский К.С. Собр.соч., Т.2. М. „Искусство” 1954г.
2. Гончаров А.А. Режиссерские тетради, М.,1980г.

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

ԱՌԱՋԱԴՐՎՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԻ ՌԵԺԻՍՈՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ *Ա.Ա.ՀՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ*

Տվյալ հարցի վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս հետևել ռեժիսորի ստեղծագործական և անհատական զարգացմանը, ռեժիսորական կադրերի պատրաստմանը բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում: Հոդվածը ուսումնասիրում է ռեժիսորական կադրերի պատրաստման խնդիրները: Հոդվածը ոչ միայն ուսանողների, այլ նաև դասախոսների համար է, նրանց համար ովքեր իրենց կյանքը կապել են ռեժիսորի մասնագիտության հետ:

SUMMARY

DIRECTOR'S ANALYSIS OF THE PROPOSED CONDITIONS

A.A.HOVHANESYAN

The article gives opportunity to observe the development of creative individuality of a beginning director. The development of the producers, staff in higher educational establishment on the initial stage of development. The article is useful and necessary not only for the students but also for the professors of the given speciality.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 796

ՊԱՏԱՆԻ ԸՄԲԻՇՆԵՐԻ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ
Ա. Ս. ԴԱՎԹՅԱՆ

*Հայաստանի ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի պետական ինստիտուտ
0070, Երևան, Այ. Մանուկյան 11
e-mail: kafpedpsy@mail.ru*

Երևան քաղաքի բարձրակարգ մարզիչների շրջանում անցկացված սոցիոլոգիական հարցման արդյունքում պարզաբանվեց, որ հունահռոմեական, ազատ և ձյուդո ըմբշամարտերի մարզիչները կարևորում են այլ մարզաձևերի կիրառումը պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ողջ գործնթացում:

Այս առումով հարցվող մարզիչների 89 %-ը առանձնացնում են ակրոբատիկա, ֆուտբոլ, աթլետիկա, բասկետբոլ մարզաձևերը:

Նրանց գերակշռող մեծամասնությունը համոզված են, որ այլ մարզաձևերի կիրառման հետ մեկտեղ շարժումների տարբեր բնութագրերի կառավարման ճշգրտության նպաստակառուղիված բարելավումը կնպաստի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների արդյունավետ ուսուցմանը և կատարելագործմանը:

Բանալի բառեր- Պատանի ըմբիշներ, շարժումների ճշգրտության կառավարում, պատրաստության գործընթաց, տեխնիկական հնարքներ, սոցիոլոգիական հարցում

Ներկայացված է խմբագրություն 07.02.2017թ.

Տարբեր մարզաձևերում այդ թվում նաև ըմբշամարտում մասնագետները և մարզիչները բազմիցս ձգտել են բացահայտել մարզումային գործընթացի արդյունավետության բարելավման նորարարական ձևերը և պատրաստվածության տարբեր կողմերի կատարելագործման ուղիները:

Պատրաստության գործընթացը բազմաթիվ հիմնախնդիրների հետ մեկտեղ ուղղված է լուծելու նաև տեխնիկական հնարքների բարելավման հարցերը, որոնց արդյունքում հնարավոր է մրցումային պայմաններում հաջողությամբ իրականացնել տարաբնույթ մասնագիտական գործողություններ:

Պատանի ըմբիշների շրջանում բարձր մարզական արդյունքներին կարելի է հասնել միայն այն պայմաններում, երբ մարզումային գործընթացում կատարելագործվում են տեխնիկական հնարքները՝ հատկացնելով յուրաքանչյուր հնարքին օպտիմալ ժամանակահատված:

Ըմբշամարտի տարբեր ձևերում տեխնիկական հնարքների ուղիների բարելավումը իրենից ներկայացնում է բազմաբովանդակ մարզումային գործընթաց:

Անհրաժեշտ է նշել, որ մարզումային և մրցումային պայմաններում կազմակերպված հետազոտությունների գերակշռող մեծամասնությունը նվիրված է ամբողջական պատրաստության գործընթացի որևէ առանձին կողմի ուսումնասիրմանը:

Միևնույն ժամանակ, բազմաթիվ են այն գիտական որոնումները, որոնք ուղղված են ուսումնասիրել ու տեխնիկական հնարքների որոշ տարրերի բարելավման հետ առնչվող բազմաբնույթ խնդրիները:

Առանձնացնելով ըմբռամարտի տարբեր ձևերում պատանի մարզիկների շարժումների ճշգրտության դերը, անհրաժեշտ է բացահայտել այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք հնարավորություն են ընձեռում հաջողությամբ կատարելագործել և հսկել տեխնիկական հնարքների կատարման արդյունավետությունը՝ հիմնվելով օբյեկտիվ տվյալների վրա:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որը ըմբռամարտում մինչ այժմ իրականացրած գիտական հետազոտությունների հիմնական ուղղությունները առավելապես կապված են տարբեր մասնագիտական որակավորում ունեցող մարզիկների տեխնիկական հնարքների ուսուցման և կատարելագործման դասական մոտեցումների, առաջատար շարժողական ընդունակությունների մշակման, մրցակացական գործունեության ուսումնասիրման և այլ հարցերի հետ [1,2], ուստի պարզ է դառնում, որ պատրաստության համակարգում թերի են ուսումնասիրված պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման հիմնահարցերը, որոնք հնարավոր է լուծել նորարական մոտեցումների հիման վրա:

Այս տեսանկյունից կարևորվում է պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքներին նվիրված հետազոտությունների իրականացմանը անհրաժեշտությունը: Դրանք թույլ կտան իրական պատկերացում կազմել ըմբռամարտի տարբեր ձևերում տեխնիկական հնարքների, մշակման և կատարելագործման նոր մանկավարժական մոտեցումների ներգործության աստիճանի մասին:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզ դարձավ, որ պատանի ըմբիշների մարզադպրոցների ուսումնական ծրագրերում թերի է ներկայացված տեխնիկական հնարքների կատարելագործման հիմնահարցը, որի լուծումը կապված է մարզիկների շարժումների կառավարման բարելավման հետ:

Միևնույն ժամանակ պարզվել է, որ ըմբիշների ֆիզիկական պատրաստության գործընթացում չի կարևորվում շարժումների ճշգրտության դերը:

Անհրաժեշտ է հավելել, որ գիտական հետազոտությունների նման ուղղությունը արդիական է, և արդյունքները կարող են ունենալ գիտագործնական կարևոր նշանակություն՝ քանզի կբացահայտեն պատանի մարզիկների տեխնիկական հնարքների ուսուցման և կատարելագործման նոր արդյունավետ ուղիներ:

Աշխատանքի նպատակն է՝ – սոցիոլոգիական հարցման միջոցով ուսումնասիրել պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ընթացքում տարբեր միջոցների կրիառման առանձնահատկությունները:

Աշխատանքում օգտագործված մեթոդներն են՝ գիտամեթոդական գրականության ուսումնասիրում և վերլուծում, զրույց, սոցիոլոգիական հարցում, մաթեմատիկական վիճակագրություն:

Մասնագիտական գրականության ուսումնասիրության վերլուծությունը ցույց տվեց, որ պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ուղիների վերաբերյալ գոյություն ունեն տարբեր հայեցակետեր, որոնք սակայն իրենց հիմքում կրում են ավանդական մոտեցումներ: Վերջինս հիմնված է տեխնիկական հնարքների բազմաթիվ կրկնության մեթոդի օգտագործման վրա:

Չնայած հունահռոմեական, ազատ ձյուդո ձևերին բնորոշ տեխնիկական առանձնահատկություններին, կա առնվազն մեկ կարևոր հանգամանք, որ ստեղծում է նրանց միջև ընդհանուր եզրեր և թույլ է տալիս առկա տարբերությունների պայմաններում պատրաստության գործնաչափ իրականացնել նույն ուղիով, որը առնչվում է մասնագիտական շարժումների, տեխնիկական հնարքների ճշգրտության

կատարելագործման հետ: Այն կապված է մարզումային գործընթացում նոր մանկավարժական տեխնոլոգիաների կիրառման հետ:

Ընթացման տարբեր ձևերում տեխնիկական հնարքների հետ առնչվող բազմաթիվ արդիական հարցերի պարզաբանումը մեր կողմից իրականացվել է սոցիոլոգիական հարցման միջոցով:

Հարցումը նպատակ ուներ բացահայտելու պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման վերաբերյալ մարզիչների պատկերացումները, ինչպես նաև կատարելագործման հիմնական ուղիները, միջոցները և այլ հարցերը:

Ստուգողական մեթոդիկական ենթադրում էր հատուկ մշակված բլանկում 12 հարցից բաղկացած հարցաթերթի պատասխանների վերլուծություն:

Սոցիոլոգիական հարցումը կազմակերպելիս հիմնականում օգտագործվում էր փակ պատասխանների տարբերակը: Դրա հետ մեկտեղ, որոշ առաջադրանքների դեպքում մարզիչներին հնարավորություն ընձեռնվեց առաջարկել սեփական կարծիքը, ինչը թույլ տվեց հստակեցնել և ճշգրտել ուսումնասիրվող հիմնահարցի էությունը:

Սոցիոլոգիական հարցմանը ընդգրկվել են հունահռոմեական, ազատ, ձյուդո ըմբիշամարտի տարբեր որակավորում ունեցող 50 մարզիչ: Այն կազմակերպվել է 2016թ. Երևան ք. տարբեր մանկապատանեկան մարզադպրոցներում: Մարզիչների մեծամասնությունը՝ սպորտի վարպետներ և վաստակավոր մարզիչներ են, որոնց մանկավարժական ստաժը միջինը 13 տարի էր:

Սոցիոլոգիական հարցումը անցկացվել է գիտական գրականությունում ներկայացված երաշխավորությունների համաձայն [5]:

Մինչ սեփական հետազոտության արդյունքների վերլուծության անրադառնալը նպատակահարմար է ներկայացնել մասնագիտական գրական աղբյուրներում տեխնիկական հնարքների կատարելագործման վերաբերյալ մասնագետների որոշ կարծիքներ: Կատարած ուսումնասիրությունները թույլ տվեցին պարզաբանել, որ պատանի ըմբիշների շրջանում բավականին թերի ուսումնասիրված տեխնիկական հնարքների կատարելագործման հիմնահարցերը՝ հատկապես մարզիչների տեխնիկական պատրաստվածության օբյեկտիվ չափանիշների բացահայտման և օգտագործման տեսանկյունից:

Մեր կողմից կազմակերպված սոցիոլոգիական հարցման արդյունքները թույլ տվեցին իրական պատկերացում կազմել տեխնիկական հնարքների կատարելագործման բազմաթիվ հիմնահարցերի վերաբերյալ:

Ներկայացնենք հարցաթերթում առաջադրված հարցերի մի մասը, որը առընչվում է հետազոտության նպատակի իրականացման հետ: Այսպես «Պատանի ըմբիշների տեխնիկական պատրաստության նպատակով օգտագործում էք այլ մարզաձևեր» հարցի պատասխանների վերլուծությունից պարզաբանվել է, որ պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման գործընթացում մարզիչների կողմից այլ մարզաձևերը ժամանակ առ ժամանակ են կիրառվում:

Հավանաբար ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման հարցում մարզիչները հիմնված են իրենց փորձի վրա: Տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ընթացքում այլ մարզաձևերի օգտագործումը և դրանց դերի կարևորումը կարող է մարզիչներին տալ այն գործիքը, որի միջոցով հնարավոր է շարժումների կառավարման բարելավման միջոցով բարձրացնել ըմբիշամարտի տարբեր ձևերի տեխնիկական հնարքների կատարման ճշգրտության աստիճանը՝ դրանց արդյունավետ իրականացման նպատակով:

Վերլուծելով ըմբիշամարտի տարբեր ձևերում մասնագիտացող պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ուղիները կարելի է նշել, որ չի բացահայտվել որևիցե օրինաչափություն, որը կարող է մարզումային գործընթացում այլ

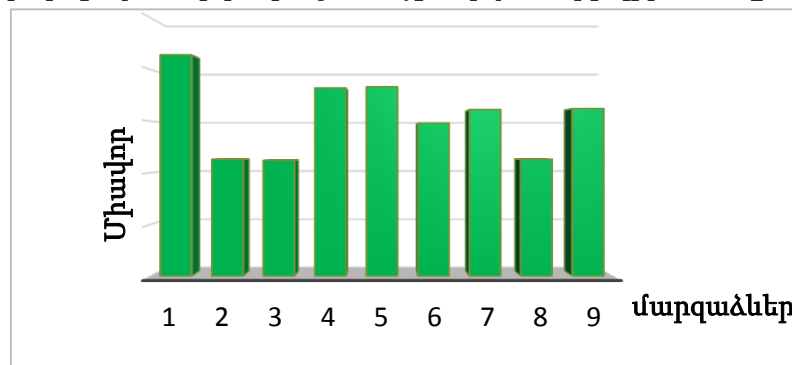
մարզաձևերի կիրառման տեսանկյունից բնութագրի հունահռոմեական, ազատ և ձյուղո ըմբշամարտի առավելությունները:

Ստացված տվյալների համաձայն իհարկե առաջին հայացքից դժվար է պատերազում կազմել նման կապի առկայության մասին, սակայն երկրորդ հարցի պատասխանները հնարավորություն են տալիս հստակեցնել մարզիչների կարծիքը պատանի ըմբիշների տեխնիկական պատրաստության գործում այլ մարզաձևերի օգտագործման նշանակության մասին:

Մեկ այլ հարցի «Առավելապես որ մարզաձևերն էք օգտագործում պատանի ըմբիշների տեխնիկական պատրաստության բարելավման գործընթացում» հարցման արդյունքների վերլուծությունից պարզաբանվեց հետաքրքիր պատկեր: Մարզիչների կարծիքով ըմբիշների տեխնիկական պատրաստության բարելավման արդյունավետությունը կապ ունի մարզումների ընթացքում այլ մարզաձևերի օգտագործման հետ:

Հավելենք, որ այս հարցի հետ կապված պատասխանների մշակման մեթոդիկայի համաձայն առաջնային էին համարվում առավել քիչ միավոր հավաքած մարզաձևերը:

Հարցվող մարզիչների 89 %-ը մեծ տեղ էր հատկացնում այլ մարզաձևերի կիրառմանը՝ հատկապես առանձնացնելով ակրոբատիկա, ֆուտբոլ, աթլետիկա, բասկետբոլ մարզաձևերը, իսկ 11 ը չի կարևորում պատանի ըմբիշների տեխնիկական պատրաստության բարելավման գործընթացում այլ մարզաձևերի կիրառումը:

Գծապատկեր 1 Պատանի ըմբիշներին տեխնիկական պատրաստության գործընթացում առավել կարևոր մարզաձևերի կիրառման կարգը

1-վոլեյբոլ, 2- ֆուտբոլ, 3- ակրոբատիկա, 4- հանդբոլ , 5- սեղանի թենիս, 6- բասկետբոլ, 7-ճանրամարտ, 8-աթլետիկա, 9- լող

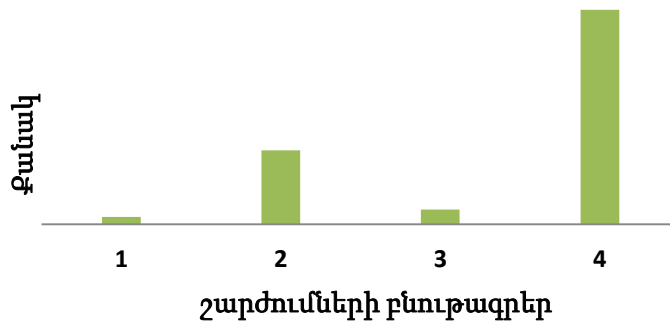
Դա հիմնավորում են այն հանգամանքով, որ տեխնիկական պատրաստության բարելավման գործընթացը կազմակերպվում էր առավելապես մասնագիտական հնարքների բազմաթիվ կրկնությունների միջոցով, որի արդյունավետության աստիճանը երևում է հիմնականում գոտեմարտերի ժամանակ:

Առաջին և երկրորդ հարցերի պատասխանների համեմատությունը թույլ է տալիս հստակեցնել որոշակի եզրահանգումներ:

Մասնավորապես բացահայտված նման կապը պայմանավորված է հավանաբար այն հանգամանքով, որ ըմբշամարտի տարբեր ձևերում տեխնիկական պատրաստության ավանդական մոտեցումներում մեծ տեղ է հատկացվում այլ մարզաձևերի կիրառմանը: Դրա մասին է վկայում ըմբշամարտի դասագրքերի, ըմբիշների մարզումային գործընթացի երկարատև մանկավարժական դիտումների արդյունքների վերլուծությունը, զրույցը մարզիչների հետ:

Հարցման մյուս առաջադրանքնից, որը կապված էր «Շարժումների բնութագրերից, որոնք էք առավել կարևորում պատանի ըմբիշների մասնագիտական ճշգրտության բարելավման գործընթացում» հարցի հետ բացահայտվեց, որ որոշ մարզիչներ համակարծիք են, տարբեր մարզաձևերով կանոնավոր պարապելու դրական ազդեցությանը մարզիկների շարժումների բնութագրերի կառավարման ընդունակությունների, ինչպես նաև մասնագիտական շարժումների ճշգրտության բարելավման վրա:

Մասնավորապես ստացված տվյալների համաձայն հարցվող մարզիչների 87%-ը, չափազանց բարձր են գնահատում շարժումների տարբեր բնութագրերի կառավարման ճշգրտության նշանակությունը՝ իսկ 13 % ոչ այնքան բարձր, սակայն նույնպես կարևորում են շարժումների բնութագրերի կառավարման կատարելագործման դերը պատանի ըմբիշների մասնագիտական շարժումների ճշգրտության բարելավման գործընթացում:

Գծապատկեր 2. Շարժումների առավել կարևոր բնութագրերի դերը պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների ճշգրտության դրսևորման մեջ

1. Տարածական, 2. Ժամանակային, 3. Ուժային 4. Բոլորը

Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ որոշ հեղինակներ [3,4] համոզված են, որ տարբեր մարզաձևերի կիրառումը պատրաստության գործընթացում դրական ազդեցություն է ունենում մարզիկների շարժումների բնութագրերի կառավարման ընդունակության, ինչպես նաև շարժումների ամբողջական գործողությունների ճշգրտության վրա:

Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ մարզիչները կարևորելով շարժումների բնութագրերի բարելավման դերը պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների ուսուցման և կատարելագործման գործընթացում այն ու հանդերձ մարզումների ընթացքում չեն կիրառում շարժումների բնութագրերի կառավարման ճշգրտության բարձրացման համար նախատեսված հատուկ ֆիզիկական վարժությունների օգտագործումը:

Անկասկած առանց մարզաձևին բնորոշ տեխնիկական հնարքների կատարման բարձր ճշգրտության հնարավոր չէ հասնել մարզական հաջողությունների, նվաճել սպորտային բարձունքներ այդ թվում նաև ըմբշամարտում: Տեխնիկական հնարքների պատրաստվածության այլ գործոնների հետ մեկտեղ, պատանի ըմբիշների մարզական հաջողությունների նվաճման գործում մասնագիտական գործողությունների արդյունավետ իրականացման տեսանկյունից կարևոր դեր է խաղում տեխնիկական հնարքների կառավարման արդյունավետությունը, որի չափանիշներից մեկը կարելի է համարել ճշգրտության ցուցանիշները:

Եզրակացություններ: Հետազոտության արդյունքում պարզաբանվեց, որ հունահռոմեական, ազատ ոճի և ձյուդո ըմբշամարտերի փորձառու մարզիչները կարևորում են և հիմնավորում այլ մարզաձևերի կիրառումը պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների կատարելագործման ողջ գործընթացում: Մինևույն ժամանակ մարզիչները համոզված են շարժումների տարբեր բնութագրերի կառավարման ճշգրտության բարելավումը կնպաստի պատանի ըմբիշների տեխնիկական հնարքների արդյունավետ ուսուցմանը և կատարելագործմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Առաքելյան Վ.Բ., Գալստյան Հ.Գ., Հարությունյան Խ.Թ. Ազատ ըմբշամարտ, Եր. Հեղինակային հրատ., 2008-315 էջ:
2. Գալստազազյան Է.Գ., Սամբո ըմբշամարտ ու մոտքերի բռնվածքներով կատարվող զգումների ուսուցման մեթոդիկայի հիմնավորումը, Սեդ. ատեն.... մ.գ.թ., Եր., 2007-21 էջ:
3. Абделькадер Мадхи Бен Хамади. Развитие способности к дифференциации мышечных усилий на начальном этапе подготовки баскетболистов: автореф. дис... канд.пед.наук . - Киев, 1980. - 24 с.
4. Корнешов А.А. Чувство времени и его детерминация в осознанном управлении двигательными действиями в спорте, Автореф. Дисс... канд.пед.наук. – М. 2003 -24с.
5. Тавокин Е.П. Основы методики социологического исследования: Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2009. — 239 с.

РЕЗЮМЕ

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ ЮНЫХ БОРЦОВ

А. С. ДАВТЯН

По результатам социологического опроса тренеров высокой квалификации г. Еревана выяснилось, что тренеры по греко-римской, классической борьбе, дзюдо отмечают важность использования других видов спорта с целью совершенствования технических приемов юных борцов. Относительно данного вопроса 89% опрошенных тренеров отдают предпочтение следующим видам спорта: акробатика, футбол, атлетика, баскетбол. Подавляющее большинство опрошенных тренеров уверены в том, что наряду с другими видами спорта целенаправленное улучшение точности управления различными параметрами движений будет способствовать эффективному обучению и совершенствованию технических приемов борцов.

SUMMARY

WAYS TO PERFECT TECHNICAL TRICKS OF YOUNG WRESTLERS

A.S. DAVTYAN

As a result of survey, conducted among the high qualified wrestling (Greco-Roman, Free style and Judo) trainers of Yerevan it turned out that the use of other sports to perfect young wrestlers' technical tricks is very important. In this regard, 89 per cent of requested trainers distinguish acrobatics, football, athletics and basketball.

The majority of trainers think that along the use of other sports the improvement of accuracy of control of different characteristics of movements will contribute to effective training and perfection of wrestlers' technical tricks.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

81' 36

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱԶԱԳՈՒՅՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ
ԻՐԱԴՐԱՅԻՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ
Ս.Խ. ԲԱԴՂԱՍԱՐՅԱՆ

*Խ. Արքովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: susanna.baghdasaryan@gmail.com*

Հոդվածում քննարկվում է օտար լեզվի (անգլերեն) տիրապետման տարբեր մակարդակներում քերականական նվազագույնին առաջադրվող պահանջների, քերականության ուսուցման նպատակների առաջնահերթությունների փոփոխման հարցը: Կոմպլեքստեստային մոտեցման շրջանակներում այն դիտարկվում է լեզվաբանական, սոցիալ-մշակութային, հաղորդակցական, գործաբանական, լեզվամշակութային, մեթոդաբանական, մեթոդական և, իհարկե, քերականական կոմպլեքստեստային տեսանկյունից: Հետաքրքիր է այդ հիմնահիմքերի դիտարկումը ռեգիստր վերլուծության տեսանկյունից: Իրադրային քերականության ուսուցման համատեքստում քերականական նվազագույնի ընտրության սկզբունքները անհրաժեշտ է դիտարկել գործառական քերականության տեսանկյունից, որտեղ առաջին պլան է մղվում գործառությանության գաղափարը:

Բանալի բառեր. իրադրային քերականություն, գործառական քերականություն, գործառությանություն, գործաբանական, քերականական նվազագույն, կոմպլեքստեստային մոտեցում, հաղորդակցական, քերականական կոմպլեքստեստային, մեթոդական, ռեգիստր վերլուծություն:

Ներկայացված է խմբագրություն 3.07.2017թ.

Օտարալեզու քերականության նվազագույնի ընտրության սկզբունքները դասակարգելիս մեթոդաբանները հաշվի են առնում տարբեր գործոններ՝ ուսուցման պայմանները, ուղղվածությունը, ուսանողների լեզվական մակարդակը, պահանջմունքների բովանդակային բնութագրերը, ինչպես նաև այն, թե ինչ ծրագրի շրջանակներում է ներմուծվում օտարալեզու լեզվանյութը, ինչպես է այն ամրապնդվում կամ վերարտադրվում:

Առաջնային սկզբունք է հաշվի առնել այն, թե ինչպես, ինչ պայմաններում են արդյունավետորեն գործում քերականության յուրացման մեխանիզմները: Ընդ որում, քերականության յուրացման մեխանիզմները դիտարկվում են ձևաբանական, շարահյուսական, իմաստաբանական, գործաբանական, ճանաչողական և այլ մակարդակներում:

Որոշ հետազոտողներ դիտարկում են քերականական նվազագույնի ընտրության սկզբունքները լեզվական հատությունների զարգացման տեսանկյունից՝ քննության առնելով դրանք ընկալողական և արտադրողական մակարդակներում [1;2;5]:

«Քերականական նվազագույն» հասկացության հիմնական սահմանումների պատմահամեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այն դիտարկվում է հնչյունական նյութի, ունկնդրողական կոմպլեքսիայի, բանավոր կամ գրավոր խոսքի յուրացման, զարգացման տեսանկյուններից:

Կոմպլեքստային մոտեցման շրջանակներում նոր բովանդակային և գործառական բնութագրեր է ձեռք բերում օտարալեզու քերականության նվազագույնի ընտրության հիմնախնդիրը: Այն դիտարկվում է լեզվական, լեզվաբանական, սոցիալ-մշակութային, հաղորդակցական, գործաբանական, լեզվամշակութային, մեթալեզվաբանական, մեթոդական, ռազմավարական և, իհարկե, քերականական կոմպլեքսիաների տեսանկյունից:

Քերականության նվազագույնի ընտրությունը նոր բովանդակային բնութագրեր է ձեռք բերում նաև ռեգիստր վերլուծության տեսանկյունից: Կարևորվում են հատկապես Ռ. Ս. Էգգինսի /Eggin S. 1994, Շ. Լեկի Տարրի /Leckie-Tarry H. 1993/, Ջ. Մարքոյի /J. Marco 2001/ աշխատանքները [9;10;11]:

Լեզվաբանության շրջանակներում ռեգիստրը լեզվի տարատեսակ է, որը գործածվում է հատուկ նպատակով կամ հատուկ սոցիալական պայմաններում: Օրինակ՝ հակադրվում են հաղորդակցման պաշտոնական և ոչ պաշտոնական պայմանները: Զուգահեռաբար կիրառվում են "register", "field" or "tenor" եզրույթները: Լրացուցիչ առանձնանում են diatype, genre, text types, style, acrolect, mesolect և basilect եզրույթները [8]:

Օտար լեզուների ուսուցման շրջանակներում ռեգիստրը վերաբերում է պաշտոնական և ոչ պաշտոնական ոճերին: Եվ եթե ոճը դիտարկվում է որպես լեզվի տարաբնույթ դրսևորում, որը դիտարկվում է պաշտոնական լեզվի ոճի տեսանկյունից, ապա ռեգիստրը վերաբերում է ավելի շատ ուսումնական ծածկալեզվին [12]:

Իրադրային քերականության ուսուցման տեսանկյունից առանձնանում է Ջ. Մարտինի մոտեցումը, որը խոսակցական անգլերենի հինգ ոճ է առանձնացնում [13]:

- Սառը ոճ կամ ստատիկ ռեգիստր՝ վերաբերում է տպագրված անփոփոխ լեզվին: Օրինակ՝ աստվածաշնչյան մեջբերումները՝ *The Pledge of Allegiance – հավատարմության երդում ամերիկյան դրոշին*:

- Պաշտոնական՝ միակողմանի մասնակցություն և ոչ մի ընդհատում, տեխնիկական բառապաշարը կամ ճշգրիտ սահմանումները կարևոր են և ներառում են ներկայացումներ կամ ծանուցումներ անձանտոնների միջև:

- Խորհրդատվական՝ երկկողմանի մասնակցություն, երբ առկա է հենքային տեղեկատվությունը: Նախնական գիտելիքի առկայություն չի ենթադրվում: Կիրառվում է պատասխանելիս՝ «uh huh», «I see», այսպես կոչված backchannel-ները: Ընդհատումները թուլատրվում են:

- Ոչ կամաձին՝ ընկերական շրջանում, ծանոթությունների ժամանակ: Հենքային տեղեկատվությունը բացակայում է: Բնորոշ են կրկնությունները, լրացնողները (filler) և ծածկալեզուն:

- Ներանձնական՝ ոչ հրապարակային, որտեղ շեշտադրումն ավելի կարևոր է, քան բառապաշարը կամ քերականությունը: Այն ներառում է ոչ խոսքային հաղորդագրություններ: Բնորոշ է ընտանիքի անդամների և մոտ ընկերների հաղորդակցությանը:

Ընդհանուր առմամբ առանձնացնում են հետևյալ ռեգիստրները՝

- bench-level register – սահմանային ռեգիստր
- dialect register- բարբառային ռեգիստր

- facetious register- հումորային ռեգիստր
- formal register- պաշտոնական ռեգիստր
- in house register – հասարակաբանական ռեգիստր
- ironic register- երգիծական ռեգիստր
- neutral register- չեզոք ռեգիստր
- slang register- ժարգոնային ռեգիստր
- taboo register- տաբու ռեգիստր
- technical register-տեխնիկական ռեգիստր:

Այսպիսով, ռեգիստրը յուրահատուկ ենթատեքստ, ենթալեզու կամ գիտելիքի (հոգեբանական, հոգեվերլուծական, մանկավարժական, գիտական) ոլորտ է ներկայացնում: Ըստ Պոլյակովի քերականական նվազագույնը ռեգիստր վերլուծությամբ դժվար է որոշել [6]:

Իրադրային քերականության ուսուցման համատեքստում քերականական նվազագույնի ընտրության սկզբունքները անհրաժեշտ է դիտարկել նոր մեթոդաբանական դիրքերից: Այդ հարցում առանձնակի նշանակություն ունի մանկավարժական քերականությունը, քանի որ սույն հիմնախնդիրը չի դիտարկվում միայն լեզվաբանական հարթության վրա, և գիտնականները հաշվի են առնում սովորողների հոգեբանական, տարիքային, ազգամշակութային, սոցիալական առանձնահատկությունները: Հիմնախնդիրը նոր հնչեղություն է ստանում գործառական քերականության տեսանկյունից: Դրանով է պայմանավորված այն հանգամանքը, որ որոշ իրական խոսքային իրադրություններում քերականական կառույցները կատարում են հստակ գործառույթներ և դրանց նշանակությունը դժվար է ներկայացնել ավանդական քերականությամբ: Գործառական լեզվաբանության հաջողություններից մեկն այն է, որ Եվրոպայի խորհրդի լեզվաքաղաքականության շրջանակներում առաջարկվում է լեզուն ուսումնասիրել տարբեր՝ նախաշեմային /Waystage/, շեմային /Threshold level/ և հետշեմային /Vantage/ մակարդակներում [3; 7]: Ակնհայտ է, որ լեզվի տիրապետման տարբեր մակարդակներում քերականական նվազագույնին առաջադրվող պահանջները փոխվում են, փոխվում են քերականության ուսուցման նպատակների առաջնահերթությունները՝ առաջին պլան մղելով գործառության գաղափարը, ուսանողների իրական խոսքային գործունեության կարողությունների զարգացումը:

Իրադրային կամ խոսակցական քերականական նվազագույնն ընտրելիս անհրաժեշտ է վերանայել ավանդական սկզբունքների դասակարգման և ընտրության կարգը: Ընդ որում՝ իրադրային քերականության ուսուցումը ենթադրում է քերականության ուսուցման հիերարխիկ համակարգ, ըստ որի՝ առաջնային են համարվում հաղորդակցական սկզբունքները, իսկ ավանդական համարվող սկզբունքները կարող են կիրառվել ըստ տվյալ ուսումնախոսքային իրադրության:

Իրադրային քերականության ուսուցման համատեքստում անհրաժեշտություն է առաջանում ընտրել այնպիսի քերականական նվազագույն, որը թույլ կտա օբյեկտիվորեն գնահատել ուսանողների գիտելիքները կամ թեստավորել նրանց: Ընդ որում, արդի փուլում թեստավորումն իրականացվում է կոմպետենտային մոտեցման տեսանկյունից: Ակնհայտ է որ քերականական կոմպետենցիան ամբողջական է դառնում, եթե հաշվի ենք առնում լեզվական, լեզվաբանական, խոսութային, գործաբանական և այլ կոմպետենցիաները: Վերջնարդյունքում քերականական կոմպետենցիայի թեստավորումը հիմք է ստեղծում ուսանողների հաղորդակցական կոմպետենցիայի գնահատման համար: Փաստորեն, վերանայվում են քերականական նվազագույնի ընտրության սկզբունքները տարբեր տեսանկյուններից՝ քերականական նյութի ներմուծման, ամրապնդման, ներկայացման, ստուգման, գնահատման, թեստավորման և այլն:

Կարևորվում է հաղորդակցական մոտեցումը, քանի որ ըստ այդ մոտեցման՝ սկզբունքների օտարալեզու քերականական նվազագույնը ընտրվում է ըստ լեզվի գործառական համակարգի առանձնահատկությունների, իրական խոսքային իրադրությունների, տվյալ իրադրությունը ներկայացնող ենթատեքստի, հաղորդակցական մտադրությունների և հաղորդակցության մասնակիցների դերակատարությունների: Ըստ այդմ, կարևորվում են ձևաբանական, շարահյուսական և իմաստաբանական մակարդակները: Համապատասխանաբար, սովորողները պետք է իմանան թիրախային քերականական երևույթները ներկայացնող բառաձևերը, նշանակությունները և գործառույթները: Դրա հետ մեկտեղ, կարևորվում են սոցիալական իրադրության, միջավայրի մասին գիտելիքները:

Գործաբանական մակարդակում կարևորվում է «խոսողի վարքագիծը», որը հնարավոր է ներկայացնել ռեգիստր-ռճական վերլուծությամբ, քանի որ ամեն մի անձի որոշակի քերականական կառույցների օգտագործումը բնորոշ է որոշակի խոսքային վարքագծի [4]:

Խոսույթային մակարդակում քերականական նվազագույնի ընտրությունը ենթադրում է հաշվի առնել ոչ միայն խոսքային, այլև ոչ խոսքային արտահայտչամիջոցները, ինչպես նաև հաղորդակցվողների վարքագծի նորմերը:

Հաղորդակցական կոմպետենցիայի զարգացման նպատակներով քերականական նվազագույնի ընտրությունը ենթադրում է խոսքի սահունության առաջնահերթություն: Այն գործառական և բովանդակային ուղղվածություն է ստանում հաղորդակցական դիրքորոշումների տեսակյունից: Լեզվի տիրապետման բարձր մակարդակներում հնարավորություն է ընձեռվում լեզուն ուսումնասիրել՝ ներառելով խոսակցական քերականական կառույցներ ըստ կոնկրետ իրական խոսքային իրադրությունների:

Ինչ վերաբերում է քերականական ձևերի, կառույցների կիրառման ճշգրտությանը, ապա այն հնարավոր չէ լուծել միանշանակորեն, քանի որ օտար լեզուների ֆակուլտետի ուսանողները որպես ապագա ուսուցիչներ կամ թարգմանիչներ պետք է հստակ պատկերացում ունենան թե՛ նորմատիվ, թե՛ իրադրային քերականությունների մասին:

Քերականության նվազագույնի երկու արտադրողական(ակտիվ) և ընկալողական(պասիվ) տեսակները հաշվի առնելով կարող ենք պնդել, որ օտար լեզուների ֆակուլտետում զուգահեռաբար զարգացնում են նշված երկու տեսակը: Արդյունավետ է հատկապես արտադրողական քերականության ընտրության Ի.Վ. Ռախմանովի կողմից մշակված սկզբունքը, քանի որ ըստ այդ սկզբունքի՝ քերականական նվազագույնը ներառում է բանավոր խոսքում ավելի շատ տարածված քերականական կառույցները [8]:

Ինչպես նշվեց վերևում, քերականական նվազագույնի ընտրության առաջին սկզբունքը կիրառման հաճախականությունն է: Այն լինում է բացարձակ և հարաբերական: Իրադրային քերականության ուսուցման համատեքստում կարող է կիրառվել հարաբերական հաճախականության սկզբունքը, քանի որ այդ դեպքում ներկայացվում են ոչ թե քերականական կառույցի կիրառման բոլոր հնարավոր դեպքերը, այլև առանձին վերցրած իրադրությունները:

Իրադրային քերականության ուսուցման համատեքստում քերականական կառույցների ներմուծման քանակական մոտեցումը մղվում է հետին պլան, քանի որ նորմատիվ քերականական շատ կառույցներ հազվադեպ են գործածվում ժամանակակից՝ մասնավորապես խոսակցական անգլերենում: Ակնհայտ է, որ քերականորեն ազատ հաղորդակցումը հեշտանում է, և խոսքն ավելի սահուն է ստացվում, երբ կիրառվում են իրադրային քերականական կառույցներ:

Քերականական նվազագույնի ընտրությունն իրականացնելիս անհրաժեշտ է ներդնել ուսուցման հաղորդակցական-ճանաչողական ռազմավարությունը, հաշվի առնելով առարկայական և գործունային կոմպետենցիայի համամասնությունը, քանի որ

առարկայական կոմպլեքսիան գնահատվում է քանակապես, իսկ գործունային և զարգացնող կոմպլեքսիան՝ որակապես:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աստվածատրյան Մ. Գ. Օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկա, Երևան, Լույս, 1985, 392 էջ:
2. Լեզուների իմացության/իրազեկության համաեվրոպական համակարգ. ուսումնառություն, դասավանդում, գնահատում, Ե., Նորք գրատուն, 2005, 293 էջ:
3. *Берман И. М. Грамматика английского языка : Курс для самообразования. - М.: Высшая школа. - 1994. - 288 с.*
4. Маслыко Е.А. и др. Настольная книга преподавателя иностранного языка: - Минск.: Вышэйшая школа. - 2004, - 522 с.
5. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка // Иностранные языки в школе. - 2004. - № 7. - С. 31-42.
6. Пассов Е.И., Киберева Л.В., Колларова Э. Концепция коммуникативного иноязычного образования. - Санкт-Петербург: Златоуст. - 2007. - 199с.
7. Поляков О. Г. Профильно-ориентированное обучение английскому языку// Иностранные языки в школе. - 2004. - № 2. - С. 6-11.
8. Рахманов И. В. Обучение устной речи на иностранном языке: учеб. пособие. М.: Высшая школа. - 1980. - 120 с.
9. Beaugrande, Robert de. "Register in discourse studies: A concept in search of a theory." In Mohsen Ghadessy, 1993, pp. 7-25.
10. Eggins S. An Introduction to Systemic Functional Linguistics. London: Pinter Publishers. 1994. - p. 230-256.
11. Leckie-Tarry, Helen. "The specification of a text: Register, genre and language teaching." In Mohsen Ghadessy, 1993, pp.26-42.
12. Marco, Josep. "Register analysis in literary translation: A function approach," *Babel*, 2001, 46.1:1-19.
13. Trudgill P. Introducing language and society London: Penguin English, 1992, 79 p.
14. [https://en.wikipedia.org/wiki/Register_\(sociolinguistics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Register_(sociolinguistics))

РЕЗЮМЕ
ПРИНЦИПЫ ОТБОРА МИНИМАЛЬНОЙ ГРАММАТИКИ В КОНТЕКСТЕ ОБУЧЕНИЯ
СИТУАТИВНОЙ ГРАММАТИКЕ
С. Х. БАГДАСАРЯН

В статье представляются изменения в требованиях к отбору минимальной грамматики и излагаются приоритеты целей преподавания грамматики на разных этапах овладения иностранным языком. В рамках компетентностного подхода, проблема рассматривается с точки зрения лингвистической, социо-культурной, коммуникативной, прагматической, культурной, металингвистической, методологической и грамматической компетенций. Принципы отбора минимальной грамматики представляют значительный интерес с точки зрения анализа регистров. В контексте обучения ситуативной грамматике, проблему отбора грамматического минимума следует рассматривать с прагматической точки зрения, где идея функциональности является важнейшей.

SUMMARY
PRINCIPLES OF SELECTING MINIMAL GRAMMAR IN THE SITUATIONAL GRAMMAR
TEACHING CONTEXT
S.KH. BAGHDASARYAN

The article argues the changes in the requirements to minimal grammar and states the priorities of grammar teaching goals in different stages of foreign language acquisition. Within the framework of competency-based approach the problem is viewed from the perspectives of linguistic, socio-cultural, communicative, pragmatic, cultural, meta-linguistic, methodological and grammatical competences. The selection of the principles of minimal grammar is of considerable interest from the point of view of register analysis. In the situational grammar teaching context the problem deals with pragmatics where the idea of functionality comes first.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 93/94

ՀԱՄԱՍԼԱՎՈՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՅԱՆ
ԿԱՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 19-ԴԴ ԴԱՐԻ 50-60-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ և 1867Թ.
ՄԼԱՎՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ
Հ. Ի. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: haygrig@yandex.ru*

Հոդվածում քննարկվել են 19-րդ դարի 50-60-ական թվականներին Ղրիմի պատերազմից հետո Ռուսաստանյան կայսրությունում համալսարնականության գաղափարախոսության տարածման նոր պատճառներին: Ուսումնասիրվել է ռուսաց հասարակության ներքում համալսարնական գաղափարաբանության տարաբնույթ դրսևորումները: Անդրադարձ է կատարվել 1867թ. Ռուսաստանյան կայսրությունում անցկացված Մլավոնական ժողովուրդների համագումարին:

*Բանալի բառեր. Ղրիմի պատերազմ, համալսարնականություն, Բալկաններ, Մ. Պոգոդին, Վ. Լամանսկի, Մլավոնական ժողովուրդների համագումար:
Ներկայացված է խմբագրություն 15.12.2016թ.*

1860-ական թվականներին համալսարնական գաղափարախոսությունը կրկին վերելք ապրեց: 1853-1856թթ. Ղրիմի պատերազմի տարիներին այս գաղափարախոսությունը լայն տարածում գտավ հասարակական-քաղաքական շրջաններում: Պատերազմում կրած պարտության պատճառով Ռուսաստանը հայտնվեց մեկուսացման մեջ: Ռուսական իշխանությունները պատերազմի հետևանքները վերացնելու համար իրենց ողջ ուշադրությունը դարձրեցին երկրի ներքին կյանքին: Սակայն Ռուսաստանը չէր հրաժարվել ակտիվ արտաքին քաղաքականությունից: Սա Ռուսական կայսրության համար որոշակի դադար էր: Փարիզի հաշտությունից հետո, արտաքին գործերի նորանշանակ նախարար Ա. Գորչակովը 1856թ. կարողացավ Ֆրանսիայի հետ զալ համաձայնության և ստիպել Ավստրիային գորքերը հանել Դանուբյան իշխանություններից, որոնց հարցերը Փարիզի հաշտության պայմանագրով լուծում չէին ստացել: Այստեղ դրությունը լարված էր և Ֆրանսիան մտահոգված էր Ավստրիայի և Թուրքիայի ազդեցության մեծացումից: Ֆրանսիան գիտակցելով, որ կարող է մնալ մենակ և խնդիրներ ունենալ նախկին դաշնակիցների հետ՝ ստիպված էր կարգավորել հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ: Նկատվում էր ֆրանս-ռուսական հարաբերությունների մերձեցում, որը սակայն երկար չտևեց՝ կապված 1863թ. Լեհաստանում բռնկված ապստամբության հետ:

Միաժամանակ սրվում էր դրությունը Բալկաններում, և Ռուսաստանը ինչպես նախկինում, այնպես էլ այժմ, օգտվելով Օսմանյան կայսրության թուլացումից, ձգտում էր սատար կանգնել իր ազգակից և դավանակից եղբայրներին: 1856թ. իշխան Ա.Մ.

Գորչակովը ոգևորված Օսմանյան կայսրությունում հռչակված բարեփոխումների քաղաքականությունից, Հատտի հումայուն (բարձրագույն հրահանգներ) տեսնում էր տեղի ուղղափառ քրիստոնյաների միջոցով թուրքական տեղական վարչակազմի վրա ազդելու լծակ: «Հատտի հումայունի իրավական հենքի վրա,- ասում է Գորչակովը,- մեր հյուպատոսները կոչված են միավորել ձեռք բերված իրավունքի գիտակցությունը, սակայն պետք է գործեն զգուշաբար, չդավադրդեն վաղաժամ հուզումներ և հոգատար կերպով հարմարեցնեն մեր վարքագիծը հաշտության պայմանագրի ոգով» [1, էջ 51]:

Ահա արտաքին քաղաքական նման պայմաններն էին այն հիմնական պատճառները, որը վերածնեց և արմատավորեց համապատասխանական գաղափարախոսությունը ռուսաց հասարակական-քաղաքական կյանքում:

Սլավոն եղբայրներին օգնելու և ազատագրելու հարցը ռուսաց հասարակությունում քննարկվում էր բարեփոխումների հարցին զուգահեռ: 1858թ. ռուս պատմաբան Մ.Պոգոդինը խոսելով արտաքին խնդիրների մասին ասում է. «Ռուսաստանը ժամանակավորապես փակվել է իր ներքին գործերի մեջ և բարեփոխումների մեջ է տեսնում իր հզոր ապագայի գրավականը» [2, էջ 4]: Սակայն Ղրիմի պատերազմի տարիներին համապատասխանության գաղափարներով տարված գործիչներին միաժամանակ մտահոգում էր օտար լծի տակ գտնվող ազգակից և դավանակից եղբայրների ճակատագիրը:

1856թ. Պետերբուրգում կազմավորվեց բարեգործական կոմիտե, որի մեջ ընդգրկվեցին երեք տիտղոսակիր կանայք իշխանուհի Գ. Վասիլչկովան, կոմսուհիներ Ն. Պրոտասովան և Ա. Բլուդովան: Նրանց նպատակն էր Բալկանյան թերակղզի ուղարկել գրքեր և եկեղեցական պարագաներ: Այս կազմակերպության գործունեությունը պաշտոնապես ճանաչվեց, այն գործում էր բաց, անգամ իր հաշվետվություններն էր ներկայացնում մամուլում [3, էջ 26]:

Արդեն 1856թ. կեսերին սլավոնաֆիլների խմբակում առաջարկ եղավ Պետերբուրգում և Մոսկվայում կազմավորել միություններ, որոնք կաջակցեն և կլուսավորեն Թուրքիայի տիրապետության տակ գտնվող սլավոններին: Իսկ արդեն 1857թ. վերջին Մ. Պոգոդինն առաջարկեց ստեղծել մի կոմիտե, որը կզբաղվեր պատերազմի ժամանակ տուժած բալկանյան ժողովուրդների օգնությամբ [4, էջ 28]: Այս կոմիտեի ստեղծմամբ շահագրգռված էին նաև կառավարող որոշ շրջանակներ, որոնք Ղրիմի պատերազմի պարտությունից հետո փորձում էին ճանապարհներ փնտրել իրենց ազդեցությունն Օսմանյան կայսրությունում ապրող սլավոնների վրա վերականգնելու համար:

Կոմիտեն իր գործունեությունը սկսեց 1858թ.: 1861թ. կոմիտեի նախագահ, Մոսկովյան ուսումնական օկրուգի նախագահ Ա.Ն. Բախմետովի մահից հետո այն ղեկավարեց Մ. Պոգոդինը: Կոմիտեում ընդգրկվեցին ինչպես սլավոնաֆիլական և պահպանողական ճամբարի ներկայացուցիչներ, այնպես էլ ազատական-արևմտական գաղափարակիրներ: Կազմակերպությունը միանգամից ձեռնամուխ եղավ դրամական միջոցներ հատկացնել սլավոններին, ուղարկել դասագրքեր, օժանդակել սլավոնական թերթերին, հովանավորել սլավոնական առանձին գործիչների, ինչպես նաև սլավոնական ծագում ունեցող ուսանողների [3, էջ 33]: Այս ամենը հետապնդում էր մեկ նպատակ, նորից ուժեղացնել ռուսական ազդեցությունը հարավային սլավոնների շրջանում:

Սլավոնաֆիլ Ի. Ակսակովը 1861թ. փետրվարի 23-ին կոմսուհի Ա. Բլուդովային գրած նամակում առաջարկում է սլավոնների շահերը պաշտպանելու նպատակով նոր ամսագիր հիմնել [5, թ. 8 շրջ.]: Նա նաև համագործակցում էր Սլավոնական կոմիտեի հետ և գտնում, որ կոմիտեի հիմնական խնդիրը պետք է լինի սլավոններին լուսավորելու հարցը [5, թ. 11]: Ըստ Ի. Ակսակովի սլավոնական ժողովուրդները պետք է ազատագրվեն նյութական և հոգևոր ճնշումներից, նրանց պետք է տալ հոգևոր ինքնուրույնություն, և այդ

ամենը պետք է իրականացվեր ռուսական արծվի հզորագույն թևի հովանու ներքո «ահա Ռուսաստանի պատմական առաքելությունը, բարոյական իրավունքը և պարտականությունը» [6, էջ 500]:

1848 թվականից հետո առաջին անգամ 1862թ. նորից որոշվեց հրավիրել Համապատմական համագումար: Համագումարի կազմակերպիչները այդ տարեթիվը ընտրել էին սլավոնական գրերի տարածման հոբելյանական 1000 ամյակի կապակցությամբ: Սակայն որոշակի տարածայնությունների պատճառով որոշվեց համագումարը հրավիրել հաջորդ տարի Պրահայում, որը նույնպես չկայացավ: Համագումարը կայացավ միան 1867թ. Ս.Պետերբուրգում:

Մինչ համագումարի կայանալը ռուսաց հասարակությունում արդեն լայնորեն տարածված էին համապատմականության գաղափարները, որոնք դրսևորվում էին և՛ ծայրահեղ, և՛ չափավոր տեսակետներով: Ցարական կառավարությունն ամեն ինչ անում էր, որ սլավոնական ժողովուրդները միավորվեն իր հովանու ներքո, և ռուսաց լեզուն սլավոնական բոլոր ժողովուրդների համար դառնա միավորիչ գործոն: Դեռ 1864թ. համապատմական, ակադեմիկոս Վ. Լամանսկին ասում էր, որ ռուսաց լեզուն սլավոնական ութ բարբառներից միակն է, որը կարող է ստիպել մնացած բարբառներին ձերբազատվել կախյալ, ողորմելի վիճակից [7, էջ 185]: Լամանսկին այստեղ նկատի ուներ սլավոնների գերմանականացումը և մաջարականացումը:

Բնականաբար սլավոնական մնացած ժողովուրդներն այս միտքը չէին կարող ընդունել: Նրանք մտավախություն ունեին, որ գործընթացն անմիջականորեն ոտնձգություն է իրենց մշակութային և քաղաքական ինքնությունության նկատմամբ: Չեխ պատմաբան և քաղաքական գործիչ Ֆ. Պալացկին շատ ճիշտ է նկատում, որ ոչ մի ազգ «չի լքի իր լեզուն» և չի դառնա «ռուսական հպատակ» [8, էջ 777]:

Փաստորեն ռուսական կողմի բոլոր փորձերը միավորել սլավոնական ժողովուրդներին մեկ գրական լեզվի հովանու ներքո տապալվեցին: Սա այսպես կոչված համապատմականության «գրական» բաղադրիչն էր:

Գոյություն ուներ նաև այս գաղափարախոսության «քաղաքական» բաղադրիչը: Սոցիոլոգ, մշակութաբան Ն. Դանիլևսկին մշակեց պատմամշակութային զարգացման հայեցակարգը, համաձայն որի Ռուսաստանին ի սկզբանե տրված է եղել լինել ռոմանագերմանական քաղաքակրթության հակառակորդը: «Եվրոպան,- գրում է Դանիլևսկին,- չի ընդունում մեզ, որպես իրենը: Նա Ռուսաստանին և սլավոններին դիտում է որպես օտար, դրա հետ միասին չի կարողանում ծառայեցնել իրեն, որից կունենա իր շահը»: Նա գտնում է, որ Ռուսաստանն այնքան մեծ և հզոր է, որ պետք է դառնա եվրոպական քաղաքակրթության կրողներից մեկը [9, էջ 365]:

Ն. Դանիլևսկու հետ համամիտ չէր պատմաբան Ս. Մոլոյովը, որը գտնում էր, որ Ռուսաստանը եվրոպական պետություն է, որը Պյոտր Առաջինի ժամանակներից սկսած, առաջանալով դեպի ծովերը դարձավ ժամանակակից Եվրոպայի անբաժան մասը: Ավելին, այդ առաջխաղացումը ուրվագծեց ժամանակակից Եվրոպան և Ասիան, որոնց հազարամյա հակամարտությունն էլ դարձավ սլավոնների համար այդքան կարևոր Արևելյան հարցի բովանդակությունը [10, էջ 307]:

Ընդհանուր առմամբ, ինչպես Ղրիմի պատերազմի ժամանակ, այնպես էլ այժմ Ռուսաստանի համապատմական գաղափարախոսության հենարանը մնում էր սլավոն եղբայր ժողովուրդների ազատագրման հարցը: Դանիլևսկին գտնում էր, որ Ռուսաստանը պետք է ստեղծի Համապատմական Դաշնություն: Նմանատիպ գաղափար դեռ Ղրիմի պատերազմի ժամանակ առաջ էր քաշել Ա. Գերցենը: Սակայն ի տարբերություն վերջինիս, Դանիլևսկին ստեղծվելիք դաշնությունը չէր տեսնում միայն հավատակից ու ազգակից ժողովուրդների միավորմամբ, այլ ավելի առաջ գնալով, հունգարներին նույնպես ցանկանում էր տեսնել այդ պետության մեջ: Իսկ նոր միության մայրաքաղաք պետք է

դառնար Կոստանդնուպոլիսը: Այն ուղղափառության կենտրոնն էր, և նրա ռազմավարական ու տնտեսական դիրքը շատ հարմար էր [9, էջ 360]: Այստեղ պետք է նկատենք, որ համապատասխան գաղափարախոսության մեջ արդեն ընդգծվում է ուժացման ձգտումը՝ իրենց ենթարկել և ձուլել ոչ ազգակից ժողովրդի ու պետության:

Փիլիսոփա և դիվանագետ Կ. Լեոնտեր, որը նույնպես համապատասխան գաղափարախոսության կրող էր, Ն. Դանիլևսկու հետ համամիտ չէր: Ըստ նրա հնարավոր չէր քաղաքականապես կիրառելի դարձնել սլավոնական դաշնության գաղափարը, քանի որ սլավոնները գերմանացիների նման չեն կարող միավորվել. «սակայն քաղաքական համապատասխանության հետ պետք է հաշվի նստեն բոլորը. ավստրիացիները, թուրքերը, գերմանացիները և մենք, քանի որ նա իր գոյության մեկ փաստով իր մեջ ներառում է համաեվրոպական անհասկանալի իրականության մեջ այն հզոր քայլը, որը բոլորն անվանում են ժողովրդավարական առաջընթաց» [11, էջ 235]: Փաստորեն մի կողմից դեմ լինելով եվրոպական սահմանադրականությանը [12, էջ 461], մյուս կողմից Լեոնտեր փորձում էր համահունչ քայլել Եվրոպայի հետ՝ հանուն գաղափարի իրականացման:

Համապատասխան գաղափարներով տարված էր նաև արմատական հայացքների տեր Մ.Բակունինը, որը 1862թ. «Ռուս, լեհ և բոլոր սլավոն բարեկամներին» ուղղված նամակում կոչ է անում հեղափոխության և համապատասխան դաշնային կառավարման համակարգ ստեղծել՝ առանց թագավորի [13, թ. 7]:

Այսպիսով, համապատասխանության գաղափարախոսության սուր ծայրն ուղղված էր ռոմանագերմանական քաղաքակրթության դեմ: Մակայն 1866թ. սկսած այն ավելի հստակ արդեն ուղղվեց գերմանական ժողովրդի դեմ՝ մի կողմ թողնելով ու երկրորդական համարելով լեհական հարցը: 1866թ. հուլիսին Մադովայի ճակատամարտում պրուսական բանակը ջախջախեց ավստրիական զորքը, նույն թվականին ստեղծվեց Հյուսիս-Գերմանական միությունը: Ալեքսանդր Երկրորդը շտապեց Բեռլին ուղարկել շնորհավորական հեռագիր: Եթե ռուսաց կայսրը ողջունեց Վիլհելմ Առաջինի հաղթանակը և անգամ հաճույք ապրեց երբեմնի բարեկամի՝ Ավստրիայի ապերախտ կայսրի պարտության համար, ապա շատ ռուս պետական գործիչներ, հասարակական-քաղաքական մտքի ներկայացուցիչներ խիստ անհանգստացած էին Պրուսիայի նոր հաղթանակից և հզորացումից: Գորչակովը դիմեց մեծ տերություններին՝ պաշտոնապես առաջարկելով նրանց Պրուսիայի հավակնությունները քննարկելու նպատակով գումարել միջազգային վեհաժողով, բայց նրա նախաձեռնությունն աջակցություն չգտավ [14, էջ 363]:

Գերմանիայի վերամիավորման գործընթացն անհանգստությունն առաջացրեց ռուսական համապատասխանների մոտ, որոնք գիտակցում էին, որ Գերմանիայի հզորացումն անմիջականորեն սպառնում է նաև Ռուսաստանին:

Ժամանակի մտայնությունն արտահայտված էր 1866թ. օգոստոսին Փարիզում գտնվող Վ. Լամանսկուն գրված նամակներից մեկում, որտեղ վերջինիս հայտնվում է, որ Բիսմարկը բայթյան գերմանացիների համար դարձել է կիսասատված: Նամակի հեղինակն առաջարկում է փակել Դորպարտի համալսարանը, իսկ ուսանողներին տեղափոխել Պետերբուրգ. քանի որ «գերմանական կրթության վրա պետությունը ծախսում է տարեկան 200 հազար ռուբլի: Պետական գանձարանը նրանց վրա չպետք է գումար ծախսի» [15, թ 6]: Դորպարտի համալսարանի ֆինասավորման խնդրին անդրադարձավ նաև «Московские ведомости» թերթը, որը պետության կողմից նման ուշադրությունը համարում էր չափազանցված: Մանավանդ դա այն դեպքում, երբ այնտեղ ռուսերենը համարվում էր մեռած լեզու: Գումարների մեծ մասը ծախսվում էր գերմանական գիտության զարգացման համար [16]:

Ռուսաց հասարակության համար այս իրավիճակում անհանգստացնող էր Օստգեյսկյան (Բալթյան) երկրամասի գերմանացիների աշխուժացումը: 1866թ. գաղտնի խորհրդական, օտարերկրյա դավանանքի հոգևոր գործերի դեպարտամենտի տնօրեն Վ.

Սկրիպիցկին Պետական խորհրդի անդամ, Արևելյան Սիբիրի նախկին նահանգապետ Ն. Մուրավյով-Ամուրսկուն գրած նամակում իր մտահոգությունն է հայտնում գերմանացիների աշխուժացման վերաբերյալ: Նրան ավելի շատ մտահոգում է, որ Ռուսաստանի տարածքում գերմանացիներն ավելի կրթված և լուսավորված են, քան ռուսները: Իսկ այդ ամենի մեջ անմիջականորեն մեղադրում է իշխանություններին, քանի որ «կառավարությունը ռուսական նահանգներում մեկ միլիոն ռուս բնակչի համար պահում է մեկ, իսկ այս երկրամասի (Բալթյան -Չ.Գ.)՝ 200 հազար գերմանացու համար մի շարք գիմնագիաներ»: Նա Ռուսաստանի թիվ մեկ թշնամի համարում էր գերմանացիներին, քանի որ նրանք խելացի էին [15, թ. 1-2]:

Ռուսաց հասարակությանը նաև մտահոգում էր այն փաստը, որ Բալթյան երկրամասում հրատարակվում է 25 անուն թերթ և հանդես գերմաներեն, լատիշերեն և էստոներեն լեզուներով, իսկ ռուսերեն որևէ մի տպագրական օրգան գոյություն չունի [17]:

Միաժամանակ ռուսաց հասարակության տարբեր շերտերում զանազան խոսակցություններ էին տարածվում, թե իբր Բալթյան երկրամասում ռուսներին ճնշում են և անգամ Ռիգայում գերմանացիները ծեծի են ենթարկել ռուսներին: Անգամ զարմանում են, որ ցար Ալեքսանդր Երկրորդն այդքան հանդուրժող է և քայլեր չի ձեռնարկում գերմանացիների նկատմամբ: Տարածված լուրերի համաձայն, իբր Ալեքսանդր Երկրորդը սպառնացել է գահաժառանգին գահից զրկել, եթե վերջինս աշխատի գերմանացիների դեմ [15, թ. 28]: Միաժամանակ ռուսաց պահպանողականներին մտահոգում էր նաև այն փաստը, որ վարչական պաշտոններում գերմանացիները մեծ թիվ են կազմում: «Ե՛վ դատարանները, և՛ վարչակազմը, և՛ բժշկությունը, և՛ ուսումնական մասը, և՛ դեղատունը, և՛ հեռագրատունը, և՛ երկաթուղին լցված են գերմանացիներով» [15, թ. 15]:

Այսպիսով, աստիճանաբար սաղմնավորվում էր ատելությունը դեպի գերմանական ժողովուրդը և Գերմանիան, որը դեռ պետք է խորը արմատներ գցեր և դառնար ինչպես երկու ժողովուրդների, այնպես էլ համաշխարհային հանրության համար դժբախտություն:

Լայն տարածում գտած համասլավոնական գաղափարախոսության պայմաններում, 1867թ. Ռուսաստանի Բնագիտության սիրահարների ընկերության կողմից Մոսկվայում կազմակերպվեց Համառուսաստանյան ազգագրական ցուցահանդես, և միաժամանակ հրավիրվեց Մլավոնական ժողովուրդների համագումար: Այն անցկացվում էր կառավարության անմիջական հովանավորության ներքո: Երրորդ բաժանմունքը ոչ միայն համասլավոնների համագումարի մասին էր տեղեկություններ ներկայացնում իշխանություններին, այլ նաև նրա պատվիրկանների գործունեությունն ու տեղաշարժերը վերցրել էր իր հսկողության տակ [18]:

Այս համագումարը մեծ ոգևորություն էր առաջացրել ռուսաց որոշակի հասարակական-քաղաքական շրջանակներում, իսկ Պետերբուրգի բնակիչները բավական ջերմ ընդունեցին պատվիրակներին [18, թ. 2]: Ռուսական կողմը ցանկանում էր ցույց տալ, որ այս համագումարի անցկացումն իր մեջ պարունակում է միայն բարի նպատակներ և չկա թշնամանք եվրոպական երկրների դեմ: «Санкт-Петербургские ведомости» թերթը ողջունելով համագումարը և Ռուսաստանի դրական ազդեցությունը սլավոնական աշխարհի կազմավորման գործում, գրում է. «ռուսական սլավոնականությունը երբեք իր մեջ չի պարունակել սարսափելի տարրեր, երբեք չի վտանգել եվրոպական քաղաքակրթությանը» [19]: Համագումարին մասնակցում էին ինչպես պետական այրեր, այնպես էլ ռուսաց հասարակական-քաղաքական նշանավոր գործիչներ: Նրանց թվում էր Ժողովրդական լուսավորության նախարար կոմս Ա. Տոլստոյը [18, թ. 5]:

Համագումարին հրավիրվեցին նաև սլավոնական ժողովուրդների ներկայացուցիչներ, հանգամանք, որն առաջացրեց ավստրիական իշխանությունների գայրույթը: Ռուսական կառավարությունը մեղադրվեց Ավստրիական և Օսմանյան կայսրություններում ապրող սլավոն ժողովուրդներին իրենց դեմ տրամադրելու մեջ:

Սակայն արտաքին և ներքին գործերի նախարարներ Ա. Գորչակովը և Պ. Վալուևը ինչպես հարկն էր չարձագանքեցին ավստրիական իշխանություններին: Ավստրիան փորձեց ռուսական իշխանություններին հակակշռել նմանատիպ միջոցառման անկացմամբ Գալիցիայում: Անցկացման վայրը պատահական չէր ընտրվել: Հենց Գալիցիայում կազմակերպվելիք հավաքով Ավստրիան Ռուսաստանին սպառնում էր լեհական հարցով: Սակայն Գորչակովը պատասխանելով Ավստրիային վստահեցրեց, որ եթե Գալիցիայում նման միջոցառում անցկացվի, ապա Ռուսաստանից շատ քչերին այն կհետաքրքրի [3, էջ 172]:

Համագումարի պատվիրակները Ռուսաստան ժամանեցին 1867թ. մայիսի 8-ին: Սլավոնական պատվիրակությունը բաղկացած էր 69 պատվիրակներից [18, թ. 2]: Հաջորդ օրը, ի պատիվ սլավոն հյուրերի, մատուցվեց հանդիսավոր ճաշ: Ճաշկերույթի հանդիսավոր բացումը կատարեց ժողովրդական լուսավորության նախարար կոմս Ա. Տոլստոյը: Նա խոսեց սլավոն ժողովուրդների արյունակցական կապի, սլավոնական ոգու և գիտության մասին: Ողջունեց հավաքը՝ միաժամանակ ասելով, որ դա քաղաքական որևէ տարր չի պարունակում: Սակայն վերջում ավելացրեց, որ այս հավաքում տեսնում է սլավոնական ցեղի ապագան [19]: Հավանաբար իշխանությունը ներկայացնող կոմս Տոլստոյը բացահայտ չէր ուզում իր քաղաքական հայտարարություններով սրել առանց այն էլ լարված միջազգային հարաբերությունները: Միաժամանակ հստակ հասկացնել տվեց, որ Ռուսաստանը ցանկացած պարագայում իր արյունակից եղբայրների ապագայի համար պատրաստ է պայքարել մինչև վերջ:

Կոմս Տոլստոյի ելույթից հետո արտասանեցին Տյուտչևի համասլավոնական ոգով գրված բանաստեղծությունը, ելույթ ունեցավ չեխ ազատական գործիչ, իրավաբան Ռիգերը, ով քննադտեց Գերմանիային՝ մեղադրելով նրան հանիրավի սլավոններին ճնշելու մեջ: Ըստ Ռիգերի սլավոններն են եղել այն ժողովուրդները, որոնք իրենց կրծքով պաշտպանել են Եվրոպան թաթարներից, թուրքերից և մաջարներից: Վերջում Ռիգերը ավարտելով ելույթն ասաց. «Եթե մենք չենք կարողանում միանալ նյութապես, ապա կմիավորվենք հոգեպես» [19]:

Հաջորդ օրերին նույնպես եղան բազմաթիվ միջոցառումներ: Պատվիրակները այցելեցին Էրմիտաժ, ներկա եղան Պետերբուրգի Մարիյան թատրոնում և այլն: Սակայն նախատեսվող գլխավոր միջոցառումը դա Ալեքսանդր Երկրորդի հետ հանդիպումն էր Ցարսկոյե Սելոյում, որը տեղի ունեցավ մայիսի 15-ին: Ընդունելության ժամանակ կայարը մոտենալով պատվիրակներին, նրանց հետ ջերմ ու մտերմիկ զրույցի բռնվեց: Վերջում ողջ պատվիրակության անունից ելույթ ունեցավ չեխ բանասեր և գրող Պ. Շաֆարիկը, որն իր շնորհակալությունը հայտնեց ջերմ ընդունելության համար՝ այն համարելով «բարյացկամ նշան, որն ուրախությամբ լցրեց սլավոնների սրտերը» [20]:

Ս.Պետերբուրգի համագումարին ի նշան բողոքի չմասնակցեցին լեհերը, որոնց հիշողության մեջ դեռ թարմ էին 1863-64թթ. ապստամբության դաժան ճնշումը: Լեհերի որդեգրած գծին քննադատորեն մոտեցավ ռուսական մամուլը: 1867թ. մայիսին, համագումարի նախօրեին, «Санкт-Петербургские ведомости» թերթում պատմաբան Իվան Լաշնյուկովը տպագրեց «Славянская идея и ее судьба» վերտառությամբ մի հոդված, որտեղ հեղինակը քննադատում էր լեհերին, որովհետև նրանք դեռ Պրահայի համագումարին ցանկանում էին վերականգնել իրենց ազգայինը, մնացյալ սլավոնական ազգերի հաշվին [19]:

1867թ. համագումարը կոնկրետ որևէ որոշում չընդունեց և բավարարվեց առանձին գործիչների հայտարարություններով: Ռուս համասլավոնների այն գաղափարը, որ պետք է ստեղծել համասլավոնական պետական մեկ լեզու՝ չընդունվեց սլավոնական մնացյալ ժողովուրդների կողմից: Քաղաքական հարցերում նույնպես ընդհանուր համաձայնության չեկան: Սակայն հասկանալի է, որ ռուսական իշխանություններն արևմտյան երկրներին

ցույց տվեցին սլավոնական ժողովուրդների համերաշխությունը: Լարված միջազգային իրադրության պայմաններում, երբ 1866թ. Բալկաններում նորից սլավոնական ժողովուրդներն ապստամբել էին Օսմանայան կայսրության դեմ, իշխանություններն այս համագումարի միջոցով փորձեցին ռուսաց հասարակության ուշադրությունը հրավիրել դեպի ազգակից սլավոնական ժողովուրդների ճակատագիրը:

Այսպիսով, Ղրիմի պատերազմի ավարտից հետո, բալկանյան և սլավոնական ժողովուրդների ազատագրական շարժումները ռուսաց հասարակական-քաղաքական կյանքում ավելի արմատավորեց համասլավոնականության գաղափարախոսությունը: Ռուս համասլավոնները ոչ միայն ազգակից և դավանակից եղբայր ժողովուրդների ազատագրության մեջ էին տեսնում իրենց գաղափարների իրականացումը, այլև Ռուսաստանի գերակայության ներքո այդ ժողովուրդների հետ միասին համասլավոնական մեկ պետություն ստեղծելու մեջ: Միաժամանակ, ռուս համասլավոնները Ռուսական կայսրության տարածքում՝ հատկապես արևմտյան հատվածում, որը սահմանակից էր «ռոմանագերմանական» քաղաքակրթությանը, ցանկանում էին տարածել ուղղափառություն և տեղի ժողովուրդներին ռուսականացնել:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Виноградов В.Н., Балканская эпопея князя А.М. Горчакова, Москва, Наука, 2005, 316с.
2. Бестужев-Рюмин К., М.П. Погодин. Статьи политические и польский вопрос (1856-1867), С.Петербург, Типография В.Безобразова, 1878, 8с.
3. Никитин С.А., Славянские комитеты в России в 1858-1876 годах, Москва, МГУ, 1960, 362с.
4. Истомин Ф.М., Краткий очерк деятельности Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества за 25 лет его существования. 1868-1893, С.Петербург, С.Петербургское славянское благотворительное общество, 1893, 80с.
5. Российский государственный архив литературы и искусства, ф. 72 (Блудовы), оп. 2, д. 12
6. Егоров Б.Ф., О национализме и панславизме славянофилов. (с. 491-504) // Из истории русской культуры, т.5. (XIXв.), ч.1, Егоров Б.Ф., Очерки по русской культуре XIX века. ч.2, Статьи по типологии и истории русской культуры, Москва, Языки русской культуры, 1996, 844с.
7. Ламанский В.А., Национальности италянская и славянская в литературном, политическом отношениях, Отечественные записки С.Петербург, 1864, N11, с.166-188.
8. Пыпин А.Н., Славянский вопрос по взглядам Ив. Аксакова, Вестник Европы, С.Петербург, 1886, N8, с. 763-807.
9. Данилевский Н.Я., Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германно-Романскому, Москва, Институт русской цивилизации, 2008, 816с.
10. Соловьев С.М., История падения Польши. Восточный вопрос, Москва, Астрель-АСТ, 2003, 372с.
11. Леонтьев К.Н., Восток, Россия и Славянство, Москва, Республика, 1996, 799с.
12. Леонтьев К.Н., Дипломатические донесения, письма, записки, отчеты (1865-1872), Вступ. статья А. В. Торкунова, К. М. Долгова, Москва, Росспэн, 2003, 527с.
13. Государственный архив Российской Федерации ф.109, с/а, оп.1. д. 367.
14. Մուրադյան Մ., Մինասյան Է. Ռուսաց դիվանագիտությունը միջազգային հարաբերությունների համակարգում (XVIII-XIX դդ.), Եր., ԵՊՀ, 2005, 562էջ:
15. Государственный архив Российской Федерации ф.109, с/а, оп. 3а, д. 109.
16. Московские ведомости, 1867, N 97.

17. Санкт-Петербургские ведомости, 1867, N 101.
18. Государственный архив Российской Федерации, ф. 109 с/а оп. 4а, д. 413.
19. Санкт-Петербургские ведомости, 1867, N 129.
20. Санкт-Петербургские ведомости, 1867, N 133.

РЕЗЮМЕ
ПАНСЛАВЯНСКАЯ ИДЕОЛОГИЯ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 50-60 ГГ. 19ГО ВЕКА И
СЪЕЗД СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ В 1867 ГОДУ
А.И.ГРИГОРЯН

После Крымской войны, в 50-60-х годах 19го века в новых условиях внешней политики Российской империи в общественно-политической жизни внедрилась и возродилась идеология панславизма. В 1862 году, после 1848г. в первые было принято решение созвать съезд панславистов. В российской обществе до созыва съезда широко были распространены идеи панславизма, которые проявлялись с точки зрения как экстремистских, так и умеренных. В 1867г. созванный Съезд славянских народов в русской общественно-политических определенных кругах произнес большое воодушевление. Но идея русских панславистов создать единый панславянский язык, остальные славянские народы не признали. Таким образом съезд никаких конкретных решений не принял и удовлетворился с объявлениями отдельных деятелей.

SUMMARY
THE IDEOLOGY OF PAN-SLAVISM IN THE RUSSIAN EMPIRE IN 50-60'S OF THE 19TH
CENTURY AND THE CONGRESS OF SLAVIC NATIONS IN 1867
H.I.GRIGORYAN

In 50-60's of the 19th century after Crimean War, under the new conditions of external policy of the Russian Empire, the ideology of Pan-Slavism was revived and rooted in the Russian social-political life. In 1862 for the first time after 1848, a decision was made to hold a Pan- Slavic Congress. Before the Congress, the ideas of Pan- Slavism expressed by both extreme and moderate point of views had already been widely spread in Russian society. The Congress of Slavonic Nations held in 1867 had caused a great enthusiasm among the certain spheres of Russian social-political life. However, the idea of Russian Pan-Slavism to create an official Pan-Slavic common language was not accepted by other Slavonic nations. Hence, a specific decision had not been made by the Congress and it got by with the statements made by some political figures.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 811.19 : 911.94 (479.25)

ԵՐԿՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ՝ ԱՅԼԱԼԵԶՈՒ
ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՎ ՀԱՄԱԼՐՎԱԾ ԽՄԲԵՐՈՒՄ
Լ. Կ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: lusine.mooradyan2011@yandex.ru*

Օտարախոս ուսանողներին հայերենը՝ իբրև օտար լեզու ուսուցանելիս բանավոր և գրավոր խոսքի յուրացմանը զուգահեռ կարևորում ենք երկրագիտական թեմաների ուսուցմանը միտված բազմաբնույթ աշխատատեղ՝ համապատասխանեցված ընդահանուր ծրագրին և համամասնորեն բաշխված բոլոր դասաժամերի վրա: Նախապես հաշվի առնելով, որ երկրագիտական նյութն այս կամ այն ձևով պետք է աղերսներ ունենա լեզվագիտական նյութի հետ, փորձում ենք համապատասխանության եզրեր գտնել երկրագիտական նյութի և տվյալ դասաժամի դասանյութի միջև: Արտասահմանցի ուսանողների հայերենի դասաժամերին ուրույն տեղ ենք հատկացնում հայ ժողովրդի պատմությանն ու մշակույթին, կյանքին ու կենցաղին վերաբերող թեմաներին, քանի որ անհնար է տիրապետել օտար լեզվին, առանց այդ լեզուն կրողի պատմությունն ու մշակույթը ճանաչելու և լեզվական նրբերանգները, լեզվի յուրահատկությունն ու գեղեցկությունը յուրացնելու:

***Բանայի բառեր.** արտասահմանցի ուսանողներ, օտար լեզու, լեզվական նրբերանգներ, լեզվի յուրահատկություն*

Ներկայացված է խմբագրություն 25.01.2017թ

Արտասահմանցի ուսանողների հայերենի դասաժամերին ուրույն տեղ ենք հատկացնում հայ ժողովրդի պատմությանն ու մշակույթին վերաբերող թեմաներին: Լեզուներ սովորեցնելու գործում հմտացած մարդիկ կհամաձայնվեն մեզ հետ այն առումով, որ անհնար է տիրապետել օտար լեզվին, առանց այդ լեզուն կրողի պատմությունն ու մշակույթը ճանաչելու և լեզվական նրբերանգները, լեզվի յուրահատկությունն ու գեղեցկությունը յուրացնելու: Ուրեմն արտասահմանցի ուսանողներին հայոց լեզու դասավանդելու առաջնահերթ խնդիրը ոչ միայն նրանց հայկական լեզվական միջավայրում ապրելու և հաղորդակցվելու համար պատրաստելն է, այլև մեր ժողովրդի մշակույթին, պատմությանը, սովորույթներին ու հոգևոր արժեքներին հաղորդակից դարձնելը:

Հայոց լեզվի ծրագրում բանավոր և գրավոր խոսքի ուսուցմանը զուգահեռ կարևորում ենք երկրագիտական թեմաների ուսուցմանը միտված բազմաբնույթ աշխատատեղ՝ համապատասխանեցված ընդահանուր ծրագրին և համամասնորեն բաշխված բոլոր դասաժամերի վրա՝ հաշվի առնելով, որ երկրագիտական նյութը այս կամ այն ձևով պետք է աղերսներ ունենա լեզվագիտական նյութի հետ՝ այսպիսով

համապատասխանեցնելով առավել հաճախ գործածվող կենդանի խոսակցական լեզուն մեր պատմությանը, մշակույթին վերաբերող թեմաներին, կյանքին ու կենցաղին: Նշենք, որ արտասահմանցի ուսանողները տարաբնույթ խմբերի են բաժանվում, նրանցից առանձնանում են սփյուռքահայ ուսանողները, որոնց համար մշակվում է առանձին ծրագիր, քանի որ տարաբնույթ են նրանց լեզվական և ֆոնային գիտելիքները մեր երկրի մասին: Ըստ այդմ, տարորոշում ենք թեմաների ընտրությունն ու կարևորությունը: Լեզվի ուսուցման առաջին իսկ դասից սկսում ենք երկրագիտական-հայրենագիտական գրույցների վարումը, իհարկե, առավելագույնս պահպանելով մատչելիության սկզբունքը: Յուրաքանչյուր նոր խումբ մտնելիս՝ դասախոսը միջնորդ լեզվի օգնությամբ սկսում է փոքրիկ ակնարկ-դասախոսություն հայոց լեզվի և հայերենի այբուբենի ստեղծման մասին: Հետագա դասաժամերին անցկացնում ենք փոքրածավալ գրույցներ, ինչպիսիք են «Հայ ժողովրդի ծագումը», «Հինգերորդ դարի հայ պատմիչները», «Հայաստանի աշխարհագրությունը», «Մասունցի Դավիթ», «Հայ բժշկապետերը», «Հայաստանի մայրաքաղաքները», «Հայաստանի կլիման», «1915թ-ի մեծ եղեռնը», «Հայկական գաղթօջախներ» և այլն: Սփյուռքի հայ ուսանողների լեզվական, հայրենագիտական գիտելիքներին զուգահեռ ներկայացվում է նաև հայ գրականության և գրողների մասին ակնարկաչար: Խոստովանենք, որ միայն գրույցներով տաղտուկ կլինեք դասավանդումը, ուստի երկրագիտական-հայրենագիտական թեմաներ ուսուցանելիս, որպես մեթոդ-դասաձև, նախապատվությունը տրվում է էքսկուրսիաներին, որոնցով դասը ձեռք է բերում ճանաչողական-կիրառական արժեք: Կազմակերպվում են էքսկուրսիաներ դեպի Օշական, Էջմիածին, Մատենադարան, Ծիծեռնակաբերդ, Հայաստանի պատմության թանգարան, մշակույթի գործիչների տուն-թանգարաններ: Մեծ տեղ է տրվում բացիկների, ֆոտոալբոմների, տեսաֆիլմերի և սլայդների դիտմանը: Դասաժամերի սղության պատճառով արտալսարանային աշխատանքներն ավելի գերադասելի են: Դրանց ուսանողները մասնակցում են մեծ խանդավառությամբ: Մեր կողմից փորձ է եղել բեմադրել Հովհաննես Թումանյանի «Ոսկի քաղաքը» հեքիաթը: Ամբողջովին պահպանելով հնդկական կոլորիտը՝ հնդիկ, պարսիկ և արաբ ուսանողները հայերենով ներկայացնում էին իրենց դերակատարումները՝ յուրացնելով հայկական ժողովրդական լեզվամտածողությունը: Անմիջապես տառերի ուսուցումից հետո բեմադրված ներկայացումը նպաստում է կենդանի խոսակցական լեզվի հարստացմանը, ուսանողները յուրացնում են բազմաթիվ կայուն բառակապակցություններ, խոսակցական կաղապարներ, խոսքը հարստացնում դարձվածքներով, ասույթներով ու ասացվածքներով:

Այժմ 1-2 թեմայի դասվանդման մեթոդական սկզբունքների մասին: Դիցուք նախապատրաստվում է էքսկուրսիա դեպի Էրեբունի թանգարան: Նախապես ներկայացվում է պատմական փոքրիկ ակնարկ-դասախոսություն, Պ. Սևակի «Էրեբունի-Երևան» բանաստեղծության վրա կատարվում է բառային աշխատանք: Բացատրվում են **Էրեբունի, Երևան, Դվին, Անի, դարե կարոտ, քարե նագանք, Մասիս հայր, Արաքս մայր, անկատար կանչեր** բառերն ու բառակապակցությունները: Էրեբունի թանգարան այցելությունից հետո հանձնարարվում է բանաստեղծությունը և երգը սովորել անգիր: Հետագայում լավագույն ասմունքողներն ու երգողները ընդգրկվում են համերգ-միջոցառումներում: Ի դեպ, արտասահմանցի ուսանողները սիրով երգում են հայկական երգեր: Երգերի միջոցով լեզու սովորեցնելը նույնպես որևէ նոր լեզու սովորեցնելու մեթոդ է:

Բավականին հետաքրքիր թեմա է «Բժշկությունը հին և միջնադարյան Հայաստանում» թեման. չէ՞ որ բժշկությունը հին Հայաստանի մշակույթի անքակտելի մասն է եղել: Մնվելով ժողովրդական բժշկության ակունքներից՝ մեր մեծ բժշկապետերը մեզ են փոխանցել սերունդների դարավոր փորձն ու գիտելիքները՝ ներառելով բուսական և կենդանական աշխարհի, հանքային նյութերի բուժիչ հատկությունները: Ներկայացվում է

ակնարկ-դասախոսություն հեթանոսական Աստղիկ և Անահիտ աստվածուհիների մասին, որոնց ժողովուրդը պաշտում էր՝ իբրև բժշկության հովանավորների: 260 թ-ին հայ նախարար Մուրեն Սալահունու կինը բուժիչ հանքային աղբյուրների մոտ բորոտանոց է կառուցում, մինչդեռ նմանատիպ բորոտանոցներ Եվրոպայում հայտնվել են միայն երեք դար հետո: V-րդ դարի պատմիչ Ղազար Փարպեցին գրում է. «Այնտեղ (Արարատյան դաշտում) շատ կան զանազան բույսերի արմատներ, որ ճարտար հմուտ, գիտուն բժիշկները օգտագործում են արագ բուժող ըմպելի դեղեր պատրաստելու համար»¹: Միջնադարի հայ բժշկապետներից ներկայացվում են առավել ակնառուները՝ Մխիթար Հեռացի, Ամիրդովլաթ Ամասիացի, Գրիգորիս, որոնք լրջորեն ուսումնասիրել են մարդու կազմությունը, կենսաբանության, դեղագիտության, հիգիենայի և բժշկական բարոյագիտության հարցերը: Տրվում է համապատասխան բառացանկ ու բացատրություն՝ նշված թեմայի շուրջ: Նմանատիպ դասաժամերը լեզվագագացողություն, լեզվական մշակույթ են ձևավորում, դրանք տարբեր բնագավառներին վերաբերող դասանյութերի շրջանակներում կապ են ստեղծում ձեռք բերած լեզվական գիտելիքների և խոսքային գործունեության միջև՝ լեզվական գիտելիքների ճիշտ կիրառման առումով: Այսպիսով, գիտելիքը գործնական կիրառություն է ունենում, որն էլ մեր գործունեության գերնպատակն էր: Աշխարհի հնագույն լեզուներից մեկի ուսումնասիրման և յուրացման գործում հզոր գործոն է դասավանդողի դերը, լուսաբանվող նյութը խոսքի հետ համադրելու կարողությունը, ուշադրության շեշտադրումը բովանդակալից ու կարևոր պահերի վրա, էականը անկարևորից առանձնացնելու հմտությունը և նյութերը արհեստականորեն ներկայացնելուց խուսափելը. այսինքն՝ արհեստավարժ լինելը. չէ՞ որ մենք ներկայացնում ենք մեր հայրենիքի դիմանկարը: Արտասահմանցի ուսանողների հայերենի իմացությունը խորացնելու, մեր հայրենիքի մասին պատմական գիտելիքներ հաղորդելու և միջմշակութային կապերն ամրապնդելուն է միտված մեր «Վանից մինչև Երևան» ուսումնական տեքստերի ձեռնարկը:

Արտասահմանցի ուսանողների հետ տարվող երկրագիտական բազմաբնույթ աշխատանքները միտված են ժողովուրդների մշակույթների մերձեցման գործառնություն և մեր երկրի մասին տեղեկատվության մեծ աղբյուր են հանդիսանում:

Մեր ժողովրդի մշակույթին, պատմությանը, սովորույթներին ու հոգևոր արժեքներին հաղորդակից դարձնելը օգնում է դրական վերաբերմունք դաստիարակել մեր երկրի նկատմամբ: Վերադառնալով իրենց երկիր՝ նրանք տանում են ոչ միայն մասնագիտական և լեզվական գիտելիքներ, այլև սեր ու ջերմություն մեր ժողովրդի ու ազգային արժեքների նկատմամբ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայ ժողովրդի պատմություն, ԳԱ հրատ., II հատոր, Երևան, էջ 552:
2. Մանուկյան Ա., Խոսքի զարգացումը հայոց լեզվի ուսուցման ընթացքում, Երևան, 1969, 250 էջ:
3. Մուրադյան Լ., Սովորում ենք գրել, կարդալ, խոսել հայերեն, Երևան, Էդիթ Պրինթ, 2011, 284 էջ:
4. Մուրադյան Լ., «Վանից մինչև Երևան», ձեռագիր, 69 էջ:
5. Lightbown M. P., Spada N., How languages are learned, Oxford University Press, 1998, 233 page.

¹ Հայ ժողովրդի պատմություն, ԳԱ հրատ., II հատոր, Երևան, էջ 552:

РЕЗЮМЕ
ИЗУЧЕНИЕ МАТЕРИАЛОВ СТРАНОВЕДЕНИЯ В ГРУППАХ
С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ
Л. К. МУРАДЯН

Статья посвящена изучению материалов страноведения в группах с иностранными студентами. После приобретения способностей письма и чтения, учащиеся могут читать и переводить маленькие тексты, а также тексты материалов страноведения, которые включают в себя основные структуры языка и разговорные формулы, понимание структуры сложение армянских слов. Это может помочь иностранным студентам в процессе повседневной коммуникации и поможет обогатить знания иностранцев о нашей стране.

SUMMARY
LEARNING MATERIALS OF COUNTRY STUDIES IN GROUPS SUPPLEMENTED BY FOREIGN
STUDENTS
L. K. MOORADYAN

This article is about country study materials in the groups supplemented with foreign students. Following to acquisition of reading and writing skills, students can read and translate small texts, and the texts of country study materials, which include the basic structure of language and spoken formulas, understanding the structure of the Armenian addition of words and nuances of word creation. This can help foreign students in everyday communication and helps foreigners to enrich knowledge about our country.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԸՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հոմանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

УДК 373.01

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА С ПРИМЕНЕНИЕМ
СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

А.М.НАДИРЯН

Старшая школа №170, 0060 Ереван, Аван, Туманяна 3

e-mail: aidanadiryan2000@gmail.com

В статье затрагивается тема моделирования образовательного процесса с применением активных и интерактивных педагогических методик и технологий. Актуальность темы обусловлена потребностями современного общества, пересмотром приоритетов в образовании. Современная школа является учреждением, в котором способствуют развитию творческих способностей, создают условия для формирования личностных компетенций у учащихся. В статье указываются те методы и технологии, которые наиболее результативны и применимы в школьной практике.

***Ключевые слова:** технология, креативность, мотивация, проект, творческая личность.
Представлено к печати 14.06.2017 г.*

*Скажи мне – и я забуду,
Покажи мне – и я запомню,
Дай мне действовать – я научусь.
Китайская мудрость.*

Статья начинается с данного эпиграфа, потому что именно в этих трёх строчках заключается основная концепция современного подхода к моделированию образовательного процесса в учебных заведениях, начиная с начальной школы до высших учебных заведений.

Данная концепция складывалась на протяжении не одного десятка лет. Её применение и распространение именно сегодня обусловлено развитием общества, экономики, технологий и т.д. С развитием общества изменяются установившиеся нормы и стандарты, технологии и методы. А самое главное, изменяются приоритеты в образовательном процессе. Современные образовательные учреждения, определяя свои основные задачи при подготовке выпуска, в приоритет над набором необходимых знаний и умений, должны ставить ещё и умения применять полученные знания в новых ситуациях в условиях самостоятельной жизни, а также умения нестандартно мыслить, анализировать и аргументировать свою точку зрения, использовать новейшие технологии продуктивно и с пользой.

Для решения поставленных задач и достижения намеченных целей требуются новые педагогические технологии, активные методы обучения, современные и эффективные формы организации учебного процесса, так как традиционное репродуктивное обучение

отводит ребёнку пассивную роль, чем и тормозит процесс достижения вышеупомянутых целей.

При пассивном обучении учащийся, как правило, выступает в роли «объекта» обучения. Здесь учитель является основным действующим лицом и управляющим ходом урока, а учащиеся выступают в роли пассивных слушателей. Хотя с точки зрения современных педагогических технологий и требований этот метод считается самым неэффективным, он имеет и некоторые преимущества – это относительно лёгкая подготовка к уроку со стороны учителя и возможность преподнести сравнительно большее количество учебного материала и информации в ограниченных временных рамках урока [1]. Личный педагогический опыт показывает, что возможность достижения целей определяется совмещением традиционных и нетрадиционных методов обучения, например: на уроках литературы представление биографии писателя с использованием компьютерной презентации, заполнение т – образной таблицы “Знаем. Хотим узнать. Узнали.” (сокращённо “З.-Х.-У.”).

При моделировании современного урока учитель должен различать активные и интерактивные методы обучения. При активном обучении учащийся выступает “субъектом” учебного процесса, самостоятельно выполняет работу, решает творческие задачи, а при интерактивном – на первый план выходит взаимодействие. В отличие от активных методов интерактивные ориентированы на более широкое взаимодействие учащихся не только с учителем, но и друг с другом и на доминирование активности учащихся в процессе обучения [1].

Именно активные и интерактивные методы позволяют учащимся научиться выражать свои мысли и мнение, эти методы формируют самостоятельно мыслящую личность, способную анализировать ситуацию и искать оптимальное решение, дают навыки, необходимые успешному человеку. Роль преподавателя в учебном процессе в этом случае заключается в мотивации учеников, создании условий для творческого и критического мышления, планировании, анализе, сотрудничестве, в создании организации условий, инициирующих действия обучаемого, желание познать новое, работать эффективно и в группе, и индивидуально.

Каждый день сталкиваясь с проблемой мотивации у учащихся по изучению русского языка как иностранного, преподаватель, моделируя свой урок, сталкивается с множеством трудностей. Во-первых, языковой барьер, скудный словарный запас; во-вторых, скованность учащихся, не позволяющая мыслить творчески и креативно; в-третьих, предвзятое отношение к изучаемому языку.

Именно в этих условиях на помощь преподавателям приходят современные педагогические технологии. По-моему, наиболее практикуемая и применяемая – это технология критического мышления.

Мотивацией для учащегося здесь является то, что он становится соавтором урока, формулирует свои собственные вопросы, глубже анализирует проблему, основываясь на собственный опыт, знания, решает её, используя при этом все возможности, которые предоставляет ему школа.

Так, при изучении повести Н.В.Гоголя “Тарас Бульба” ученики провели урок-дискуссию, на котором подняли вопрос патриотизма. Проблема была сформулирована следующим образом: кого можно считать патриотом родины, что такое родина? Ученики, используя метод призм, дали своё определение родины и пришли к выводу, что родина – это дом. А где начинается и заканчивается родина? Ученики на этот вопрос ответили словами главных героев, используя метод синквейна.

Родина.
Священная, близкая.
Воспитывает, лелеет, прощает.
Жизнь отдаю и не пожалею.
Семья.

Родина.
Любимая, далёкая.
Кормит, поит, одевает.
Родина там, где хорошо.
Женщина.

Ученики пришли к единому мнению, что ничто не оправдывает поступок Андрия, а именно, воевать с оружием в руках против родного отца. Они предлагали различные решения для выхода из столь трудной ситуации, ставя себя на место Андрия.

Однако мнения учеников разделились при вопросе: “Как вы оцениваете действия Тараса Бульбы?” Здесь очень удивило и обрадовало то, насколько глубоко ученики прочувствовали проблему, как они стремились обосновывать свой выбор и аргументировать его.

В конце урока учениками был дан ответ на вопрос, поставленный в начале урока.

Патриотизм – это вера, надежда, любовь, вера в себя, в друга; надежда на справедливость, на мир и благополучие; любовь к родине, к родителям, к родному языку.

На примере данного урока можно сделать вывод, что критическое мышление есть мышление самостоятельное. Оно может быть критичным лишь тогда, когда носит индивидуальный характер, ученики должны иметь достаточно свободы, чтобы мыслить и найти решение самостоятельно. Информация является отправным, а отнюдь не конечным пунктом критического мышления. То есть, для мышления нужны знания, которые будут использоваться для дальнейших процессов анализа, обучения и познания.

В технологии критического мышления используются 3 последовательные стадии:

- вызов,
- осмысление,
- рефлексия [2].

При планировании урока учитель задаёт себе 3 вопроса:

- Что учить? – тема урока, новый учебный материал.
- Как учить? – технологии, методы и приёмы, используемые на уроке.
- Зачем? Для чего учить? – поставленная цель, ожидаемый результат.

Отвечая на эти три вопроса, учитель использует 3 последовательные стадии критического мышления. На каждой стадии учитель применяет те методы, которые способны в наибольшей степени мотивировать учащихся.

Невозможно представить современный урок без применения таких интерактивных методов как кластер, призма, синквейн, диаграмма Венна, мозговой штурм, Т-образная таблица, метод кейсов и т.д [2]. При использовании того или иного метода могут возникнуть непредусмотренные обстоятельства, которые заставят учителя пересмотреть заранее намеченный план урока. В этом нет ничего страшного, ведь в этом и состоит предназначение учителя уметь мыслить творчески, использовать свой богатый методический материал для достижения запланированной цели урока.

Можно сказать, что цели урока диктуют выбор методов, которыми пользуется учитель при моделировании учебного процесса. Если мы ставим перед собой цель развить профессиональную творческую личность с задатками креативности, логического мышления, то не можем обойтись без метода проектов или проектной деятельности. Включение именно в эту деятельность позволяет учащимся в полном объёме раскрыть и проявить свой творческий потенциал, исследовательские и поисковые способности, самостоятельность, активность, целеустремлённость, настойчивость, умение стратегически планировать свою деятельность, добиваться ожидаемых результатов, а самое главное уметь применять на практике полученные знания.

Личные наблюдения позволяют утверждать, что во время осуществления того или иного проекта выстраиваются особые отношения между членами группы, происходит распределение труда, каждый член группы несёт ответственность за всю группу и проект. Данный метод несёт не только образовательный характер, но и воспитательный, психологический, общеразвивающий.

Отсюда можно сделать вывод, что важными факторами выполнения проекта являются:

- повышение уровня мотивации учащихся при решении важных задач;
- создание условий для развития творческих способностей;
- формирование ответственности;
- создание условий для сотрудничества между педагогами и учащимися [3,4].

Непременным условием реализации проекта является его защита, предполагающая презентацию результатов работы, в которой группа не только рассказывает о проделанной работе и показывает результаты, но и демонстрирует знания, опыт и приобретённую компетентность.

Одним из наиболее запомнившихся проектов в моей практике был проект “Поэзия серебряного века”. Запомнился он тем, что класс решил подготовить проект самостоятельно, не ставя в известность о своих намерениях. И вот на очередном уроке литературы вместо запланированного урока у нас получился отличный урок-проект. Три группы представили три основных течения поэзии серебряного с компьютерной презентацией, декламацией стихотворений известных поэтов. Ученики показали свои знания и приобретённую компетентность.

В этом и заключается цель активной и интерактивной деятельности учащихся в учебном процессе.

Таким образом, мы приходим к следующему заключению. Для формирования личностных характеристик учащихся необходимо развивать у них творческое креативное мышление, что возможно при условии взаимодействия учитель – ученик, ученик – ученик, при условии интеграции интерактивных технологий в образовательный процесс.

Практический опыт учителя позволяет утверждать, что без выбора соответствующих технологий и методов невозможно достичь поставленных целей как в теоретическом, так и в практическом обучении. Применение современных технологий повышает мотивацию учащихся к изучаемому предмету. Есть мотивация – есть стремление, а значит и есть результат.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дегтярев А.И., “Активные методы обучения как способ повышения эффективности образовательного процесса”, 2012-2017 Сетевое издание «Современные педагогические (образовательные) технологии». <https://pedtecho.ru/content/aktivnye-metody-obucheniya-kak-sposob-povysheniya-effektivnosti-obrazovatel'nogo-processa>
2. Еспенбетова М. Ж., Зготова Н. С., Дюсупова А. А., Терехова Т. И., Амренова К. Ш., “Новые образовательные технологии: активные и интерактивные формы обучения”. <http://sociosphaera.com/publication/conference/2014/243/novye-obrazovatelnye-tehnologii-aktivnye-i-interaktivnye-formy-obucheniya/>
3. “Использование интерактивных методов обучения как средство активизации познавательной деятельности учащихся”, стр. 109-110. <http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/Ispolzovanie-interaktivnych-metodov-obucheniya-kak-sredstvo-aktivizacii-poz.pdf>
<http://constructor.ru/uspex/metod-shesti-shlyap-myshleniya-edvarda-de-bono.html>

4. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия». – 2009.

ԱՄՓՈՓՈՒՄ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՄՈԴԵԼԱՎՈՐՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ
Ա.Մ. ՆԱԴԻՐՅԱՆ

Հոդվածում ներկայացված է ուսումնական գործընթացի մոդելավորումը՝ ակտիվ և ինտերակտիվ մեթոդների և տեխնոլոգիաների կիրառման միջոցով: Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է ժամանակակից հասարակատյայն պահանջներով և կրթության ոլորտում առաջնահերթությունների փոփոխությամբ. ներկայիս դպրոցը հիմնարկ է, որտեղ մասնագետները նպաստում են աշակերտների ստեղծագործական ունակությունների զարգացմանը և անձնային որակների ձևավորմանը: Հոդվածում մատնանշվում են այն մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները, որոնք առավելագույնս արդյունավետ են ու կիրառելի դպրոցական ծրագրի շրջանակներում:

SUMMARY
MODELING OF THE EDUCATIONAL PROCESS THROUGH THE USE OF MODERN
PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES
A.M. NADIRYAN

Current article examines modeling of the educational process through the use of active and interactive pedagogical methods and technologies. The relevance of the topic is determined by the needs of the modern society, and the revision of priorities in the educational sphere. Nowadays school is an institution where special conditions are being created for promoting creative abilities and development of personal competencies among the students. The article specifies those methods and technologies that are the most effective and applicable during the teaching process.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 004

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ԼՈԿԱԼ ՑԱՆՅԻ ՄՈՂԵԼԻ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄ CISCO
PACKET TRACER ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ
Ա.Ա.ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ, Հ.Ա.ԳԱԼՍՅԱՆ

*Խ.Արտվյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: partizuni-artur@rambler.ru*

Աշխատանքում իրականացվել է երկհարկանի ուսումնական կենտրոնի հաշվողական լոկալ ցանցի մոդելի կառուցում և սարքավորումների կարգավորում Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատորի միջավայրում:

Ուսումնասիրվել են ցանցերի ֆիզիկական և տրամաբանական կառուցվածքները, ցանցի կառուցման համար անհրաժեշտ ցանցային սարքավորումներն ու պարագաները, հասցեավորման, ինչպես նաև երթուղավորման գաղափարները և դրանց շրջանակներում կատարվել արդյունավետ և հիմնավորված ընտրություն:

Բանալի բառեր՝ լոկալ հաշվողական ցանցեր, ցանցային սիմուլյատորներ, ստատիկ և դինամիկ երթուղավորում, ցանցային ֆիզիկական և տրամաբանական կառուցվածքներ, Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատոր:

Ներկայացված է խմբագրություն 12.02.2017թ.

Լոկալ հաշվողական ցանցերի ստեղծման և մոդելավորման ուղղությամբ աշխատանքները սկսվել են դեռևս 60-ական թվականներին, երբ առաջին անգամ փորձ արվեց ներդնել այդ նոր տեխնոլոգիաները հեռախոսային կապի բնագավառ: Այդ աշխատանքները չունեցան լուրջ հաջողություններ՝ սարքավորումների թանկության և ոչ հուսալիության պատճառով: 19-րդ դարի 70-ական թվականներին Քեմբրիջի համալսարանին կից գործող «Xerox» ընկերության լաբորատորիայում և մի շարք այլ ընկերություններում առաջարկվեց օգտագործել միասնական թվային ՄԻՆԻ-ԷՀՄ ցանցը: Այդ ցանցում օգտագործվում էին զծային և օղակաձև տոպոլոգիաները, որոնցում տվյալները փոխանակվում էին 2Մբիթ/վրկ արագությամբ:

1977 թվականին "Datapoint" ընկերությունը ներկայացրեց բարձր արագագործությամբ կոաքսիալ միացումներով "Attached Resource Computer Network" (ARC) ցանցը:

1980 թվականին էլեկտրատեխնիկայի և էլետրոնիկայի ինժինեռների IEEE (Institute of Electrical and Electronic Engeneers) ինստիտուտում կազմավորվեց լոկալ հաշվողական ցանցերի ստանդարտացման «802» կոմիտեն: Հետագայում զարգացման տեմպերն աճեցին, և այսօր արդեն ունենք լոկալ հաշվողական ցանցերի մեծաքանակ կոմերցիոն իրացումներ:

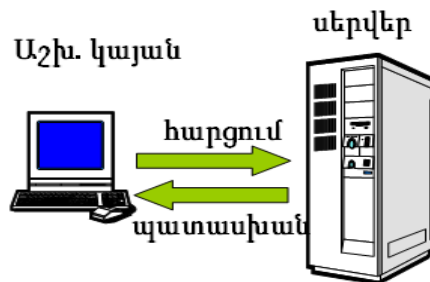
Մեր օրերում արդեն անհնար է պատկերացնել որևէ ուսումնական հաստատություն կամ հիմնարկություն՝ առանց համակարգչային ցանցի: Ներկայումս Հայաստանում գործող

ուսումնական հաստատությունների և ուսումնական կենտրոնների համար որակյալ համակարգչային ցանցերի ստեղծումն ու շահագործումը ևս գերակա խնդիր է:

Համակարգչային ցանցերի մասին գիտելիքների հաղորդման ընթացքում առավել մեծ դժվարություն է ներկայացնում գործնական մասը՝ ցանցերի տոպոլոգիայի կառուցումը, ցանցային սարքավորումների ընտրությունն ու կարգավորումը, ցանցի աշխատանքների թեստավորումը: Գործնական մասի կազմակերպման և աշխատանքների անցկացման դժվարությունը հիմնականում կապված է ցանցային սարքավորումների բարձր արժեքների հետ[1]:

Այդ խնդրի լուծման նպատակով ստեղծվեցին ծրագրային ապահովումներ, որոնք թույլ տվեցին կատարել հեռահաղորդակցական ցանցերի մոդելավորում: Շնորհիվ ցանցային սիմուլյատորների, առավել մատչելի և հարմար դարձան ցանցային մոդելավորման կիրառական խնդիրների լուծումները:

Այժմ դիտարկենք «հաճախորդ-սերվեր» ցանցային տեխնոլոգիան, որում սարքավորումները հանդիսանում են կամ հաճախորդ, կամ սերվեր: Որպես հաճախորդ հիմնականում հանդիսանում են հարցում կատարող սարքերը, որոնք հիմնականում լինում են անհատական համակարգիչներն ու ցանցային տպիչները, իսկ որպես սերվեր հանդես է գալիս այն սարքը, որը պատասխանում է հարցումներին (նկ. 1):

Նկ.1. «Հաճախորդ -սերվեր» տեխնոլոգիա

«Առանձնացված սերվերով» ցանցերն այն լոկալ հաշվողական ցանցերն են (LAN), որոնցում ցանցային սարքավորումները կենտրոնացված են և կառավարվում են մեկ կամ մի քանի սերվերների կողմից: Անհատական աշխատանքային կայանները, ինչպիսիք են անհատական համակարգիչները, ցանցի ռեսուրսներին դիմում են միայն սերվերների միջոցով:

Փոքր չափի ուսումնական հաստատության լոկալ ցանցերը չեն ենթադրում բարդ հիերարխիկ կառուցվածք: Որպես կանոն, այդպիսի ցանցերի կառավարման համար բավարար է մեկ սերվերի առկայությունը: Այդ սերվերի կարգավորումներում պետք է ընդգրկված լինեն հետևյալ ծառայությունները.

- ✓ ֆայլային սերվեր,
- ✓ աշխատանքային կայանների ավտոմատ կարգավորման ծառայություն (DHCP),
- ✓ ինտերնետային անունների թարգմանության DNS ծառայություն,
- ✓ լոկալ փոստային սերվեր,
- ✓ տպագրության համար նախատեսված սերվեր,
- ✓ ինտերնետից Web տվյալների քեշավորման (Proxy server) սերվեր,
- ✓ տվյալների բազայի (SQL) սերվեր:

Այն դեպքում, երբ անհրաժեշտ է մինչև 10 աշխատանքային կայաններով և առանց ինտերնետ ելքի լոկալ ցանց, կարելի է բավարարվել առանց սերվերի, այսինքն կառուցել միակարգ ցանց: Դա էականորեն կրճատում է ծախսերը, բայց միևնույն ժամանակ նվազեցնում ցանցի ֆունկցիոնալ հնարավորությունների և անվտանգության մակարդակը:

Լոկալ հաշվողական ցանցերում սերվերը, բացի տվյալների պահպանման գործառնությից, կարող է նաև կատարել ծառայությունների տրամադրման գործառնությի՝ ապահովել համատեղ հասանելիություն տվյալների բազային, ելք դեպի ինտերնետ ցանց և այլն:

Ethernet ցանցերում բազմակի տվյալների հասանելիության պարագայում օգտագործվում է տվյալների հասանելիության վերահսկման Media Access Control (MAC) համակարգը, որը, կախված կրիչից (մեդիայից) և ցանցի տոպոլոգիայից, լինում է երկու տեսակի.

Controlled - երբ յուրաքանչյուր աշխատանքային կայան ունի մեդիան (կրիչ) օգտագործելու իր համար նախատեսված ժամանակը:

Contention-based – երբ բոլոր կայանները մրցում են կրիչի օգտագործման համար:

Տվյալների բախումներից (կոլլիզիաներից) խուսափելու համար գոյություն ունեն երկու առավել տարածված մեթոդներ՝ CSMA/CD և CSMA/CA:

Collision Detection – եթե կրիչում տվյալների փոխանցման ազդակներ չկան, ինչը ենթադրում է, որ կրիչն ազատ է, կայանը փոխանցում է տվյալները, իսկ եթե կատարվել է միաժամանակ հաղորդում, ապա բոլոր կայանները դադարեցնում են տվյալների հաղորդումը և կրկին տվյալներ փոխանցելու փորձ են անում որոշակի ժամանակ անց:

Collision Avoidance - այս մեթոդի դեպքում կայանը սկզբում կատարում է կրիչի ազդակների առկայության ստուգում, որից հետո, եթե պարզվում է, որ այն ազատ է, մնացած կայաններին տեղեկատվություն է ուղարկում կրիչն օգտագործելու իր մտադրության մասին և ապա նոր ուղարկում տվյալները:

Այս խնդրի լուծումն էապես հեշտացավ փոխանջատիչների (Switch)-երի հայտ գալուց հետո: Դրանք ինֆորմացիայի բուֆերիզացման շնորհիվ թույլ են տալիս բոլոր կայաններին օգտագործել կրիչները միաժամանակ՝ առանց դրա համար մրցակցելու, քանի որ նրանք տվյալները փոխանցում են ստացողին միայն այն ժամանակ, երբ նրա համապատասխան պորտը բաց է և պատրաստ ընդունման:

Փոխանջատման գաղափարը փաստացիորեն վերափոխում է Ethernet-ը հաղորդչի համար մրցակցող լայնածավալ հեռարձակման համակարգից տվյալների համապատասխան հասցեներով փոխանցման համակարգի [2]: Ընդ որում, այդ փոխանցման ժամանակ, ուղարկող-ստացող պորտերի գույզը դինամիկորեն ձևավորում է վիրտուալ և անկախ հաղորդակցման ուղիներ: Այս ամենը մեծացնում է նաև ցանցի թողունակությունը:

Ցանցեր նախագծող մասնագետներն իրենց աշխատանքների ընթացքում օգտագործում են այնպիսի սարքեր, ինչպիսիք են ցանցային քարտերը, կենտրոնացնող, փոխարկող, երթուղիչ և անլար մատչելիության սարքերը, ինչը տվյալների հաղորդումն ավելի ընդարձակ ու արդյունավետ է դարձնում, քան պարզագույն ապակենտրոն, իրար միացված համակարգիչներից կազմված ցանցերում է:

Այժմ ներկայացնենք մեր կողմից նախագծվող երկհարկանի ուսումնական հաստատության լոկալ ցանցի ֆիզիկական և տրամաբանական կառուցվածքը:

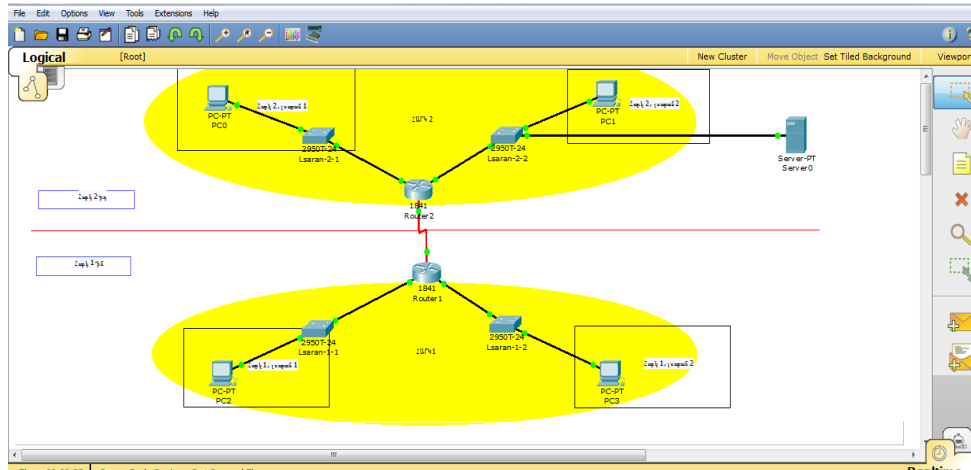
Դիցուք մեր ուսումնական կենտրոնն ունի երկու հարկ, ամեն հարկում՝ 2-ական լսարան, որոնցից յուրաքանչյուրում տեղադրված է 15 համակարգիչ:

Մեր նախագծվող լոկալ ցանցի տրամաբանական կառուցվածքը կլինի ավելի մոտ «պասիվ աստղ»-ին:

Նախագծվող ուսումնական կենտրոնի մոդելավորման համար մենք կօգտագործենք Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատորը: Այն թույլ է տալիս ստեղծել աշխատող ցանցային մոդելներ, կատարել երթուղիչների, փոխանջատիչների և համակարգիչների կարգավորումներ և այլն: Այն իր մեջ ներառում է Cisco ընկերության 1800, 2600, 2800 երթուղիչներ, 2950, 2960, 3650 սվիչեր, DHCP, HTTP, TFTP, FTP սերվերներ, տարբեր

աշխատանքային կայաններ, WiFi սարքեր և մալուխներ: Այն հնարավորություն է ընձեռում ստեղծել նույնիսկ ամենաբարդ ցանցերի մոդելներ և ստուգել դրանց աշխատունակությունը [3]:

Այժմ փորձենք Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատորի օգնությամբ ստեղծել մեր ուսումնական կենտրոնի լոկալ ցանցի մոդելը և փորձարկել այն (նկ. 2):

Նկ.2. Ուսումնական կենտրոնի լոկալ ցանցի մոդել

Կարգավորումները կսկսենք կայանների հասցեավորումից: Նախ որոշենք մեր լոկալ ցանցերի դիմակները և IP հասցեները: Վերցնենք 192.168.0.0 ցանցը և այն տրոհենք ենթացանցերի: Քանի որ ըստ նախագծի յուրաքանչյուր լսարանում պետք է տեղադրված լինի 15-ական համակարգիչ, ապա մեր ցանցերի համար առավել հարմար կլինի 27 դիմակը, որը յուրաքանչյուր ենթացանցի համար ապահովում է 30 հասցե:

Կատարենք ցանցի տրոհում ենթացանցերի.

Հարկ 1, լսարան 1 – 192.168.0.0/27

Հարկ 1, լսարան 2 – 192.168.0.32/27

Հարկ 2, լսարան 1 – 192.168.0.64/27

Հարկ 2, լսարան 2 – 192.168.0.96/27

Այժմ աշխատանքային կայանների կարգավորումների մենյուի Desktop ենթամենյուից մտնենք IP Configuration բաժինը և PC0, PC1, PC2, PC3 համակարգիչների համար մուտքագրենք հետևյալ հասցեները՝

	IP address	Subnet mask	Default Gateway
PC0	192.168.0.65	255.255.255.224	192.168.0.94
PC1	192.168.0.97	255.255.255.224	192.168.0.126
PC2	192.168.0.1	255.255.255.224	192.168.0.30
PC3	192.168.0.33	255.255.255.224	192.168.0.62

R1 և R2 երթուղիչների կարգավորման համար մտնենք CLI (Command Line Interface) հրամանային մենյու և մուտքագրենք հետևյալ հրամանները.

Երթուղիչ	Միջներես	Կարգավորումներ
R1	FastEthernet0/0	Router#enable

		Router#configuration terminal Router#hostname R1 R1(config)#interface fastEthernet0/0 R1(config-if)# ip address 192.168.0.62 255.255.255.224 R1(config-if)#no shutdown
	FastEthernet0/1	R1(config)#interface fastEthernet 0/1 R1(config-if)# ip address 192.168.0.30 255.255.255.224 R1(config-if)#no shutdown
	Serial 0/0/0	R1(config)#interface Serial 0/0/0 R1(config-if)# ip address 192.168.0.130 255.255.255.224 R1(config-if)#no shutdown R1#write
R2	FastEthernet0/0	Router#enable Router#configuration terminal Router#hostname R2 R2(config)#interface fastEthernet0/0 R2(config-if)# ip address 192.168.0.126 255.255.255.224 R2(config-if)#no shutdown
	FastEthernet0/1	R2(config)#interface fastEthernet 0/1 R2(config-if)# ip address 192.168.0.94 255.255.255.224 R2(config-if)#no shutdown
	Serial 0/0/0	R2(config)#interface Serial 0/0/0 R2(config-if)# ip address 192.168.0.129 255.255.255.224 R2(config-if)#clock rate 64000 R2(config-if)#no shutdown R2#write

Այսպիսով, մենք ավարտեցինք աշխատանքային կայանների և երթուղիչների միջներեսների կարգավորումները, բայց ինֆորմացիայի փոխանակման համար այդքանը բավարար չէ: Այժմ հարկավոր է երթուղիչներից յուրաքանչյուրին ինֆորմացիա տրամադրել հարևան երթուղիչներին անմիջապես միացված ցանցերի մասին: Այդ գործընթացը կոչվում է երթուղավորում (routing) [4]:

Այժմ հարկավոր է R2 երթուղիչին տեղեկացնել 192.168.0.0 և 192.168.0.32, իսկ R1 երթուղիչին՝ 192.168.0.64 և 192.168.0.96 ցանցերի մասին:

Երթուղավորումը կարգավորելու համար R1 և R2 երթուղիչներում հարկավոր է կատարել հետևյալ կարգավորումները.

Երթուղի	Կարգավորումներ
R1	R1#enable R1#configuration terminal R1(config)# ip route 192.168.0.64 255.255.255.224 192.168.0.129 R1(config)# ip route 192.168.0.96 255.255.255.224 192.168.0.129 R1(config)# exit R1#write
R2	R2#enable R2#configuration terminal R2(config)# ip route 192.168.0.0 255.255.255.224 192.168.0.130 R2(config)# ip route 192.168.0.32 255.255.255.224 192.168.0.130 R2(config)# exit R2#write

Այժմ մնաց միայն սերվերի տեղադրումն ու կարգավորումը: Մեր նախագծի համապատասխան այն կոնեղադրենք երկրորդ հարկում և սերվերի վրա կակտիվացնենք DNS և HTTP ծառայությունները: Սկզբում սերվերում կկարգավորենք նրա IP հասցեն՝ 192.168.0.121 255.255.255.224, ապա DNS ծառայության միջոցով մեր սերվերի հասցեին կվերագրենք www.infambion.am հասցեն: Այնուհետև մեր սերվերում html-ի միջոցով կմուտքագրենք փոքրիկ կոդ, որի շնորհիվ ցանցի ցանկացած կայանից www.infambion.am հասցեին դիմելու դեպքում, մեր DNS սերվերը կթարգմանի այդ դոմենային հասցեն 192.168.0.121 թվային հասցեի և հարցումը կուղարկի սերվերին, որն էլ էկրանին դուրս կբերի html-ի միջոցով գրված կոդի արդյունքը:

Այսպիսով աշխատանքում իրականացվեց երկհարկանի ուսումնական կենտրոնի հաշվողական լոկալ ցանցի մոդելի կառուցում և սարքավորումների կարգավորում Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատորի միջավայրում: Ուսումնասիրվեցին կիրառական ցանցային ֆիզիկական և տրամաբանական կառուցվածքները, ցանցի կառուցման համար անհրաժեշտ ցանցային սարքավորումներն ու պարագաները, հասցեավորման, ինչպես նաև երթուղավորման մեխանիզմները և կատարվեց արդյունավետ և հիմնավորված ընտրություն:

Նախագծված ցանցի գործող մոդելի կառուցումը իրականացվեց Cisco Packet Tracer ցանցային սիմուլյատորի օգնությամբ, որի ընտրությունը ևս պատահական չէր և ընտրության հիմքում ընկած էր նրա պարզ և մատչելի մենյուն, հարուստ գործիքակազմը և իրականությանը շատ մոտ աշխատանքը:

Կատարված աշխատանքը կարող է ինչպես մեթոդական, այնպես էլ գործնական ուղեցույց ծառայել փոքր չափերի լոկալ ցանցերի նախագծման, մոդելավորման, կառուցման և կարգավորման աշխատանքներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. В. Н. Ручкин, В. А. Фулин Архитектура компьютерных сетей. Диалог-МИФИ, 2008 г.
2. А. Н. Аксенов Проектирование и анализ вычислительных сетей в программном продукте Cisco Packet Tracer. Электронное учебное издание. 2011г.
3. Майкл Палмер, Роберт Брюс Синклер. Проектирование и внедрение компьютерных сетей. 2008г.
4. В. Г. Олифер, Н. А. Олифер Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы. Учебник для вузов, Питер, 2007 г.

РЕЗЮМЕ

ПОСТРОЕНИЕ МОДЕЛИ ЛОКАЛЬНОЙ СЕТИ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В СРЕДЕ CISCO PACKET TRACER *А.А. ТЕДАВОСЯН, Г.А. ГАЛСТЯН*

В работе осуществлено построение модели вычислительной локальной сети двухэтажного учебного центра и настройка аппаратуры в среде сетевого симулятора Cisco Packet Tracer.

Изучены физические и логические топологии сетей, сетевые аппараты и аксессуары, необходимые для построения сети, понятия адрессации, маршрутизации и в их рамках произведен продуктивный и обоснованный выбор.

Проделанная работа может служить как методологическим так и практическим указателем в деле проектирования, моделирования, построения и настройки локальных сетей малых размеров.

SUMMARY

CONSTRUCTION OF A LOCAL NET MODEL OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE MILIEU OF CISCO PACKET TRACER *A. A. TADEVOSYAN, G.A. GALSTYAN*

The work realizes the construction of an electronic computing local net model of a two-stored educational center and the regulation of apparatus in the milieu of the set simulator Cisco Packet Tracer.

Physical and logical net structures, net apparatus and accessories needed for the net construction are studied, as well as ideas of addressing and also conveying, and in their frames a productive and valid choice is made.

The realized work can serve as either methodological or practical indicator for designing, modeling, constructing and regulating of local nets of minor dimensions.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 93/94 :342.4

ՀԽՍՀ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ ԸՍՏ ՆՐԱ ԱՌԱՋԻՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
Ա.Գ.ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության ՔՀԳՎ, 0025, ք. Երևան, Նալբանդյան 130
e-mail: arman.g.sargsyan@mail.ru

Հոդվածում քննական վերլուծության է ենթարկված ՀԽՍՀ առաջին Սահմանադրությունը՝ նրա քաղաքական համակարգը ճշտորեն բնորոշելու համար: Սահմանադրության դրույթների վերլուծությամբ այն հայեցակետն է հիմնավորված, որ Հայաստանն այս սահմանադրությամբ գնում էր դեպի խորհրդարանական կառավարման տիպի հանրապետության, քանի որ նրա օրենսդիր բարձրագույն մարմինը ձևավորվում էր ընտրությունների ճանապարհով և այդ մարմինը նշանակում էր գործադիր մարմնին: Տեղական իշխանության մարմինները նույնպես ձևավորվում էին ընտրություններով: Սակայն հետագայում, բուլղարիկյան կուսակցության մենիշխանության հաստատմամբ պայմանավորված, այս սահմանադրության ժողովրդավարական դրույթները դառնում են ձևական, ինչը տանում է դեպի ամբողջատիրական քաղաքական համակարգ:

Բանալի բառեր. *Քաղաքական համակարգ, ՀԽՍՀ, Խորհրդային Հայաստան, Հայաստանի պատգամավորների խորհուրդ, Կենտրոնական գործադիր կոմիտե, Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդ, կենտրոնական իշխանություն, տեղական իշխանություն, ընտրական իրավունք:*

Ներկայացված է խմբագրություն 19.04.2017թ.

Մենք մեր նախորդ հոդվածներից մեկում² արդեն փորձել ենք բնորոշել, թե ինչպիսի քաղաքական համակարգ ուներ Խորհրդային Հայաստանը: Մենք այն տեսակետն ենք փորձել այնտեղ հիմնավորել, որ թեև Խորհրդային Միությունը, ինչպես նաև նրա բաղկացուցիչ մասերից մեկը հանդիսացող Խորհրդային Հայաստանն իրենցից ներկայացնում էին տոտալիտար կամ ամբողջատիրական քաղաքական համակարգ ունեցող պետություններ, բայց այնքանով, որքանով դրանցում մերժելի էր քաղաքական այլախոհությունը, կեղծ բնույթ էին կրում ժողովրդավարությանն առնչվող սահմանադրական դրույթները: Սակայն, դրանով հանդերձ, Խորհրդային Միության և, բնականաբար, Հայաստանի քաղաքական համակարգն ամբողջովին զերծ չէր

²Արման Սարգսյան, Հայաստանի Խորհրդային սոցիալիստական հանրապետության քաղաքական համակարգի մի քանի առանձնահատկությունների մասին, տես Խ.Սրբվյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի գիտական տեղեկագիր N 1-2 (26-27), 28-34 էջեր

ժողովրդավարական տարրերից, ինչում էլ կայանում էր այս պետության յուրահատկությունը:

Այս հողվածով ցանկանում ենք կատարել ՀԽՍՀ առաջին սահմանադրության քննություն՝ ավելի խորությամբ ըմբռնելի դարձնելու համար այն քաղաքական համակարգի էությունը, որն ունեցել է Հայաստանն այդ տարիներին, որպեսզի ճշտենք, թե ինչպիսի էվոլյուցիոն զարգացման շրջաններ է ապրել այն հետագայում՝ կապված իր տնտեսական և սոցիալական զարգացման որոշակի փուլերի հետ: Դրանով մենք կփորձենք իրարից սահմանազատել այդ սահմանադրության հակաժողովրդավարական և ժողովրդավարական տարրերը, որի հետևանքով միանգամայնորեն և առանց ծայրահեղությունների պարզ կլինի այն քաղաքական համակարգի ուղին, որով ընթանում էր հետագայում ԽՍՀՄ-ը և որը չէր կարող չընդունել ՀԽՍՀ-ն:

ՀԽՍՀ առաջին սահմանադրությունը, ինչպես հայտնի է, ընդունվել է 1922թ.-ին: Այնտեղ բնականաբար կրկնվում էին Խորհրդային Ռուսաստանի առաջին սահմանադրության հիմնական դրույթները, բայց մեր համար էականը դա չէ, այլ այն, թե դրանով ինչ քաղաքական համակարգի էր գնում մեր երկիրը, որի հիմքերն ավելի են ամրապնդվում հաջորդ երկու սահմանադրություններում առկա դրույթներով: ՀԽՍՀ առաջին սահմանադրությունն ընդունվել է 1922թ. փետրվարի 2-ին՝ Հայաստանի բանվորների, գյուղացիների և զինվորների պատգամավորների խորհուրդների Ա համագումարի կողմից և գործել է ապրիլի 23-ից, քանի որ որոշում է կայացվել այն կիրառել Խորհրդային Հայաստան՝ պաշտոնաթերթում հրատարակվելուց հետո, որը տեղի է ունեցել 1922թ. ապրիլի 23-ին³: Այն բաղկացած է 5 հատվածից և 12 գլուխներից: Քաղաքական համակարգի ճշգրտման տեսակետից կարևոր են առաջին 4 հատվածները, որոնք ներառում են գլուխների մեծամասնությունը՝ 10 գլուխ: Հաստատված առաջինի 1-ին գլուխն ունի հետևյալ վերնագիրը՝ «Շահագործվող յեվ աշխատավոր ժողովրդի իշխանության հիմնական սկզբունքները»: Հենց սկզբից շեշտենք, որ գլուխը ներառում է մի տեսություն, որտեղ առկա կետերն ունեն ձևական բնույթ, որոնք առաջին հայացքից երևում է, որ կիրառելի չէին լինելու, բայց դրա հետ մեկտեղ դրանցում կային այնպիսիներն էլ, որոնք անհնար էր չկիրառել, քանի որ վերաբերում էին բոլշևիկների իշխանություն գալուց առաջ քարոզած կարգախոսներին:

Բավական խոսուն է գլխի հենց վերնագիրը, որի «շահագործվող» բառը հենց այն տպավորության ներշնչման համար է, որ նոր իշխանությունն իսկապես կոչված է «շահագործվող յեվ աշխատավոր ժողովրդի» շահերը ներկայացնելու, **կարծես թե աշխատավոր ասելով պետք է հասկանալ միայն շահագործվող**: Միթե ովքեր որ աշխատում են՝ շահագործվում են: Իհարկե՝ ոչ: Այլ հարց է, որ աշխատեն և չվարձատրվեն, որը վերաբերում էր, օրինակ, ճորտատիրական Ռուսաստանին կամ առհասարակ տեր և ծառա հարաբերություններին: Հասկանալի է, որ նման ձևակերպումն ունի խիստ քարոզչական բնույթ և պայմանավորված է կեղծ կարգախոսներով իշխանության գալու ցանկությամբ, որն իրականացավ Հոկտեմբերյան հեղաշրջմամբ: **Հեղաշրջում բառը շեշտում ենք, որովհետև դրանից հետո էր միայն տեղի ունենալու հեղափոխությունը և իշխանության բռնի գավթումը դեռևս չի նշանակում հեղափոխություն**: Աս պարզ ճշմարտությունը հաճախ է անտեսվում:

Առաջին գլխի 1-ին կետում կարդում ենք. «1. Հայաստանի ապստամբ բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների կամքով Հայաստանը 1920թ. նոյեմբերի 29-ին հայտարարված է Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետություն: Ամբողջ իշխանությունը կենտրոնում

³Տես Հայաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետության Սահմանադրությունը (հիմնական որևէ), Պետական հրատարակություն, Յերեվան-1922, էջ 16:

և տեղերում պատկանում է բանվորների, գյուղացիների և կարմիր զինվորների պատգամավորական խորհուրդներին»⁴:

Չխորնալով այն խնդրի մեջ, որ Հայաստանը խորհրդային է հռչակվել անկախ նրա ապստամբ բանվորների ու գյուղացիների կամքից և այն էլ ոչ թե նոյեմբերի 29-ին, այլ դեկտեմբերի 2-ի Երևանի համաձայնագրով և Ռուսաստանի պարտադրանքով ու նաև նրանից, որ Հայաստանում բանվոր դասակարգը չնչին թիվ էր կազմում և կարմիր զինվորներ առհասարակ չկային, շեշտենք միայն, որ այստեղ կարևորն այն է, որ խորհրդային կարգեր Հայաստանում ևս հաստատվում էին կեղծ կարգախոսներով և անկախ այն հանգամանքից, թե դեպուտատների խորհուրդներում ովքեր էին ընտրվում, իշխանությունն իրականում պատկանում էր բոլշևիկյան կուսակցությանը: Այստեղից էլ՝ իրականությանը չի համպատասխանում այն կարգախոսը ևս, որ ՀՄԽՀ-ն բանվորների և աշխատավորների իշխանությունն է, որն իրականացվում է բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների հեղափոխական դիկտատուրայի միջոցով: **Եթե անժխտելի է այն հանգամանքը, որ իսկապես խորհուրդներում տեղ են գտել բանվորներ և գյուղացիներ, ապա դա ամենին չի նշանակում, որ դրանք էին որոշում և իրականացնում իշխանության գործառույթները:** Այստեղից էլ՝ խիստ կասկածելի է 5-րդ կետի հետևյալ ենթակետը՝ «Իշխանությունը ամբողջովին և բացառապես վերապահվում է բանվորներին ու գյուղացիներին և նրանց ընտրած մարմիններին»⁵: Բայց սրան զուգահեռ գործում են և հետագայում էլ շարունակում են գործել սահմանադրական այն դրույթները, որոնք վերաբերում էին շահագործող դասակարգերին քաղաքական իրավունքներից և պաշտոններից զրկելուն, աշխատավորներին կրթության իրավունք ընձեռելուն, դպրոցը եկեղեցուց անջատելուն և այլն⁶:

Սա նշանակում է, որ խորհրդային քաղաքական համակարգն ի սկզբանե իսկապես պարունակում էր ժողովրդավարական տարրեր: Բայց այդ ժողովրդավարական տարրերը հանդուրժելի էին այնքանով, որքանով վտանգ չէին սպառնում խորհրդային կարգերին: Այլ խոսքով՝ քաղաքական նոր ձևավորվող համակարգի ժողովրդավարություն մատնանշող որոշ կետեր կրում էին ձևական կամ քարոզչական բնույթ: Այսպես, Առաջին հատվածի 6-րդ կետի բ և գ ենթակետերն ունեն հետևյալ բովանդակությունը.

«բ. Հ.Ս.Խ.Հ. աշխատավորներին իրապես ժողովների, միտինգների, ցույցերի և այլ համախմբումների ազատություն ապահովելու համար նրանց տրամադրվում են ժողովատեղիներ, կահ-կարասիք, լուսավորություն և վառելիք:

գ. Հ.Ս.Խ.Հ. աշխատավորներին իրապես միությունների ազատություն ապահովելու համար բանվոր դասակարգին և գյուղացիության լիապես տրվում են նյութական և այլ տեսակի իրական միջոցներ»⁷:

Ինչպես համոզվում ենք՝ խոսքը գնում է ժողովների, ցույցերի և միտինգների ազատություն ապահովելու միջոցներ տրամադրելու մասին, որը նշանակում է, որ այս սահմանադրությունը դեռևս հստակ չէր մատնանշում այն քաղաքական համակարգը, որը պետք է ձևավորվեր, այլ մատնանշում էր դրա ուղին, որում կարևոր տեղ էր հատկացվում ազատ խոսքի իրավունքին: Հետագա սահմանադրությունների մեջ այս դրույթն ավելի կուռ ձևով ամրագրվեց, բայց դա գործնական կյանքում իրական չդարձավ: Հասկանալի է, թե ինչու էր այս փուլում խոսվում աշխատավորների միությունների ազատության համար բանվորներին և գյուղացիներին միջոցներ տրամադրելու մասին. **խորհրդային կարգերի դեռևս արմատացած չլինելու պայմաններում դրանց արգելումը կարող էր**

⁴Նույն տեղում, էջ 1:

⁵Նույն տեղում, էջ 2:

⁶Նույն տեղում:

⁷Նույն տեղում:

կասկածամտության, դժգոհությունների և ինչու չէ՝ նաև ապստամբական ելույթների տեղիք տալ, որը տվյալ իրավիճակում ձեռնտու չէր, մանավանդ, որ դեռևս չէին լիկվիդացվել այլ քաղաքական կուսակցությունները, թեպետ դրանք չունեին որևէ ազդեցություն քաղաքական կյանքի վրա:

Բավական հետաքրքիր և հակասական է այս հատվածի 11-րդ կետը. «Բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների դասակարգային դիկտատուրան, վոր կոչումն ունի վերջ տալ կապիտալիստական հանրակարգին և հեղափոխական փոխարկմամբ իրականացնելու սոցիալիզմը վերջ է տալու նայն դասակարգերի գոյության, հետևաբար ամեն տեսակի դիկտատուրայի, այլ և քաղաքական իշխանության, վոր ծննունդ ու արտահայտություն է դասկարգերի տիրապետության»⁸:

Ասվածից եզրակացություններն հետևյալն են.

1. Այս սահմանադրությամբ ձևավորվում էր ժողովրդավարական պետություն, քանի որ իշխանության մարմիններն ընտրովի էին լինելու:

2. Վերջ էր գտնում այն քաղաքական իշխանությունը, որը դասակարգային տիրապետության արտահայտություն էր:

Բայց հակասությունը կայանում էր նրանում, որ եթե մեկ դիկտատուրան, անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ դասակարգային և սոցիալական շերտեր էր իր մեջ պարունակում, մեկ ուրիշով փոխարինելու դեպքում չէր կարող բերել ժողովրդավարական քաղաքական համակարգ, որովհետև դիկտատուրաների դեպքում կամ արգելվում են այլ քաղաքական գաղափարախոսությունները կամ էլ այնքանով են հանդուրժելի դառնում, որքանով վտանգ չեն ծառայում իշխող նոր դիկտատուրայի համար: Այստեղից էլ՝ **խորհրդային քաղաքական համակարգը ժողովրդավարական էր միայն սահմանադրությամբ:**

Քանի որ ընդհանուր առմամբ քաղաքական համակարգ հասկացողության ժողովրդավարական, ավտորիտար կամ ամբողջատիրական լինելու հանգամանքը բնորոշվում է քաղաքական ինստիտուտների և հասարակության փոխհարաբերություններից, ապա կարևոր է ճշտել այդ ինստիտուտներից ամենակարևորի՝ խորհրդային քաղաքական իշխանության էությունը:

Համաձայն ՀԽՍՀ առաջին սահմանադրության երկրորդ հատվածի 12-րդ կետի՝ Հ.Ս.Ն. Բարձրագույն իշխանությունը հանդիսանում է Հայաստանի Բանվորների, Գյուղացիների և Կարմիր Ձինվորների Պատգամավորական Խորհուրդների Համագումարը⁹:

Այդ համագումարը պետք է ձևավորվեր գավառական համագումարների կողմից ընտրված պատգամավորներից, 5000 բնակչից մեկ անձ ընտրելու սկզբունքով, իսկ համագումարի ողջ կազմը լինելու էր 300 հոգուց ավելի: Համագումարը պետք է հրավիրվեր Կենտրոնական գործադիր կոմիտեի կողմից՝ տարին մեկ անգամ, իսկ այս Գործադիր կոմիտեն ընտրվում էր նույն համագումարի կողմից 75 հոգուց ոչ պակաս և հաշվետու էր Հայաստանի Խորհուրդների համագումարի առաջ¹⁰:

Ինչպես համոզվում ենք, տեսականորեն Խորհրդային Հայաստանն իրենից ներկայացնում էր խորհրդարանական կառավարման պետություն և թերևս կարելի է պնդել, որ այս շրջանում գործնականում էլ որոշ առումով այն համապատասխանում էր կառավարման այդ մոդելին: **Դա պետք է բացատրել այն հանգամանքով, որ այս ժամանակաշրջանում դեռևս լիարժեքորեն չէր ձևավորվել բոլշևիկյան մենիշխանությունը**

⁸Նույն տեղում, էջ 3 – 4:

⁹Նույն տեղում, էջ 4:

¹⁰Նույն տեղում:

և նաև նրանով, որ ընտրություններն էլ կրում էին ոչ ձևական բնույթ, թեև թեկնածուները նախապես մատնանշվում էին:

Կենտրոնական գործադիր կոմիտեն օրենսդիր իշխանության բարձրագույն մարմինն էր, որն ուներ իր նախագահությունը: Այն ուներ նաև կարգադիր և ղեկավար – վերահսկողական բարձրագույն իշխանություն: Բավական հետաքրքիր է այս մարմնի գործառույթները մատնանշող բաժնի 22-րդ կետը, որի տակ կարդում ենք.

«Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի բոլոր անդամներն աշխատում են կառավարական հիմնարկներում, կատարում են ընդհանրապես խորհրդային պաշտոն կենտրոնում և տեղերում»¹¹:

Փաստորեն օրենսդիր բարձրագույն իշխանության անդամներն աշխատում էին ոչ միայն օրենսդիր մարմնում, այլ՝ նաև կառավարության տարբեր ոլորտներում: **Ստացվում է, որ օրենսդրական որոշումների իրականացումը տեղերում կատարում էին նաև հենց օրենսդրական քաղաքականության վերահսկողները:** Սա բավականին հետաքրքիր մոտեցում էր, որը թերևս պետք է պայմանավորել իշխանության տարբեր թևերի ձևավորման դժվարություններով: Իսկ այդ թևերից երկրորդ կարևորը Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդն էր: Այն երկրի կառավարությունն էր, որը կարող էր ընդունել դեկրետներ և որոշումներ, որոնք ներկայացվում էին Կենտգործկոմի քննության և հաստատության, իսկ անհետաձգելի կամ հրատապ որոշումները Ժողկոմխորհուրդը կարող էր կատարել անմիջապես: Կարելի է հետևյալ հայեցակետն այս առումով ներկայացնել՝ **օրենսդրական քաղաքականության առումով օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները լիովին տարանջատված չէին**, թեև օրենսդիր մարմինն իրավունք ուներ բեկանելու գործադրի ցանկացած դեկրետ կամ որոշում: Ժողկոմխորհուրդը կամ այլ արտահայտությամբ կառավարությունը բաղկացած էր 16 ժողովրդական կոմիսարիատներից կամ այսօրվա արտահայտությամբ՝ նախարարություններից, որոնցից յուրաքանչյուրին կից «կազմվում է կոլեգիա, վորի անդամներին հաստատում է Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը»¹²:

Այս կոլեգիան իրավասու էր Ժողկոմխորհի քննությանը տրամադրել ժողովրդական կոմիսարի այն միանձնյա որոշումները, որոնք կոլեգիայում տարաձայնությունների տեղիք էին սվել:

Ժողովրդական կոմիսարները և կոլեգիաները պատասխանատու էին Ժողկոմխորհրդի առջև, ժողկոմխորհուրդը՝ Հայաստանի խորհուրդների համագումարի և Կենտգործկոմի: Օրենք հրատարակելու իրավունք, բացի Կենտգործկոմից և Ժողկոմխորհից, չուներ ոչ մի այլ հիմնարկ կամ պաշտոնյա: Ժողովրդական կոմիսարը կարող էր որոշումներ կայացնել միայն իրեն օրենքով վերապահված հարցերի շուրջ:

Այսպիսով, վերջնականապես համոզվում ենք, որ այս սահմանադրության դրույթները լիարժեքորեն ենթադրում էին խորհրդարանական կառավարման պետության կառուցում:

Սահմանադրության հիշյալ հատվածի 4-րդ և 5-րդ գլուխները վերաբերում են Հայաստանի խորհուրդների համագումարի, կենտգործկոմի և նրա նախագահության իրավասություններին, որոնց մանրամասն քննությունն այս հոդվածի շրջանակներում նպատակահարմար չենք համարում: Միայն հպանցիկ նշենք, որ համագումարն էր հանդիսանում սահմանադրության հաստատողն ու լրացնողը, արտաքին և ներքին քաղաքականության իրականացնողն ու որոշողը, վարչական բաժանումն իրականացնողը, դրամական միավորի հաստատողը, պատերազմ հայտարարողը, խաղաղություն կնքողը,

¹¹Նույն տեղում, էջ 5:

¹²Նույն տեղում, էջ 6:

հարկային և մաքսային քաղաքականությունն իրականացնողը և այլն¹³: Իսկ Կենտգործկոմի նախագահությունը ղեկավարում էր կենտգործկոմի նիստերը, վերահսկում էր օրենքների կատարումն ու գործադիր իշխանության մարմինների գործունեությունը, բեկանում կամ հաստատում էր Ժողկոմխորհի որոշումները, նշանակում կամ պաշտոնանկ էր անում Ժողովրդական կոմիսարներին և այլն¹⁴:

Սահմանադրության երկրորդ հատվածի 6-րդ գլուխը վերաբերում է տեղական իշխանությանը: Այնտեղ ամրագրված է, որ տեղական բարձր իշխանությունը հանդիսանում է պատգամավորների խորհուրդը, որը հրավիրվում է ամիսը մեկ անգամ գործկոմի կողմից, իսկ ուր դրանք չկային նախագահի կամ նախագահության կողմից կամ խորհրդի 1/2-ի առաջարկությամբ: Քաղաքի պատգամավորական խորհրդի անդամներն ընտրվում էին՝ 500 բնակչից 1 պատգամավոր, իսկ գյուղում՝ 100-ից: Առանձին պատգամավորական խորհրդի իրավունք էր տրվում Երևան և Ալեքսանդրապոլ քաղաքներին, իսկ մյուս քաղաքներին դա տրվում էր Կենտգործկոմի հատուկ օրենսդրությամբ: Այն գյուղերում, որոնք ունեին 300-ից պակաս բնակիչ, կառավարական գործերը վճռվում են ընտրողների ընդհանուր ժողովի կողմից անմիջապես և գործադրվում միանձնյա նախագահի միջոցով¹⁵:

Գավառամասերում բարձրագույն իշխանությունը համարվում էր պատգամավորների գավառամասային համագումարը, իսկ համագումարից համագումար՝ գավառամասային գործադիր կոմիտեն, որի թիվը կազմում էր 3-7 հոգի՝ ընտրված համագումարի կողմից: Պատգամավորների խորհրդի գավառամասային համագումարը կազմվում էր գյուղական խորհրդի ներկայացուցիչներից. 500 հոգին տալիս էր 1 պատգամավոր, բայց դրանց թիվը չպետք է գերազանցեր 75-ը¹⁶: Գավառներում բարձր իշխանություն համարվում էր պատգամավորների գավառային համագումարը, դրանց միջև ընկած ժամանակահատվածում Գավառային գործադիր կոմիտեն, որի անդամների թիվը կազմում էր 7-15 հոգի: Գյուղի 100 բնակչից ընտրվում էր 1 պատգամավոր, իսկ քաղաքի 200 ընտրողից դարձյալ 1 պատգամավոր, որոնց ընդհանուր թիվը չպետք է գերազանցեր 250-ը¹⁷:

Հայաստանի խորհուրդների համագումարը գումարվում էր խորհուրդների գավառային համագումարների պատգամավորներից, 5000-ից ընտրվում էր մեկը, իսկ պատգամավորների ընդհանուր թիվը պետք է կազմեր 300 հոգի¹⁸:

Տեղական խորհուրդները, նրանց համագումարները և գործադիր մարմիններն իրացնում էին իշխանությունը տվյալ երկրամասում:

56-րդ հոդվածով նախատեսվում էր խորհուրդներին և գործադիր կոմիտեներին կից կազմակերպել նաև համապատասխան բաժանմունքներ՝ վարիչների գլխավորությամբ, որոնց կից կարող էր հաստատվել նաև կոլեգիա: Ընդ որում, վարիչը կարող էր և չլինել կոլեգիայի անդամ: Նա ենթարկվում էր համապատասխան ժողովրդական կոմիսարին¹⁹:

Եվ վերջապես, քանի որ քաղաքական համակարգի էությունն անհնար է լիովին ընկալել առանց անդրադառնալու հասարակության ընտրական իրավունքին, մատնանշենք, որ հատված երրորդն ամբողջությամբ վերաբերում է դրան և որն այն համոզմունքն է ներշնչում, որ իսկապես մենք գործ ունենք լիովին ժողովրդավարական պետության սահմանադրության հետ կամ ժողովրդավարական քաղաքական համակարգի,

¹³Տես, նույն տեղում, էջ 7 – 8:

¹⁴Նույն տեղում, էջ 8:

¹⁵Նույն տեղում, էջ 9:

¹⁶Նույն տեղում:

¹⁷Նույն տեղում, էջ 10:

¹⁸Նույն տեղում:

¹⁹Նույն տեղում, էջ 11 – 12:

մանավանդ, եթե հաշվի առնենք, որ այդ շրջանում դեռևս չէր ձևավորվել ԽՍՀՄ-ը: Հատված երրորդի 8-րդ գլխի 70-րդ հոդվածում կարդում ենք, որ խորհուրդներում ընտրելու և ընտրվելու իրավունք ունեն շխՄՍՀ 18 տարին լրացած բոլոր քաղաքացիները՝ անկախ ազգությունից, սեռից, դավանանքից: Ընտրվելու իրավունքից զրկված էին վարձու աշխատանքով մարդկանց շահագործողները, անաշխատ եկամուտով ապրողները, մասնավոր գործունեությամբ զբաղվողները, հոգևորականները, նախկին կառավարության անդամները, խմբապետները, մաուզերիստները, թուլամիտ և խելագար ճանաչվածները, դատապարտվածները²⁰:

Ընտրություններն իրականացնում էին ընտրական հանձնաժողովները, արդյունքներն ուղարկվում էին համապատասխան խորհուրդին կամ համագումարին, դրանց մասին զեկուցում էր մանդատային հանձնաժողովը: Վիճելի մանդատները կարող էին չհաստատվել: Ընտրությունների բեկման իրավունքը պատկանում էր Հայաստանի Կենտգործկոմին: Եվ վերջապես, ընտրողներն իրավունք ունեին հետ կանչելու իրենց պատգամավորին և ընտրելու նորին²¹:

Սահմանադրության 4-րդ և 5-րդ հատվածները վերաբերում են Բյուջեի իրավունքին և շխՄՍՀ Պետական գերբին և դրոշին, որին հարկ չենք համարում անդրադառնալ, քանի որ դա չի առնչվում մեր հետապնդած խնդրին:

Ամփոփելով շարադրվածը հանգում ենք հետևյալ եզրակացություններին.

Առաջին. շխՄՍՀ-ն առաջին սահմանադրությամբ հանդիսանում էր խորհրդարանական կառավարման պետություն, որի ընտրությամբ ձևավորված օրենսդիր մարմինը խորհուրդների համագումարի կողմից ընտրված Կենտրոնական գործադիր կոմիտեն էր: Այս սահմանադրության համար որևէ հիմք չունենք պնդելու, որ նրա բոլոր անդամները բոլշիկներ էին: Բայց տրամաբանական կլինի այն պնդումը, որ Կենտգործկոմի նախագահության անդամները բոլորը բոլշիկներ էին:

Երկրորդ. Գործադիր իշխանությունը Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդն էր, որը նշանակովի էր և որը լիովին պատասխանատու էր Կենտգործկոմի առջև:

Երրորդ. Տեղական իշխանության մարմինները նույնպես ձևավորվում էին ընտրություններով և դարձյալ չի կարելի պնդել, որ դրանց անդամներն ամբողջությամբ բոլշիկներ էին:

Չորրորդ. Ընտրության իրավունք ունեին Հայաստանի բոլոր քաղաքացիները՝ անկախ ազգությունից, դավանանքից, սեռից և այլն, բացառությամբ այն սոցիալական շերտերի ներկայացուցիչների, որոնք վերևում արդեն թվարկվել են: Սա նշանակում է, որ ընտրության իրավունքի առումով այսօրվա իմաստով չկար հավասարություն կամ լիարժեք ժողովրդավարություն, բայց այն ժամանակների համար դա օրինաչափ էր, քանի որ հակառակն անհարիր էր բոլշիկյան կարգախոսներին կամ սկզբունքներին:

ՇխՄՍՀ քաղաքական համակարգի ընկալումն ըստ նրա առաջին Սահմանադրության դրույթների հետևյալն է. այն ժողովրդավարության տանող քաղաքական համակարգ էր, որը բնորոշ է խորհրդարանական կառավարման պետություններին: Այս եզրակացությանն ավելի է մղում այն հանգամանքը, որ նրանում որևէ բառ անգամ չկա բոլշիկյան կուսակցության դերի մասին, այսինքն Սահմանադրությամբ չի ամրագրված շխՄՍՀ միակուսակցական համակարգ ունենալու դրույթը, ինչպես նաև այն, որ սոցիալիզմի կառուցումն է այս պետության հիմնական նպատակը: Սա պետք է պայմանավորել նրանով, որ դեռևս չէր հստակեցվել նաև Խորհրդային Ռուսաստանի քաղաքական համակարգը, չէր ամբողջացել այն տեսական հիմքը, որի վրա պետք է բարձրանար Խորհրդային պետության քաղաքական և տնտեսական վերնաշենքը:

²⁰Նույն տեղում, էջ 14 – 15:

²¹Նույն տեղում:

Եվ արդեն 1920-ական թվականների երկրորդ կեսերին, երբ հաղթեց ստալինյան հայեցակետը, պետության կառավարման մասին սահմանադրությամբ արդեն ամրագրվեց բոլշևիկյան կուսակցության ղեկավար դերը, այլխոհության մերժումը, որն այս սահմանադրության մեջ արտահայտված ժողովրդավարական քաղաքական համակարգին միտված դրույթներին աստիճանաբար հաղորդեց ծիսական կարգավիճակ:

РЕЗЮМЕ
ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ АССР В СООТВЕТСТВИИ С ЕЕ
ПЕРВОЙ КОНСТИТУЦИЕЙ
А.Г.САРГСЯН

В статье проведен критический анализ первой Конституции Армянской ССР с целью характеристики ее политической системы. Путем анализа основных положений Конституции обосновывается точка зрения, согласно которой Армения по этой Конституции шла по направлению к парламентской республике, так как ее верховный законодательный орган формировался выборным путем, а исполнительный орган назначался законодательным. Органы местного самоуправления также формировались в результате выборов. Однако в дальнейшем, с утверждением монополии большевистской партии, демократические положения Конституции начинают нести формальный характер, что в свою очередь ведет к установлению тоталитарного политического строя.

SUMMARY
CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL SYSTEM OF ASSR ACCORDING TO ITS FIRST
CONSTITUTION
A.G.SARGSYAN

The article analyses the first Constitution of the Armenian Soviet Socialist Republic in order to characterize its political system. The analysis of the main provisions of the Constitution aims at the justification of such a view point according to which Armenia was on its way to the parliamentary republic since its supreme legislative body was formed in the result of elections and the executive body was appointed by the legislative body. Local self-government bodies were formed in the result of elections as well. However, later with the establishment of Bolshevik monopoly, the democratic principles of the Constitution began to be of formal character, which resulted in the creation of the totalitarian political system.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 81'37

ՄՈՂԱԼԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՈՒԹԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Տ.Բ. ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ, Թ.Ն.ԱՐՇԱԿՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: spunews@mail.ru*

Հոդվածում դիտարկվել են լեզվի մոդալականության խոսույթային առանձնահատկությունները՝ որպես հասկացական հարացույց, որոնք առնչվում են կոնկրետ տեքստի, խոսույթի հետ և ներկայացվում են կապակցված տեքստաստեղծ գործունեության միջոցով: Մոդալականությունը դիտարկվում է որպես շարահյուսական կարգ, ինչպես նաև մոդալականության կարգը և արտահայտչամիջոցները խոսույթի շրջանակներում:

Մոդալականությունը նախադասության իմաստային ամբողջականության համար անհրաժեշտ կարգ է, որը հեղինակի կողմից առաջարկվում, ենթադրվում կամ ընկալվում է ըստ իրադրության և կարող է լինել՝ իրական, անիրական, ենթադրային, ցանկալի կամ հնարավոր: Մտքերը, հույզերը, ցանկությունները հաղորդվում են սվյալ լեզվական համակարգում առկա միջոցներով՝ միաժամանակ հաղորդելով կրկնակի իմաստ, որն էլ հենց ձևավորում է տեքստի, որպես վերջնարդյունքի, մոդալականությունը:

Բանալի բառեր. մոդալականություն, մոդալականության կարգ, պատմողական, հարցական և հարկադրական մոդալականություն, օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ մոդալականություն

Ներկայացված է խմբագրություն 10.12.2015թ.

Դեռևս 19-րդ դարի սկզբին գերմանացի գիտնական Վիլհելմ ֆոն Հումբոլդտն իր աշխատությունների մեջ նշել է, որ լեզուն, ինչպես և մարդու ամբողջ գործունեությունը, ուղղորդվում է զգացմունքներով, հույզերով, որոնք մարդը միշտ արտահայտում է լեզվական միջոցներով: Մոդալականությունը լեզվական համընդհանուր միջոց է և պատկանում է բնական լեզվի հիմնական կարգերի թվին [1]:

Լեզվի մոդալականությունը բավականին հանգամանորեն ուսումնասիրված է լեզվաբանության մեջ և դիտարկվում է որպես հասկացական կարգ՝ արտահայտելով իրականության հանդեպ խոսողի վերաբերմունքը: Նույն այդ վերաբերմունքի հիմքում գտնում ենք այս կարգի բովանդակային կողմը [2]: Այն արտահայտվում է քերականական և բառային տարբեր միջոցներով, ինչպես օրինակ՝ խոնարհման ձևերը, մոդալ բայերը, հնչերանգը և նմանատիպ այլ միջոցները: Տվյալ սահմանման մեջ առանձնացվում է մոդալականության էությունը, ինչի հիմքում ընկած է խոսող-իրականություն կապը:

Մոդալականության հարցի շուրջ բնորոշումները տարաբնույթ են՝ կապված մոդալականության դիտանկյան կամ դիտարկումներում լեզվական միավորների ընդգրկվածության աստիճանի հետ: Մոդալականությունը կարող է դիտարկվել ա. որպես կոնկրետ խոսքիմասային հարացույցի շրջանակներում արտահայտվող քերականական կարգ, օրինակ՝ բայական եղանակի միջոցով, մակբայի եղանակավորող իմաստային առանձնահատկություններով կամ եղանակավորող բառերի համակարգում, բ. նախադասության մակարդակում՝ հաղորդվող տեղեկույթի ձևակերպման գործառությանին առանձնահատկությունների տեսանկյունից, օրինակ՝ հարցական նախադասությունների միջոցով հորդորի արտահայտում, գ. խոսույթի մակարդակում, երբ մոդալականությունը հանդես է գալիս որպես ողջ հաղորդագրության գործառությանին առանձնահատկությունների տեսանկյունից, օրինակ՝ քաղաքական դիսկուրսում փաստարկումները ձևակերպելու նպատակով:

Լեզվաբանական հետազոտությունների կիզակետում շարունակում են մնալ կոնկրետ տեքստին, խոսույթին առնչվող դիտարկումները, որոնք ներկայացվում են կապակցված տեքստաստեղծ գործունեության միջոցով: Դրան զուգահեռ շարունակաբար ճշգրտվում և կատարելագործվում են թեմային առնչվող եզրույթները, հիմնարար հասկացական հարացույցը, որը կազմում է սկզբունքային հարցերի բացատրական հիմքը: Այդ առնչությամբ առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում մոդալականությունը: Մոդալականությունը բազմաթիվ լեզվաբանների կողմից (Շ. Բալի, Վ.Վ.Վինագադով, Վ.Զ.Պանֆիլով, Տ.Վ.Բուլիգինա, Ա.Վ.Բոնդարենկո և այլոք) դիտարկվել է բայական համակարգի և նախադասության իմաստային-հաղորդակցական արժեքի տեսանկյունից, իսկ արդեն խոսույթի քննության տիրույթում մոդալականությունը հանդես է գալիս որպես տեքստի քերականական կաղապարման կարգ, որն առնչվում է խոսույթը և տեքստը համակարգող, մեկտեղող սկզբունքներին:

Շ. Բալին իր աշխատություններում առանձնացնում է եղանակը՝ որպես նախադասության բաղկացուցիչ մաս, որը մտքի ամենապարզ արտահայտման միջոց է, որն իր մեջ պարունակում է ցանկություն, մտադրություն գնահատում և այլն: Այս պարագայում, մենք գործ ունենք նախադասության զուտ տրամաբանական կառուցվածքաբանության հետ [3] :

Ըստ Վ.Վ. Վինագրադովի, մոդալականությունը նախադասության իմաստային ամբողջականության համար անհրաժեշտ շարահյուսական կարգ է, որը հեղինակի կողմից առաջարկվում, ենթադրվում կամ ընկալվում է ըստ իրադրության և կարող է լինել իրական, անիրական, ենթադրային, ցանկալի կամ հնարավոր: Մտքերը, հույզերը, ցանկությունները հաղորդվում են տվյալ լեզվական համակարգում առկա միջոցներով՝ միաժամանակ նախադասությանը հաղորդելով կրկնակի իմաստ, որն էլ հենց ձևավորում է տեքստի, որպես վերջնարդյունքի, մոդալականությունը:

Կրկնակի մոդալականությունը միևնույն մոդալականության տարաբնույթ արտահայտչաձևերն են միևնույն խոսույթի շրջանակներում. Օրինակ՝ գերմաներեն՝ *Du kannst das machen.* (Դու կարող ես դա անել:) *Es ist möglich.* (Դա հնարավոր է):

Միևնույն ժամանակ, մոդալականությունը կարող է լինել բազմաշերտ, այն է՝ բազմակի մոդալական իմաստներ միևնույն արտահայտչաձևում: Ընդ որում, խոսույթը կարող է նախադասությունների միջոցով հստակեցնել շերտերից որևէ մեկը կամ մի քանիսը. նույն կերպ, ինչպես հստակեցումը կարող է իրականացվել միևնույն նախադասության բառակազմի միջոցով: Դիտարկենք հետևյալ օրինակները՝ *Du kannst das verwirklichen. Du hast eine Möglichkeit das zu verwirklichen. Du bist im Stande das zu verwirklichen* (Հնարավորություն ունես դա իրականացնելու:) *Alle können dir helfen.* (Բոլորը քեզ կարող են օգնել:) *Du hast entsprechende Fähigkeiten* (Դու համապատասխան ունակությունների տեր անձնավորություն ես): Պարզ թարգմանության, նախադասության

մտքի ամբողջականության տեսանկյունից նշված նախադասությունների մոդալականությունը ենթակա է փոփոխման հնչերանգի միջոցով, որոնք համապատասխան տրամաբանական շեշտադրման կամ կոնկրետ հարցական շեշտադրման պարագայում կարող են արտահայտել կասկած, երկմտանք և այլն:

«Մոդալականություն» տերմինը կիրառվում է տարբեր գիտաճյուղերում, սակայն այն միաժամանակ շարունակում է պատկանել այն կարգերի խմբին, որոնք դեռևս չեն ստացել իրենց միանշանակ բնորոշումը՝ չնայած արտասահմանյան և հայրենական (Արությունովա Ն. Դ., Ապրեյան Յու. Դ., Ռասպայովա Ի. Պ., Ալիսովա Տ. Բ., Գրեպլա Մ., և այլոք) գիտնականների բազմաթիվ հետազոտությունների: Դա բացատրվում է տերմինի բարդ իմաստային լիցքով և բազմակի ու բազմաբնույթ կիրառումներով: Ուսումնասիրելով Ի. Պ. Ռասպայովայի, Տ. Բ. Ալիսովայի, Մ. Գրեպլայի աշխատությունները՝ կարելի է առանձնացնել **պատմողական, հարցական և հարկադրական** մոդալականություն կամ եղանակավորում: Նշված տեսաբանները մոդալական իմաստներ են համարում նաև **հաստատումը և հերքումը:**

Որպես լեզվական համապարփակ կարգ՝ մոդալականությունն իր արտահայտությունն է գտնում լեզվական տարբեր մակարդակում: Այսպիսով, որպես օբյեկտիվ մոդալականության միջոցներ դիտարկվում են՝ **եղանակային, ժամանակային, երանգավորման, հնչերանգային** կարգերը, որպես սուբյեկտիվ մոդալականության միջոցներ՝ **մոդալ բառերը, սպասարկու բառերը, շարադասությունը** և այլն: Լեզվի մոդալականության արտահայտման կոնկրետ ձևերի վերաբերյալ ավելի մանրամասն վերլուծություն է կատարել ռուս մեծանուն լեզվաբան Վ. Վ. Վինոգրադովը իր «Մոդալականությունը և մոդալ բառերը ռուսաց լեզվում» աշխատության մեջ: Գիտնականը մոդալականությունն անվանում է սուբյեկտիվ-օբյեկտիվ կարգ և այն դիտարկում է որպես նախադասության անբաժանելի մաս, դրա կառուցվածքային հատկանիշ. «Մտքի, զգացմունքի, ցանկության ցանկացած ամբողջական արտահայտում, որը արտացոլում է իրականությունը այս կամ այն արտահայտության միջոցով, կերպավորվում է տվյալ լեզվական համակարգում գոյություն ունեցող նախադասության հնչերանգային կառուցվածքում և արտահայտում է այնպիսի մի շարահյուսական նշանակություն, որն էլ իր ամբողջականությամբ ձևավորում է մոդալականության կարգը»:

Ժամանակակից գրականության մեջ [4] մոդալականությունը բնութագրվում է որպես «ֆունկցիոնալ-իմաստաբանական կարգ, որն արտահայտում է իրականության արտահայտման տարբեր տիպի հրաբերակցություն, ինչպես նաև հաղորդողի սուբյեկտիվ որակման տարբեր տեսակներ»: Մոդալականությունը իրենից ներկայացնում է ցանկացած տեքստի իմաստային հիմքը և դրա ռճական կարգը, ձևավորում է որոշակի գործառնության ռճը և սահմանում շարադրանքի բնույթը [5]:

Մոդալականության լեզվարտահայտչամիջոցների հարացույցի քննության մեջ կարևորագույն դիտանկյուններից մեկը մոդալականության հիմնարար, ճանաչողական հենքն է, որն ապահովում է խնդրո առարկա կարգի դիտարկման առարկայական քննությունը խոսող – իրականություն փոխհարաբերությունների համատեքստում: Ելնելով երկու տիպի հարաբերակցությունից, ավանդաբար առանձնացնում ենք **օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ** մոդալականություն: **Օբյեկտիվ մոդալականությունը** ցանկացած արտահայտության պարտադիր տարրն է, նախադասության հատկանիշ, ձևավորում է նախադասության ստորոգելիական միավոր և սահմանում է արտահայտության հարաբերակցությունը իրականության հետ: Հնարավոր հարացույցը ենթադրում է հետևյալ երկանդամ հակադրամիասնությունները՝ **իրական/անիրական, հնարավոր/անհնարին, հավանական / անհավանական**: Նման դասակարգման թույլ կոդները մոդալականության անդամների ծայրաստիճան բևեռացված անդամների միջև իմաստային նրբերանգների, հնարավոր աստիճանավորումների բազմազանությունն է, որը դեռ չի ստացել իր սպառիչ

համակարգում: **Սուբյեկտիվ մոդալականությունն** արտահայտում է խոսողի վերաբերմունքը, ընդ որում, ինչպես այլ քերականական կարգերի պարագայում, այս դեպքում նույնպես հասկացական հարացույցը բաղկացած է որոշակի հակադրամիասնություններ կազմող հասկացություններից՝ **վստահություն/անվստահություն, համաձայնություն/անհամաձայնություն** և այլն: Անհրաժեշտ է փաստել, որ նման հակադրամիասնության անդամների միջև առկա տիրույթները նույնպես բավականին բարդ են և կարող են ենթադրել երանգավորումներ և իմաստային աստիճաններ, որոնք դեռևս հստակ սահմանված չեն: Ինչպիսին էլ լինեն նման հակադրամիասնություններ պարունակող հարացույցները, դրանց իմաստային հենքը ծագում է որոշակի սուբյեկտիվ գնահատականից, որն իր մեջ ներառում է «հաղորդողի ոչ միայն տրամաբանական որակավորումը, այլ նաև հուզական հակազդումը» [4]: Խոսողի գնահատականը նախադասության մեջ ձևավորում է մոդալականության 2-րդ շերտը, ինչը թույլ է տալիս այն անվանել նախադասության **երկակի/կրկնակի** մոդալականություն: Օրինակ՝ *Natürlich kannst du das. Aber du darfst es nicht tun.* (Բիարկե դու դա կարող ես անել: Սակայն դու դրա իրավունքը չունես):

Der Brief kann nicht verloren gehen. — Նամակը չէր կարող կորած լինել
Der Brief darf nicht verloren gehen. — Նամակը ոչ մի դեպքում չպետք է կորչի: Հիվանդությունը պետք է բուժվի (այլապես այն վատ հետևանքներ կունենա) *Die Krankheit will kuriert werden (sonst könnte sie schlechte Folgen haben).*

Եթե խոսենք կարգի իմաստաբանական ծավալի մասին, ուրեմն սուբյեկտիվ մոդալականության ծավալն ավելի մեծ է, քան օբյեկտիվինը, քանի որ մոդալականության տվյալ տարատեսակները իրենց մեջ ներառում են զգալի իմաստաբանական տիրույթ: Դա հիմք հանդիսացավ, որպեսզի Մ.Վ. Լապոնը փաստի, որ «սուբյեկտիվ մոդալականությունը ընդգրկում է որակավորումը՝ լեզվում տարակերպ և տարաբնույթ միջոցների իրապես գոյություն ունեցող ամբողջ նրբերանգներով» [6]:

Ի.Ռ. Գալպերինի կարծիքով նախադասությունը ցանկացած արտահայտության արձանագրումն է, որն արտահայտում է ոչ միայն օբյեկտիվ իրականությունը, այլ նաև իր մեջ ներառում է դրա մեջ արտացոլված օբյեկտիվ կապերի որոշակի հարաբերությունները: Նրա կարծիքով մոդալականության տեքստաստեղծ-հաղորդակցական գործառույթներում առանձնակի առաջնայնություն ունի խոսողի (գրողի) վերաբերմունքը իրականության հանդեպ, ինչը կանխադրում է մոդալականության հատկանիշի հիմքը ցանկացած տիպի արտահայտության մեջ [7-9] :

Տեքստի, իսկ առավել ուշ ավելի ընդհանրական՝ *խոսույթի մոդալականություն* հասկացությունը, որպես գիտական հետազոտության առարկա, ուսումնասիրվում է 20-րդ դարի 80-ական թվականներից: Այն անմիջականորեն կապված է մոդալականության որպես ընդհանուր լեզվաբանական կարգի հետ, որն ընկած է արտահայտության (խոսքի) հիմքում, ինչպես նշում է Գ.Պ. Նեմեցը [10] «մոդալականությամբ օժտված են լեզվական խոսքային միավորները, ինչով էլ առաջնորդվում է մարդը»: Մյուս կողմից, այն արտացոլում է տեքստի յուրահատկությունը՝ որպես համակարգ և որպես վերջինիս իմաստաբանական հենք:

Վերջին ժամանակներում մոդալականության լեզվաբանական վերլուծության ոլորտում զգալի տեղ է զբաղեցնում հաղորդակցական ուղղվածությունը, որը մոդալականությունն ընկալում է ոչ միայն որպես քերականական կարգ, որը հատուկ է միայն նախադասությանը, այլ նաև՝ որպես **տեքստային /խոսութային կարգ**: «Մոդալականություն» հասկացության կիրառման ոլորտը փոփոխելու և այն տեքստի կամ խոսույթի տիրույթում դիտարկելու դեպքում, տվյալ կարգի գործաբանական բնույթը, ըստ Ն.Ս.Վալինովի, զգալիորեն ընդլայնվում է [11]: Տվյալ սահմանման բովանդակության փոփոխությունը կապված է «տեքստ» հասկացության ըմբռնման փոփոխության հետ, որը

չի դիտարկվում որպես պարզ և կայուն միավոր, որը հարատև բնույթ ունի, այլ՝ որպես «գործառույթ»: Տեքստի նման ընկալումը ենթադրում է հաղորդակցական համակարգի որոշակի իրացում տեքստի ներսում, որն էլ որոշում է տեքստի նշանակությունը, այն է.

1. կողմնորոշում դեպի հասցեագրողը. խոսքում արտահայտված է անհատականությունը, հաղորդողի հուզական վիճակը,
2. կողմնորոշում դեպի հասցեատերը. խոսքը կախված է խոսակցի կամ ունկնդրի անհատականությունից
3. կողմնորոշում դեպի լեզվական համակարգը. բուն հաղորդում,
4. կողմնորոշում դեպի հաղորդման ձևաչափը, որի միջոցով փոխանցվում է հաղորդումը,
5. կողմնորոշում դեպի իրականությունը՝ հաղորդման պատճառները,
6. կողմնորոշում դեպի գործողությանը, այսինքն հենց տեքստին, որպես իրադարձությունը համակարգող միջոցին:

Տվյալ կողմնորոշումների իրագործումը առաջին պլան է մղում մոդալականությունը որպես կարգ, որտեղ հնարավորինս վառ արտահայտված են վերաբերմունքը իրականության, տեքստի բովանդակության, ինչպես նաև հասցեատիրոջ նկատմամբ: Եթե մոդալականությանը անդրադառնանք այդ տեսակետից, ապա այդտեղ արտացոլվում են հաղորդակցության փոխազդեցության չորս գործոնները՝ խոսողի, խոսակցի, արտահայտության բովանդակության և իրականության, այսինքն մոդալականությունը *սահմանում է* դիսկուրսը և *սահմանվում* է դիսկուրսի մեջ: Ինչպես նշում է Ի.Ռ.Գալպերինը, [12] «Քանի որ խոսողի վերաբերմունքը իրականությանը կարող է արահայտված լինել ամենատարբեր միջոցներով՝ ձևականորեն, քերականական, բառային, դարձվածաբանական, շարահյուսական, հնչերանգային, կոմպոզիցիոն, ոճաբանական, մոդալականությունը լեզվական կարգ է, որը հատուկ է լեզվական գործունեությանը, այսինքն՝ խոսքին, և հենց այդ պատճառով էլ պարփակում է հաղորդակցական գործընթացի բուն էությունը (իմաստը)»:

Այսպիսով, մոդալականության վերաբերյալ դիտարկումները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ մոդալականության կարգը անհրաժեշտաբար պետք է դիտարկվի խոսույթի շրջանակներում՝ դուրս գալով պարզագույն համատեքստային քննության սահմանագծից և ներառելով իր մեջ մոդալականության տեքստաստեղծ գործառույթը, որն, իր հերթին, կարող է նպաստել հաղորդակցական կադապարների առավել ամբողջական, ընդհանրական և խորքային տիպաբանական վերլուծությանը՝ հոգելեզվաբանության, հանրալեզվաբանության, հաղորդակցության տեսության, լեզվամշակութաբանության և այլ միջառարկայական գիտակարգերի տեսանկյունից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Языкознание. Большой энциклопедический словарь. М., 1998. [2, էջ. 303].
- Л. В. Селезнева «Текстовая модальность в разных типах дискурса» Филология и искусствоведение.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. — Изд. 3-е. — М.: КомКнига, 2005. — ст. 237–238.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. — М., 1955, ст. 44 .
- Р.Т. Гильфанов «Функционально-семантическое поле модальности действительности в немецком языке» 2010 г.
4. Ярцева В. Н. 2-е изд. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. — ст. 303, 30.
5. Солганик Г. Я. Текстовая модальность как семантическая основа текста и важнейшая стилиевая категория // Синтаксическая стилистика. — М.: КомКнига, 2006. — ст.188–201.

6. Ляпон М. В. Модальность //Лингвистический энциклопедический словарь / Гл.ред. ҃з 303
7. Виноградова В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке.– Волгоград, 1980. – ст. 35. Виноградов В. В. Избранные труды: исследования по русской грамматике./ В. В. Виноградов– М.: Наука, 1975. – 559 ст.
8. Бочкова О. С. О категории модальности, времени и пространства в жанре Автореф. канд. дисс.– Саратов., 2006. – ҃з. 14.
9. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка. М., 1988. – ст. 67.
10. Немец Г. П. Грамматические средства выражения модальности в русском языке. — Харьков: Око, 1991. — ст. 6.
11. Валгина Н. С. Теория текста. Учебное пособие. — М.: Логос, 2003. — ст. 280.
12. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. — М.: Эдиториал УРСС, ҃з 2001. — ст.432 .

РЕЗЮМЕ
ДИСКУРСНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МОДАЛЬНОСТИ
Т.Б.МИКАЕЛЯН, Т.Н.АРШАКЯН

В статье рассматриваются некоторые особенности категории модальности – как общезыковой категории выражающей отношение, эмоциональный фон, субъективные и объективные смысловые оттенки придаваемые дискурсу. Модальность представлена в свете разных теорий и подходов для обобщения основного научно-методического инструментария анализа данной категории.

SUMMARY
DISCOURSE PECULIARITIES OF MODALITY
T.B. MIKAYELYAN, T. N. ARSHAKYAN

The article dwells on some features and peculiarities of the category of modality that are considered – as a general language category expressing speaker’s attitude, emotional background, subjective and objective semantic nuances conveyed within discourse. Modality is introduced in the light of different theories and approaches for generalizing the main scientific-methodological toolkit of analysis of this category.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 373.3 : 159.922.7

ԿՐՏՄԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՂՈՂԴԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ
Տ.Վ.ԵՆՈՔՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: yenokyant@gmail.com*

Հեղինակը հոդվածում ներկայացնում է պատմական ակնարկ կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողության ձևավորման հիմնախնդրի վերաբերյալ: Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել տարբեր հեղինակների կարծիքներին՝ նշված հիմնախնդրի վերաբերյալ: Հեղինակը հաղորդակցումն դիտարկել է որպես անձի հասարակական, հոգևոր և անձնային դրսևորման կարևոր միջոց՝ կարևորելով հանրակրթության ոլորտում նպատակաուղղված աշխատանք իրականացնելը հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման ուղղությամբ, քանի որ այն անձի ձևավորման հիմնական գործոններից է:

Բանալի բառեր. կրտսեր դպրոցական, հաղորդակցական կարողություն, հաղորդակցման մշակույթ, մանկավարժական հաղորդակցում, անձի ձևավորում, անձի սոցիալ-մշակութային միջավայր:

Ներկայացված է խմբագրություն 17.07.2017թ.

Մարդկանց միջև հաղորդակցումը մշտապես դիտվել է որպես միջանձնային հարաբերությունների կազմակերպման և կարգավորման, խաղաղության մշակույթի ապահովման, փորձի փոխանակման ծագած խնդիրների լուծման անփոխարինելի միջոց: Պատմականորեն միշտ չէ, որ մարդկանց միջև հաղորդակցումն իրականացվել է հողաբաշխ խոսքով. նախամարդը հաղորդակցվել է ձայնարկություններով, ինքնաշեն երաժշտական գործիքներից դուրս ծորացող գոյներով և այլն: Հիշենք, որ կենդանիներն ևս ունեն միմյանց հետ հաղորդակցվելու, իրար ինչ-որ բան հասկացնելու զանազան ձայնային հնարներ: Սա ևս մեկ անգամ ապացուցում է, որ կենդանի արարածն անառարկելիորեն կարիք ունի հաղորդակցման:

Գիտության և տեխնիկայի աննախադեպ զարգացման ընթացքում փոխվել են մարդու հաղորդակցման միջոցները, գործիքները (հիշենք Մորզեի այբուբենը՝ որպես գաղտնի հաղորդակցման հնար), զարգացում է ապրել նաև այն մեթոդիկան, որով մարդուն դեռևս վաղ տարիքից սովորեցնում են հաղորդակցվել: Այս գործընթացը կազմակերպված բնույթ է ստանում՝ մասնավորապես երեխայի դպրոցական ուսումնառության տարիներին:

Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողության զարգացումն ու հետագա ձևավորումն ուսուցման գործընթացում արդիական խնդիր է. այն երեխայի կենսակերպի կազմակերպման կարևորագույն կողմերից է, քանի որ հաղորդակցվելու կարողությունը մարդու հոգեկան զարգացման, սոցիալականացման և անձի ձևավորման, ինչպես նաև

ուսուցման արդյունավետության կարևոր պայմանն է: Սովորաբար ցանկացած կարողություն ձևավորվում է գործունեության մեջ, իսկ հաղորդակցման կարողությունները ձևավորվում և կատարելագործվում են շփման գործընթացում: Այդ կարողություններն անվանում են «սոցիալական բանականություն», «հոգեբանագործնական միտք», «հաղորդակցական բանիմացություն», «հաղորդասիրություն»: Հաղորդակցման կարողությունները ձևավորվում են ոչ միայն ուսումնական, այլև՝ արտադասարանական գործունեության ընթացքում:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը համարվում է հաղորդակցական կարողության զարգացման բարենպաստ շրջան, թեև երեխաների մեջ շփման, խոսքային փորձառության գիտակցական ընկալման հանդեպ հետաքրքրասիրություն առաջանում է դեռևս նախադպրոցական տարիքում: Այդ է պատճառը, որ պետական կրթական չափորոշիչներում նախատեսված են անհատի հաղորդակցման ապահովման պարտադիր կարողությունների զարգացման գործընթացին և արդյունքներին ներկայացվող ներառվող պահանջներ. կարողանալ լսել և ունկնդրել հասակակցին, հիմնավորել սեփական դիրքորոշումը [1]:

Հաղորդակցման կարողությունների ձևավորման գործընթացը ենթադրում է աշակերտին հարցադրում, հարցի ունկնդրում և հարցերի պատասխանների հստակ ձևակերպում, ուշադիր ունկնդրում, հիմնախնդրի ըմբռնում և ուսումնասիրվող խնդրի ակտիվ քննարկում, հաղորդակցի հայտարարությունների մեկնաբանում, սեփական կարծիքի մեկնաբանում, հիմնավորում, զրուցակցին ապրումակցում, սեփական արտահայտություններն ըստ զրուցակիցների ընկալման հնարավորությունների հարմարեցում և այլն:

Օ. Ն. Իստրանովան [2] նշում է հաղորդակցման կարողությունների հետևյալ բաղադրիչները.

- կարողանալ լսել,
- կարողանալ հասկանալ և ընդունել ուրիշի կարծիքը,
- կարողանալ կարգավորել հակամարտությունը,
- կարողանալ համարժեք գնահատել իրեն և այլոց :

Մեր կարծիքով հաղորդացման կարողության նշված բաղադրիչներին պետք է ավելացնել մի քանի բաղադրիչ ևս, առանց որոնց հաղորդակցումը չի կարող լիարժեք համարվել. հաղորդակցման խնդիրները չեն լուծվի: Մենք կարևոր ենք համարում սեփական կարծիքը հաշվի առնելու (ոչ թե ընդունելու) և դիմացինին սեփական կարծիքին բերելու բաղադրիչները:

Կրտսեր դպրոցականների հետ աշխատանքի գործընթացում կիրառելի են տարբեր ձևեր, մեթոդներ և հնարներ, որոնք նպաստում են հաղորդակցման կարողությունների, շփման բոլոր բաղադրիչների զարգացմանը՝ չմոռանալով, որ շփման հնարների ձևավորումն իրականացվում է հնարների ամբողջական համակարգի միջոցով՝ նկատի ունենալով անձի հոգեկան, մտավոր, գործառական հատկանիշները, որոնք իրարից անբաժանելի են:

Ապացուցված է, որ տարբեր տարիքի, կրթության, մշակույթի, հոգեկան զարգացման մակարդակի, մասնագիտական և ապրելակերպի փորձ ունեցող մարդիկ միմյանցից տարբերվում են իրենց հաղորդակցման կարողություններով: Կիրթ և մշակութային կյանքով ապրող մարդիկ տիրապետում են առավել արտահայտիչ հաղորդակցման կարողությունների, քան՝ անկիրթ և մշակութային կյանքով չապրող մարդիկ:

Ընդունված է այն կարծիքը, որ մարդու բառապաշարն որքան հարուստ է նա այնքան առավել դյուրին և հասկանալի է հաղորդակցվում: Այդ է պատճառը, որ ուսումնական գործունեության ընթացքում մշտապես կարևորվում է աշակերտների բառապաշարի զարգացումը այդ խնդրի շուրջ իրականացնելով ծրագրավորված աշխատանք:

Հաղորդակցման միջոցների ու ձևերի տիրապետման մակարդակը, որպես կանոն, պայմանավորված է անձի տարիքային առանձնահատկություններով: Երեխաներն դեռևս վաղ մանկության շրջանում ակտիվորեն և անկեղծ հաղորդակցվում են, ընդ որում՝ ոչ խոսքային միջոցներով: Այդ շրջանում թերզարգացած է նրանց խոսքով արձագանքելու ունակությունը, և, բնականաբար, շփումն ունի համեմատաբար հուզական բնույթ: Տարիքի հետ մեկտեղ՝ վերջիններս աստիճանաբար խունանում են. հաղորդակցման ձևերը դառնում են առավել կշռադատված, իրատեսական, արտահայտիչ: Կատարելագործվում է նաև այլոց խոսքին արձագանքելու ունակությունը:

Մեր ժամանակներում հաղորդակցման մշակույթի ձևավորումն ավելի քան արդիական է, քանի որ փոփոխվել են սովորողներին չափահաս կյանքին պատրաստելու ժամանակակից պահանջները: Հաղորդակցման մշակույթի ձևավորման հարցերը միշտ եղել են մանկավարժության ուշադրության կենտրոնում, և այդ հարցը ուսումնասիրվել է տարբեր տեսանկյուններով (հաղորդակցման մշակույթ, վարքագիծ, միջանձնային հարաբերություններ, խոսքի մշակույթ և այլն): Հաղորդակցման տեխնիկայի հմտությունների բացակայությունը ցանկացած ուսումնադաստիարակչական գործընթացի մասնակցին տանում է գիտելիքի, գաղափարների, կարծիքի և զգացմունքների աղաղաղված փոխանցման և ընդունման: [3] Այսինքն՝ ուսումնական գործունեությունն ուղեկցվում է հաղորդակցման մշակույթի ձևավորման և զարգացման ուղղությամբ իրականացվող աշխատանքներով, քանի որ այն հիմնական և կարևորագույն կարողություն է:

Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ինքնատիպությունն ու ձևավորման գործընթացի առանձնահատկություններին են անդրադարձել բազմաթիվ հեղինակներ: Այդ թվում՝ Դ.Բ. Էլկոնինը, Վ.Վ. Դավիդովը, Ե.Ե. Սապոգովան, Ա. Ա. Լեոնտևը, Բ.Ֆ. Լոմովը, Ս.Լ. Ռուբենյանը:

Դ.Բ. Էլկոնինը և Վ.Վ. Դավիդովը հաղորդակցման կարողության հիմնախնդիրը դիտարկում են հոգեբանության տեսանկյունով: [4,5] Նրանք նշում են, որ երեխան տարրական դասարաններում յուրացնում է հատուկ հոգեբանաֆիզիկական և հոգեբանական գործողություններ, որոնք պետք է ապահովեն գրելու, կարդալու, մաթեմատիկական, ֆիզիկական պատրաստվածության, նկարելու, աշխատանքի ուսուցման և այլ ուսումնական գործընթացները: Ելնելով կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկություններից՝ գտնում են, որ անհրաժեշտ է ստեղծել բարենպաստ, առողջ միջավայր, որպեսզի հարթ և դյուրին իրականացվի ուսուցման գործընթացը՝ այդպիսի միջավայրի պայմաններից մեկը համարելով երեխաների հաղորդակցվելու կարողությունը:

Նշված հեղինակները հաղորդակցական պահանջմունքը համարում են անձի ձևավորվածության կարևորագույն բնութագրիչ և դիտարկում որպես անձի սոցիալ-մշակութային միջավայրի փոխգործունեություն՝ վերջինը համարելով այդ պահանջմունքի աղբյուր, որը տեղեկատվության փոխանցման երկկողմանի գործընթաց է՝ հանգեցնելով փոխըմբռնման: Եթե չլինի փոխըմբռնում, ուստի հաղորդակցումը չի կայանա:

Հաղորդակցումը կարևորագույն սոցիալական պահանջմունք է, առանց որի դանդաղում, այնուհետև՝ կասեցվում է անձի ձևավորումը: Անառարկելի է, որ մարդը միշտ ունի այլ մարդկանց հետ հաղորդակցվելու պահանջմունք, այսինքն՝ հաղորդակցումը կենսագործունեության պայման է:

Ա. Ա. Լեոնտևը 20-րդ դարի 70-ական թվականներին հաղորդակցման տեսական հասկացությունը դիտարկեց որպես նրա հաղորդակցական գործունեության տեսության զարգացում: Հաղորդակցություն հասկացությունը նա ներկայացրեց որպես համակարգ ձևավորող հասկացություն, որը ոչ միայն ժամանակակից հոգեբանության սկզբունքային կատեգորիաներից է, այլ նաև «նպատակաուղղված և դրդապատճառային գործընթացների

համակարգ, որն ապահովում է մարդկանց փոխգործունեությունը կոլեկտիվ գործունեության ժամանակ, հասարակական, անձնային և հոգեբանական հարաբերությունների իրականացումը և առանձնահատուկ միջոցների՝ հատկապես լեզվի կիրառելիությունը» [6, էջ 240]:

Հաղորդակցման լայն և միաժամանակ տարաբնույթ հասկացությունը թույլ է տալիս այդ տեսական համակարգը կիրառել ոչ միայն միջանձնային հարաբերությունների ժամանակ, այլ նաև փոքր և մեծ հասարակական խմբերի դեպքում, մասնավորապես դասախոսական և մանկավարժական հաղորդակցման գործընթացներում, ինչպես նաև հաղորդակցական այլ ձևերի ազդեցություն ոչ միայն անհատի, այլև զանգվածային հաղորդակցման ժամանակ, որի ինքնատիպությունը հաղորդակցվողների միջև ուղիղ կապի բացակայությունն է, հաղորդակցվողի անհայտ լինելը, վերջապես՝ մշակույթը, որը Ա. Ա. Լեոնտը դիտարկում է որպես մարդկային շփման առանձնահատուկ տեսակ կամ միջոց [6, էջ 296]:

Մանկավարժական գործընթացն անհնար է պատկերացնել առանց հաղորդակցման ճիշտ և գրագետ կազմակերպված հաղորդակցումն ապահովում է ուսումնադաստիարակչական խնդիրների արդյունավետ լուծումը: Լեոնտը, կարևորելով մանկավարժական հաղորդակցումը, նշում է.

«Մանկավարժական հաղորդակցումը դասավանդողի մասնագիտական հաղորդակցումն է դասի մասնակիցների հետ կամ դասից դուրս (ուսուցման և դաստիարակության գործընթացում), որն ուղղորդված է (եթե այն լիարժեք է և օպտիմալ) ուսումնական գործունեության և մանկավարժի ու սովորողների, ուսումնական կոլեկտիվում այլ բնույթի հոգեբանական օպտիմացմանը» [7]: Ինչ խոսք հաղորդակցումը բավականին բարդ հոգեբանական գործընթաց է, որն ուղեկցվում է մի շարք հոգեկան գործընթացներով, որն արտահայտվում է խոսքի՝ բառերի, շարժումների, դիմախաղի միջոցով:

Ըստ Բ. Ֆ. Լոմովի՝ հաղորդակցական գործընթացը կառուցվում է որպես «գործողությունների համակարգ»: Յուրաքանչյուր այդպիսի «գործողությունների համակարգ» առնվազն 2 սուբյեկտների փոխգործունեություն է, 2 մարդու, որոնք օժտված են շփման նախաձեռնողական հատկությամբ: Մրանով է բնութագրվում հաղորդակցական գործունեության երկխոսությունը [8]: Այսինքն, երկխոսությունը կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների զարգացման գործընթացի արդյունավետ հնարներից է: Բ. Ֆ. Լոմովը կարևորել է երկխոսությունը հաղորդակցական գործունեության մեջ, քանի որ այն առավելագույնս նպաստում է երեխայի խոսքի և հաղորդակցական ունակությունների զարգացմանը, շրջապատող միջավայրում համագործակցելու կարողության ձևավորմանը:

Խոսքի շնորհիվ յուրաքանչյուր մարդու անհատական գիտակցությունը, լեզվի միջոցով սնվում և հարստանում է հասարակական փորձի արդյունքներով՝ չսահմանափակվելով անձնական փորձն ու սեփական դիտարկումները: Այս ճանապարհով յուրաքանչյուր մարդու դիտարկումներն ու գիտելիքները դառնում են կամ կարող են դառնալ ամենքի սեփականությունը:

Ս. Լ. Ռուբենշտեյնի կարծիքով՝ խոսքը յուրովի բացահայտում է այլ մարդու գիտակցությունը՝ դարձնելով այն մատչելի նրա վրա նրբորեն ազդելու համար: Ներգրավվելով իրական հարաբերությունների գործընթաց, մարդկանց ընդհանուր գործունեություն՝ խոսքը հաղորդակցման միջոցով ներառում է իր մեջ մարդկանց գիտակցությունը: Խոսքի շնորհիվ մի մարդու գիտակցությունը կարող է փոխանցվել մյուսին [9]:

Վերոնշյալը հաշվի առնելով՝ կարելի է ասել, որ հաղորդակցումն անձի հասարակական, հոգևոր և անձնային դրսևորման կարևոր միջոցներից է, սոցիալական

պահնաջմունք, որի միջոցով անձը կարողանում է տեղեկատվություն ստանալ և փոխանցել, շփվել մարդկանց հետ, ճանաչել շրջակա միջավայրը:

Այսպիսով, հաղորդակցումը բարդ գործընթաց է, որը շաղկապված է անձի զարգացման տարբեր գործոններով և պայմանավորված տարիքով՝ փոխվում է անձի շփման շրջանակը: Շատ կարևոր է, թե երեխան ինչ միջավայրում է մեծանում և դրանով էլ պայմանավորված տարբեր կերպ է ձևավորվում հաղորդակցական կարողությունները: Դպրոցն այն հիմնական միջավայրն է, որը հավասար մանկավարժական պայմաններ է ապահովում կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական հմտությունների զարգացման համար: Ուստի պատահական չէ, որ նախադպրոցական և տարրական կրթության մայրենիի ծրագրերում երեխաների հաղորդակցական կարողության զարգացումը համարվում է մայրենիի կարևոր բաղադրիչ: Անհրաժեշտ է, որ հանրակրթության ոլորտում նպատակառոտ դրված աշխատանք իրականացվի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման ուղղությամբ, քանի որ այն անձի ձևավորման հիմնական գործոններից է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ կրթության պետական չափորոշիչ, 2011թ., էջ 36-37:
2. Истратова О. Н. Практикум по детской психокоррекции: игры, упражнения, техники / – Изд. 4-е – Ростов н./Д.: Феникс, 2010, с 5
3. Баныкина С. В. Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития // Современная конфликтология в контексте культуры мира. Москва, 2001. , с.324
4. Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. – М., 1974. ,с. 34
5. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986, с. 85
6. Леонтьев, А.А. Психология общения: учебное пособие / А.А. Леонтьев. – 3-е издание. – Москва : Смысл : Академия, 2005, с. 240,296
7. Леонтьев, А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев ; Под ред. М.К. Кабардова. - 2-е изд. перераб. и дополн. - М.: - Нальчик, 1996, с.16
8. Ломов Б. Ф., Проблемы общения в психологии: Сборник статей / АН; Ин-т социологии.; Отв. ред. — М.: Наука, 1981.-280 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000.
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/rubin/11.php

РЕЗЮМЕ
ЗАДАЧА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ СПОСОБНОСТИ У МЛАДШИХ
ШКОЛЬНИКОВ

Т.В. ЕНОКЯН

В статье автор представляет исторический обзор о проблеме формирования коммуникативной способности у младших школьников. В статье затронута мнение разных авторов о данной проблеме. Автор рассматривал коммуникативность как важное средство общественного, духовного и личностного проявления индивида, подчеркивая важность осуществления целенаправленной работы в области общего образования, поскольку это основной фактор формирования личности.

SUMMARY
THE COMMUNICATION SKILLS FORMATION ISSUE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN
T. V. YENOKYAN

In the article the author provides historical overview of the issue of formation of communication skills of elementary school children. In the article the author makes reference to different authors' views about the mentioned issue. The author considers communication skills as an important factor of a person's social, spiritual and personal appearance, emphasizing the need to take measures in the public education to develop communication skills, as they are one of the main factors of a person's formation.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 159.9 :37.091

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ
ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄՇԱԿՈՒՄ
Մ.Պ.ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ, Լ.ՅՈՒ.ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանակավարժական
համալսարան, 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: dr-mkrtumyan@mail.ru*

Ուսումնասիրվել են սովորողների հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրի դրվածքն ու սոցիալ-հոգեբանական, անձնային գործոնների ազդեցությունը անձի հոգեբանական անվտանգության կառուցվածքում: Հետազոտական ճանապարհով բացահայտվել են սովորողների տազնապայնության, սթրեսակայունության ու հոգեկան աշխատունակության դրսևորման առանձնահատկությունները: Բացասական փոփոխությունների կանխարգելման ու հոգեկան առողջության պահպանման նպատակով, մշակվել են սովորողների հոգեբանական անվտանգության ապահովման չափորոշիչների և հոգեբանական ուղեկցման մեթոդների համակարգ:

***Բանալի բառեր.** Հոգեբանական անվտանգություն, հարմարում, հուզական լարվածություն, գործառույթային վիճակ, հոգեկան կայունություն, հոգեկան աշխատունակություն:*

Ներկայացված է խմբագրություն 17.11.2016.

Վերջին տասնամյակների համաշխարհային ռազմաքաղաքական, սոցիալ-տնտեսական զարգացումների պայմաններում շատ երկրներում, այդ թվում նաև ՀՀ-ում օրեցօր դժվարանում է անձի հոգեբանական անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրը: Այդ նպատակով հոգեբանական գիտությունների համար առաջնային պլան է մղվում խնդրո առարկայի վերաբերյալ հիմնարար հետազոտությունների, նոր տեխնոլոգիաների մշակման անհրաժեշտությունը: Մասնագիտական գրականության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հոգեբանական անվտանգության խոցելիության առումով՝ առաջնային տեղ են զբաղեցնում դպրոցահասակ երեխաներն ու ԲՈւՀ-երում սովորող ուսանողները[1,5,6,7,8]: Դա բացատրվում է նրանց սոցիալ-տնտեսական կախվածության վիճակով, ինքնուրույն կյանքի անհարմարություններով ու դժվարություններով, սովորողների ընդհանուր և հոգեկան առողջության խնդիրներով, սոցիալական փորձի պակասով և այլ դժվարություններով: Քաղաքային ապրելակերպի դժվարություններն ու դրանցում ինքնուրույն գործելու փորձի բացակայությունը, սովորողների կյանքում ձևավորում են տևական տազնապի, զգուշավորության, վախի վրա հիմնված վարքագիծ: Բնութագրական առումով՝ դա հոգեբանական անվտանգության կորստի վիճակ է[6]: Այդ պատճառով՝ ուսումնական գործընթացում հաջողությունների ապահովումն ու սովորողների բազմակողմանի անվտանգության ապահովման գործընթացը պահանջում է բազմակողմանի ֆիզիկական և հոգեբանական պատրաստվածություն[2,3]:

Ընդհանուր ֆիզիկական պատրաստությունը հանդիսանում է անձի առողջության, նրա օրգանիզմի դիմադրողականության, ընդհանուր շարժունակության ու առողջ ապրելակերպի ապահովման պատվար: Ժամանակակից մարդու առօրյայում հետզհետե նվազող ֆիզիկական ծանրաբեռնվածությունը հանգեցնում է հիպոդինամիայի երևույթի առաջացման: Մեր ժամանակներում այն համարվում է դարի „հիվանդություն“: Օրգանիզմի մկանային հյուծվածությունը, գիրացումը, նյարդային, սիրտ-անոթային, հենաշարժական, գազափոխանակության, մարսողական համակարգերում դիտարկվող ժամանակակից հիվանդությունների ճնշող մեծամասնության գլխավոր պատճառը հենց հիպոդինամիան է [8 էջ 9]:

Սովորողների հոգեկան առողջության պահպանման հիմնախնդրի լուծման պահանջներից մեկն էլ առողջ ապրելակերպին ուղղված անձնային ռեժիմի կառուցումն է, որում մասնագետների կողմից հաշվի են առնվում մարդու սննդի, հանգստի, քնի, աշխատանքի ռեժիմի հոգեհիգիենայի կազմակերպման պահանջները: Դրանում առաջնային տեղ է զբաղեցնում անձի բազմակողմանի պատրաստվածության գործոնը (ֆիզիկական, մտավոր, սոցիալական հմտությունների ձևավորման, հոգեբանական և այլն), որը հանդիսանում է ամենատարբեր իրավիճակներում ինքնուրույն գործելու անձի ազատության հնարավորություն, վստահության և ապահովության զգացումների մշտական մարզավիճակ [2,3,7]: Սովորողների հոգեկան առողջության պահպանման գործընթացում առաջնային պլան է մղվում նաև հոգեբանական պատրաստության տեխնոլոգիաների ներդրման հիմնախնդիրը: Այդ նպատակով հոգեբանական պատրաստության գործընթացը իրականացվում է 3 ուղղություններով: Դրանք են. հոգեախտորոշումը, հոգեբանական կանխարգելումը, հոգեբանական ուղեկցումը և վերահսկողությունը [3]:

Սովորողների հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրի դրվածքի ուսումնասիրման նպատակով հետազոտվել են դպրոցականների և ԲՈՒՀ-երում սովորող երիտասարդների հոգեբանական անվտանգության անձնային առանձնահատկությունները, հուզականային, կոգնիտիվ գործընթացների հոգեֆիզիոլոգիական դրսևորումների յուրահատուկ բնութագրերը:

Աշխատանքի նպատակն է՝ սովորողների հոգեկան կայունության, հոգեկան աշխատունակության հոգեֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունների հետազոտումը, և դրանց հիման վրա հոգեբանական անվտանգության ապահովման չափորոշիչ համակարգի մշակումը:

Հետազոտական աշխատանքներին մասնակցել են 11-17 տարեկան 50 դպրոցականներ և 17-23 տարեկան 50 ուսանողներ: Դպրոցականներին և ուսանողներին բաժանել ենք երկուական խմբերի: Արդյունքում ունեցել ենք 11-13, 14-17 տարեկան դպրոցական խմբեր և 17-20, ինչպես նաև 21-22 տարեկան ուսանողների խմբեր: Որպես աշխատանքում առաջադրված խնդիրներ՝ ուսումնասիրվել են սովորողների կամային ինքնակարգավորման առանձնահատկությունները, հոգեկան կայունության պահպանման, անհատական առանձնահատկությունների դրսևորման յուրահատկությունները, հոգեկան աշխատունակության, հոգեկան հուսալիության, սթրեսակայունության հոգեֆիզիոլոգիական հիմքերը, անձի պահեստային հնարավորությունների հոգեբանական նախադրյալները: Մշակվել են նաև տարբեր տարիքային խմբերում ընդգրկված դպրոցականների և ուսանողների հոգեբանական պատրաստության և ուղեկցման համակարգ, որը կենսագործունեության ամենատարբեր իրադրություններում հնարավորություն է տալիս սովորողներին հոգեբանական ապահովության, ինքնավստահության զգացումների կայուն վիճակի պահպանմանը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ սովորողների բոլոր խմբերում ընդգրկված անձանց մոտ նկատվում է տագնապայնության բարձր մակարդակ:

Հոգեվիճակի արտահայտվածության այսպիսի բնութագիրը պայմանավորված է միջավայրում գոյություն ունեցող անհարմարություններով, սովորողների ինքնավստահության ցածր մակարդակով: Տագնապայությունը Ջ. Թեյլորի կողմից միաժամանակ դիտարկվում է որպես անձնային առանձնահատկություն, որը կարող է ձևավորվել ուղեկցվող վախերի ազդեցությամբ[4]: Այս հանգամանքը ակամայից հուշում է այն միտքը, որ սովորողների վարքագծում տեղի ունեցող տեղաշարժերը, որոնք դրսևորվում են անկայուն հույզերով, բնավորության ակցենտավորմամբ, անձի հոգեբանական անվտանգության բնութագրերի փոփոխությամբ, պայմանավորված են սոցիալական պայմանների դժվարությունների, միջազգային լարվածության ու հավանական պատերազմի վերսկսման սպառնալիքների առկայության հանգամանքներով:

Դպրոցականների մոտ դա կապված է ինքնուրույնացման ճանապարհին ծնողների ու հարազատների հետ նրանց կողմից ունեցած կապերի աստիճանական թուլացման, միաժամանակ դեռևս միջավայրի պայմաններին հարմարված չլինելու, հասարակության մեջ դեռևս իրենց տեղը չլինելու հանգամանքներով, նրանց հոգեֆիզիոլոգիական հնարավորությունների ու միջավայրի պահանջների միջև գոյություն ունեցող հակասություններով և այլն: Ուսանողների մոտ այն պայմանավորված է ուսանողական կյանքի դժվարություններով ու անհարմարություններով, նրանց ժամանակի սղությամբ: Բարձր կուրսերում ու մագիստրատուրայում սովորողների բացասական ապրումները կապված են ավարտելուց հետո նրանց սպասող հավանական գործազրկության սպառնալիքի, ապագայի անհայտությունների հետ:

Տեսաշարժական (ՏՇՌԺ) հակազդման ժամանակի ցուցանիշը մասնագետների կողմից դիտարկվում է որպես անձի զգայաշարժական, կողմնորոշման, հենաշարժական համակարգերի ֆունկցիոնալ համագործակցության առանձնահատկություն, ինչպես նաև բարդ առաջադրանքներում հոգեկան համակարգության ինքնակառավարման կարողունակություն: [4,5,6]: Այդ ցուցանիշը միևնույն ժամանակ բնութագրում է անձի ներքին հավասարակշռվածությունը, կոմֆորտ վիճակն ու ինքնավստահությունը: Դրանք հանդիսանում են հոգեբանական ապահովվածության, հավակնությունների, նպատակների իրականացման պատրաստակամություն: Այսպես՝ մագիստրոսների խմբի համար ՏՇՌԺ-1-ի միջին ցուցանիշը կազմում է 196 ± 0.4 /վրկ.: Բակալավրիատում սովորող ուսանողներինը այդ տևողությունը կազմում է՝ 205 ± 1.0 մ/վրկ, որտեղ տարբերությունը ($P < 0.05$) վիճակագրորեն մեծ չէ: Այսպիսի ցուցանիշը պարզ հակազդման դեպքում, մասնագիտության պահանջների առումով, գոհացուցիչ չէ: Դեռահասների խմբի ՏՇՌԺ-1-ը կազմում է 201 ± 8.0 վրկ. ($P > 0.05$), պատանիներինը՝ 192 ± 4.5 ($P > 0.05$): Առաջադրանքի կատարման պահանջների դժվարեցման դեպքում, մագիստրանտների հակազդման ժամանակը հավաստի կերպով նվազում է: Նվազում են նաև նրանց թույլ տրված սխալները, որը կազմում է 2 ± 0.2 հատ: Բարդ գործողությունների կատարման հակազդման ժամանակը բակալավրիատում սովորող ուսանողների, ավագ դպրոցի պատանիների ու միջին դասարաններում սովորող դեռահասների խմբերում համապատասխանաբար կազմում է 214 ± 4.6 վրկ., 242 ± 8.0 վրկ. ($P < 0.05$) և 232 ± 2.2 վրկ. ($P < 0.05$): Բացատրելով տարբեր գրգռիչների նկատմամբ խմբերում ընդգրկված սովորողների հակազդման ժամանակի ցուցադրման մեխանիզմները, պետք է կարևորել նրանց ուշադրության առանձնահատկությունների դրսևորման բնութագրերը: Դրանցում առանձնակի կարևորվում են ուշադրության կենտրոնացման, ինտենսիվության տեղափոխման ծավալի և այլ առանձնահատկությունների գործառնական փոփոխությունները:

Պարզ և բարդ գործողությունների կատարման դեպքում հետազոտվողների ուշադրության կենտրոնացման, ներքին հնարավորությունների մոբիլիզացման, հոգեկան աշխատունակության փոփոխությունները չափվել են գրաֆիկական տեպլայինգ-թեստի միջոցով: Հետազոտության ընթացքում մագիստրոսների թույլ տված սխալները

համեմատած բակլավրիատում սովորողների, ինչպես նաև դպրոցում սովորող պատանիների և դեռահասների՝ բավականին փոքր են (28 ± 0.6): Մագիստրոսների, բակլավրիատում սովորողների, դպրոցական պատանիների ու դեռահասների խմբերում թույլ տրված սխալների թիվը համապատասխանաբար կազմում են 34 ± 0.8 ($P < 0.01$), 31 ± 4.2 ($P < 0.001$), 32 ± 3.1 ($P < 0.01$):

Հետազոտության ընթացքում որպես հոգեկան աշխատունակության բնութագրեր՝ ուսումնասիրվել են նաև սովորողների մոբիլիզացիոն հնարավորությունների, մտավոր գործողությունների կատարման ինտենսիվության, հստակության, ինքավերահսկողության առանձնահատկությունները: Չափման արդյունքում միջնորդավորված կերպով արտահայտված են հետազոտվողների զգուշավորությունը, անհաջողության նկատմամբ՝ նաև անհանգստությունը, տագնապն ու վախը և այլն (դա արտահայտվում էր նաև նրանց բանավոր խոսքում): Ավելի բարդ խնդիրների առաջադրման դեպքում՝ սովորողների գրաֆիկական տեպինգի ցուցադրած արդյունքներում ցուցանիշները աճել են: Երկրորդ փորձի ձեռնարկման ժամանակ մագիստրոսների ցուցանիշները 53 ± 0.8 վրկ.-ից հասցվել են մինչև 56 ± 0.9 վրկ. ($P < 0.001$): Միևնույն ժամանակ, բակլավրիատում սովորողները իրենց ցուցանիշները 42 ± 2.4 վրկ.-ից նվազեցնելով հասցրել են 40 ± 4.1 վրկ.-ի, պատանիները 47 ± 2.1 վրկ.-ից 44 ± 4.6 վրկ.-ի ($P < 0.01$), դեռահասների խմբում՝ 52 ± 1.3 վրկ. - ից մինչև 49 ± 4.6 վրկ. ($P < 0.01$):

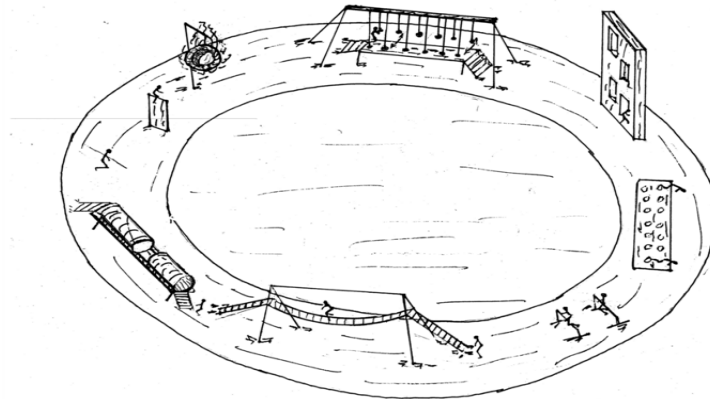
Հոգեկան աշխատունակության ցուցանիշների վերլուծության արդյունքներում պարզվել է, որ մագիստրոսները ութ զույգ կարմիր և սև թվերի որոնման վրա ծախսել են 69 ± 1.5 վրկ.՝ միևնույն ժամանակ թույլ տալով 3 ± 0.2 սխալներ: Բակլավրիատի ուսանողները 8 զույգ թվերի որոնման համար ծախսել են 79 ± 2.1 վրկ. ժամանակ, կատարելով 6 ± 0.5 սխալներ ($P < 0.001$): Ուսանողների ժամանակի կորուստը և թույլ տված սխալները խոսում են նրանց ուշադրության կենտրոնացման, տեղափոխման գործընթացների ցածր արդյունավետության մասին:

Հետազոտվողների հոգեկան աշխատունակության, անձի տագնապայնության և խառնվածքի ուսումնասիրության արդյունքների համեմատությունը ցույց է տալիս, որ հետազոտվող խմբերում անձնային տագնապայնության բարձր և բարձրի միտում ունեցող ցուցանիշները գերակշռում են ինտրովերտների խմբում: Բարձր և բարձրի միտումով տագնապայնությունը գերակշռում է էքստրավերտների մոտ: Մթերսում նյարդահոգեկան կայունության և անհարմարվողականության ռիսկի ուսումնասիրության արդյունքներում նյարդահոգեկան անկայունության և անհարմարվողականության ռիսկի ցուցանիշները գերակշռում են էքստրավերտների մոտ: Նյարդահոգեկան անկայունության և անհարմարվողականության ռիսկի ցուցանիշները ինտրովերտների և էքստրավերտների մոտ գրեթե հավասար են: Սակայն ինչպես ցույց են տալիս վերլուծության արդյունքները նյարդահոգեկան կայունության ցուցանիշները գերակշռում են էքստրավերտների խմբում:

Այսպիսով՝ որպես հետևություն՝ կարելի է ասել, որ հետազոտության խմբերում ընդգրկված անձանց բարձր տագնապայնության, նյարդահոգեկան անկայունության, ներոտիզացման ցուցանիշները դրսևորվում են խառնվածքի տիպից անկախ: Տվյալ դեպքում՝ դրանք պայմանավորված են ուսումնական գործունեության մեջ գոյություն ունեցող օբեկտիվ և սուբեկտիվ անբարենպաստ գործոններով:

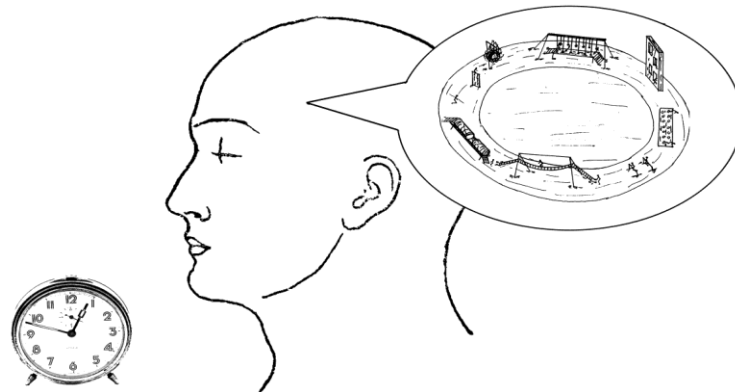
Հետազոտության արդյունքների ամփոփման հիման վրա մշակված հոգեճանաչման մեթոդների մարտկոցը առաջադրվում է որպես սովորողների հոգեբանական անվտանգության բնութագրերի չափորոշիչ համակարգ: Համակարգի արդյունավետությունն ու կիրառականությունը ամրակայվում է ստացված արդյունքների հավաստիությամբ և վիճակագրական տվյալների ճշգրտությամբ: Մշակվել են նաև հոգեբանական հնարքների, վերականգնողական ֆիզիկական վարժությունների մատչելի համալիր, որոնցով շարունակական մարզումների դեպքում հնարավորություն է

ստեղծվում զգալիորեն ամրապնդել սովորողների հոգեբանական անվտանգության զգացումը: Թիվ 1 նկարում ներկայացված է մշակված վարժությունների համալիրը:

Նկ.1 Ֆիզիկական վարժությունների կատարման հերթականությունը:

Վարժությունների կատարման սկիզբը սկսվում է նկարի ձախ հատվածում ուրվագծված ծնկած դրությունում գտնվող անձնավորության մեկնարկով, որը առավելագույն արագությամբ պետք է հաղթահարի վարժությունների համալիրի դժվարությունները: Համալիրի կատարման ուղղությունը իրականացվում է ժամացույցի սլաքի պտտման ուղղությամբ: Համարձակության, ինքնուրույնության, իր ուժերի նկատմամբ վստահության ձևավորման, ինչպես նաև հոգեբանական կոփման նպատակով՝ վարժությունների կատարման դժվարացմամբ ստեղծվում են նաև տարբեր բնույթի „վթարային,, իրադրություններ (հրդեհների, պայթյունների, հատակի ցնցումների ու հզոր տատանումների և այլ ձևերով): Դրանցում համալրված են բարդ վարժություններ, որոնց կատարման ընթացքում մասնակիցներից պահանջվում են համարձակության, ռիսկի, սեփական վախերի ինքնահաղթահարման մեծ ճիգեր: Վտանգավոր իրադրությունների մոդելավորման գործընթացում հաղթահարվում են նաև անակրնկալ պատահարների, դեպքերի հետ կապված վախերը, սեփական հնարավորությունների նկատմամբ կասկածներն ու նյարդային լարվածությունը: Հաջորդ փուլում իրականացվում է գործողությունների առանձին տարրերի, բարդ վարժությունների կատարման ողջ ընթացքը (նկ.2):

Նկ. Մոդելավորված գործողությունների մտաշարժական վարժանքների սխեման:

Մտաշարժական վարժանքներում կինոժապավենի պես իրար են հաջորդում գործողությունների մտովի կրկնությունները, պահպանելով դրանց պատկերացումների

հերթականությունը, կառուցվածքը, գործողությունների կատարման սկիզբը, ընթացքը, ավարտ հանդիսացող հանգուցային մասերը և այլն: Մտաշարժական ակտերի ժամանակ սովորողների հոգեկան համակարգում ձևավորվում են վարժության կառուցվածքի մտավոր մոդելները: Դրանց մտաշարժական կատարման մաքրությամբ պայմանավորված են գործնական կյանքում դրանց կիրառման բոլոր պահանջները: Մտաշարժական գործողություններում հղկվում են բազմաթիվ գործնական կարողություններ ու հմտություններ, որոնցից ավելի շատ կիրառական նշանակություն ունեցող հմտությունները ներկայացվում են:

1. մասնագիտական գործողությունների իդեալական մտապատկերումներ,
2. վտանգների, հավանական խափանումների հստակ մտապատկերներ,
3. գործողությունների սկզբնական, ավարտի, հանգուցային մասերի մտապատկերման, դրանց ընթացքի վերահսկման հմտություններ,
4. անբարենպաստ հոգեվիճակների կառավարման, լավագույն աշխատանքային վիճակի ձևավորման և այլ հմտություններ,
5. հավանական վնասվածքների, սխալ գործողությունների կատարման, խափանումների կանխարգելման հմտություններ,
6. գործողությունների, առանձին տարրերի իրականացման համար ներքին էներգիայի հավասարաչափ բաշխման կարողունակություններ,
7. դեպքերի հավանական զարգացումների կռահման, դրանց կանխատեսման ու վթարների կանխարգելման հմտություններ,
8. թիմային գործողություններում անհամաձայնության, հավանական կոնֆլիկտների, տարաձայնությունների կանխարգելման հմտություններ, ոչ ստանդարտ իրավիճակներում, վտանգի ժամանակ գործողությունների կատարման պատասխանատվության ստանձման կարողություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արամյան Լ. Յու. Ժամանակակից մարտահրավերների հոգեբանական ազդեցության յուրահատկությունները: Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ: Եր.: «Զանգակ-97» հրատ., 2010թ. թիվ 3(9) (էջ 17_24):
2. Громбах С. В. Школа и психическое здоровье учащегося. М.: Медицина, 1988, 272 стр.
3. Коттик М. А. Психология и безопасность. Таллин: Валгус. 1989, 463 стр.
4. Малкина–Пых И. Г. Экстремальные ситуации. М.: Эксмо, 2006. 960 стр.
5. Пиккенхайн Л. Нейрофизиологические механизмы идеомоторной тренировки. Вопросы физиологии, М. 1980, с.163, 161-170 стр.
6. Մկրտումյան Մ. Պ. Արտակարգ իրավիճակների հոգեբանության կանխարգելման և վերականգնողական հիմնախնդիրները: Ուսումնական ձեռնարկ, Զանգակ-97, Եր. 2008թ., էջ 52.
7. Алексеев А.В. Себя преодолеть. М.: Фис. 1985. с.9, 221стр.
8. .Рождественская М. Н. Индивидуальные различия работоспособности. М.: Педагогика, 1980. с.93, 179стр.
9. Մկրտումյան Մ. Պ. Ժամանակակից մարտահրավերներին անձի հակազդման հոգեբանական առանձնահատկությունները: Բանբեր Երևանի համալս. Փիլիսոփայություն, հոգեբանություն Եր.: 2010թ. թիվ 131.4 (էջ 44-49).

РЕЗЮМЕ
РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ КРИТЕРИЕВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УЧАЩИХСЯ
М.П. МКРТУМЯН, Л.Ю. МКРТУМЯН

В статье обсуждаются постановка проблемы обеспечения психологической безопасности учащихся и влияние социально-психологических, личностных факторов в структуре психологической безопасности личности. Экспериментальным путем выявлены особенности проявления тревожности, стрессоустойчивости и психологической безопасности учащихся. С целью профилактики возможных негативных изменений и сохранению психического здоровья учащихся, разработаны критерии обеспечения психологической безопасности и система методов психологического сопровождения.

SUMMARY
ELABORATION OF THE CRITERIA SYSTEM SUPPORT IN THE PSYCHOLOGICAL SECURITY
OF THE STUDENTS
M. MKRTUMYAN, L. MKRTUMYAN

The article reveals the problems of support of psychological security of the students and the influence of social-psychological, self-factors in the structure of psychological security of the person. Peculiarities of the anxiety of a person, stress stability and psychological security of the students are introduced here by means of the experiment. The elaboration of criteria of all possible negative transferences and to support the psychological security of the students a special system of modes have been worked out.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 621.319

ԿՈՆԴԵՆՍԱՏՈՐՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ
ԱՌՆՉՎՈՂ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐ
Վ. Ն. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, Ն. Լ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, ՉԳ. Ա. ԷԼՈՅԱՆ

¹ ՀԱՊՀ Կապանի մասնաճյուղ,

² Խ. Աբովյանի անվան հայկական մանկավարժական համալսարան,
010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
email: egarik59@yahoo.com

Հոդվածում առաջարկվում է մեթոդիկա բարդ համակարգի կամ կառուցվածքի էլեկտրատնակությունը որոշելու համար, ըստ որի համակարգը բերվում է պարզ կոնդենսատորներից որևէ մեկի դեպքին և համապատասխան ձևափոխություններից հետո կարելի է գտնել արտաքինից շատ դժվար թվացող համակարգի էլեկտրատնակությունը:

Աշխատանքը հատկապես կարևոր է նմանատիպ խնդիրներ լուծելիս ուսանողների տեսական գիտելիքների ստուգման և առաջարկվող մեթոդիկան կիրառելու համար:

Բանալի բառեր. Կոնդենսատորներ, դիէլեկտրիկ, դիէլեկտրիկ թափանցելիություն:

Ներկայացված է խմբագրություն 22.06.2016թ.

Ներկայումս կոնդենսատորներն գործնական կիրառություն են գտել էլեկտրատեխնիկայի գրեթե բոլոր բնագավառներում:

Կոնդենսատորի պատմությունը սկսվում է 1975 թվականից, երբ առաջին անգամ ի հայտ եկավ այսպես կոչված «Լեյդենյան շիշը»: Այն թույլ էր տալիս կուտակել և պահպանել համեմատաբար մեծ՝ միկրոկուլոնի կարգի լիցքի քանակություն: Լեյդենյան շիշի հայտնագործումը իրան դարձավ էլեկտրականության, մասնավորապես նրա տարածման արագության և որոշ նյութերի էլեկտրական հատկությունների ուսումնասիրման համար: Պարզվեց, որ մետաղները և ջուրը էլեկտրականության լավ հաղորդիչներ են: Շնորհիվ լեյդենյան շիշի առաջին անգամ հաջողվեց արհեստական ճանապարհով ստանալ էլեկտրական կայծ:

Կոնդենսատորներն օգտագործվում են հաճախակախվածության հատկություններով օժտված տարբեր էլեկտրական շղթաների, մասնավորապես, ֆիլտրերի, հետադարձ կապի շղթաների, տատանողական կոնտուրների և այլնի, կառուցման համար:

Կոնդենսատորն արագ լիցքաթափելիս կարելի է ստանալ մեծ հզորության իմպուլս, օրինակ, լուսաբոնկումներում, օպտիկական գեներացմամբ իմպուլսային լազերներում:

Քանի որ կոնդենսատորն ընդունակ է երկար ժամանակ պահպանելու լիցքը, ապա այն կարելի է օգտագործել որպես հիշողության մարտկոց կամ էլեկտրական էներգիայի պահպանման (պահեստավորման) սարք:

Արդյունաբերական էլեկտրոնիկայում կոնդենսատորներն օգտագործում են ռեակտիվ հզորության մարման համար և բարձր հարմոնիկների ֆիլտրերում:

Որպես փոքր տեղափոխությունների տվիչներ. թիթեղների միջև եղած հեռավորության փոքր փոփոխությունները խիստ նկատելի կերպով ազդում են կոնդենսատորի ունակության վրա:

Կոնդենսատորներն օգտագործում են որոշ պաշտպանիչների աշխատանքի տրամաբանության իրագործման համար:

Կոնդենսատորների դասակարգումները ներկայացվում են տարբեր կերպ. ըստ նշանակության, ըստ դիէլեկտրիկի տիպի, ըստ կառուցվածքի, ըստ պարամետրերի և այլն:

Աշխատանքում մենք դիտարկել ենք ըստ կառուցվածքի կոնդենսատորների որոշակի տեսակներ և դրանց ունակությունների որոշման հետ կապված կիրառական խնդիրներ:

Դիտարկենք երկու հաղորդիչ, որոնց միջև առկա է էլեկտրական լարում, և ենթադրենք, որ մի հաղորդիչից դուրս եկող էլեկտրական շեղման բոլոր զծերը վերջանում են մյուսի վրա: Հաղորդիչների այդպիսի գույզը անվանում են պարզ *կոնդենսատոր*:

Պարզ կոնդենսատոր է հանդիսանում երկու համակենտրոն գնդոլորտներից բաղկացած հաղորդիչների համակարգը, քանի որ ներքին գնդոլորտից դուրս եկող մակաձման բոլոր զծերը պարտադիր վերջանում են արտաքին գնդոլորտի վրա:

Երկու հաղորդիչ գույզահեռ թիթեղները նույնպես կարելի է համարել պարզ կոնդենսատոր (հարթ կոնդենսատոր), եթե թիթեղների միջև եղած հեռավորությունը փոքր է համեմատած նրանց չափերի հետ:

Պարզ կոնդենսատոր է նաև երկու համառանցք գլանների տեսք ունեցող հաղորդիչների համակարգը, եթե գլանների երկարությունը շատ մեծ է նրանց միջև եղած շերտի չափերից:

Երեք դեպքերում էլ կոնդենսատոր կազմող երկու հաղորդիչները կոչվում են կոնդենսատորի թիթեղներ:

Քանի որ էլեկտրական մակաձման (ինչպես և էլեկտրական դաշտի լարվածության) զծերը սկսվում և ավարտվում են էլեկտրական լիցքերի վրա, ապա այստեղից հետևում է, որ պարզ կոնդենսատորների թիթեղների վրա գտնվող լիցքերը մեծությամբ հավասար են և նշանով հակառակ:

Կոնդենսատորի հիմնական բնութագրիչ մեծությունը նրա էլեկտրաունակությունն կամ պարզապես ունակությունն է՝

$$C = \frac{q}{U} : \quad (1)$$

(1)-ից հետևում է, որ $C = q$, երբ $U = 1$: Դա նշանակում է, որ կոնդենսատորի ունակությունը չափվում է այն լիցքով, որը գտնվում է թիթեղներից յուրաքանչյուրի վրա, երբ թիթեղների միջև եղած լարումը հավասար է մեկ միավորի:

Դիցուկ՝ C_0 -ն ցանկացած տիպի կոնդենսատորի ունակությունն է, երբ նրա թիթեղները գտնվում են վակուումային պայմաններում:

Ենթադրենք C -ն նույն կոնդենսատորի ունակությունն է, երբ նրա թիթեղների միջև եղած ողջ տարածությունը լցված է այլ համասեռ դիէլեկտրիկով:

$$\varepsilon = \frac{C}{C_0} \quad (2)$$

հարաբերությունը կոչվում է դիէլեկտրիկի *հարաբերական դիէլեկտրիկական* կամ պարզապես *դիէլեկտրիկական թափանցելիություն*:

Վերևում նշված պարզ կոնդենսատորների ունակությունները հաշվելու համար նախ ենթադրում ենք, որ կոնդենսատորի թիթեղներից յուրաքանչյուրի վրա գտնվում է q լիցք, և հաշվում ենք $U(x, y, z)$ պոտենցիալը դիտարկվող կոնդենսատորի էլեկտրական դաշտում: Այս խնդրի լուծումից ստացվում է կոնդենսատորի թիթեղների միջև եղած U լարման արժեքը, իսկ ունակությունը (1) բանաձևով:

Դիտարկենք ունակությունների որոշման կոնկրետ օրինակներ:

Օրինակ 1: *Հարթ կոնդենսատոր:* Հաշվենք պոտենցիալների տարբերությունը դրական լիցքավորված թիթեղի և նրանից x հեռավորություն ունեցող կամայական կետի միջև: Հարթ կոնդենսատորում էլեկտրական դաշտի լարվածությունը արտահայտվում է $E = \sigma/\varepsilon_0$ բանաձևով, որտեղ σ -ն լիցքի մակերևութային խտության արժեքն է թիթեղներից յուրաքանչյուրի վրա: Ուստի կարող ենք գրել՝

$$U = \int_0^x E dx = \frac{\sigma}{\varepsilon_0} \int_0^x dx = \frac{\sigma}{\varepsilon_0} x: \quad (3)$$

Էլեկտրոդների միջև եղած U_0 պոտենցիալների լրիվ տարբերությունը հավասար է՝

$$U_0 = \frac{\sigma}{\varepsilon_0} d, \quad (4)$$

որտեղ d -ն թիթեղների միջև եղած հեռավորությունն է: Ուրեմն՝

$$U = U_0 \frac{x}{d}: \quad (5)$$

Այսինքն հարթ կոնդենսատորում պոտենցիալի փոփոխությունը գծային է:

Այս հաշվարկներում մենք հաշվի չենք առել դաշտի համասեռության խախտումները թիթեղների սահմանային տիրույթներում:

Կոնդենսատորի ունակությունը հաշվելու համար մենք կենթադրենք, որ թիթեղների միջև եղած d հեռավորությունը շատ փոքր է թիթեղների չափերից: Այդ դեպքում էլեկտրական դաշտի համասեռության սահմանային խախտումները կարելի է անտեսել:

Եթե յուրաքանչյուր թիթեղի մակերեսը S է, ապա թիթեղի լրիվ լիցքը կլինի $q = \sigma \cdot S$: Հաշվի առնելով դա և օգտվելով (4)-ից ունակության համար կստանանք՝

$$C = \frac{q}{U} = \frac{\varepsilon_0 S}{d}: \quad (6)$$

Եթե միջթիթեղային դիէլեկտրիկը վակուումի փոխարեն ε դիէլեկտրիկական թափանցելիությամբ այլ նյութ է, որն ամբողջությամբ լրացնում է միջթիթեղային տարածքը, ապա այդ դեպքում ունակությունը կլինի ε անգամ մեծ.

$$C = \frac{\varepsilon \varepsilon_0 S}{d}: \quad (7)$$

Օրինակ 2: *Գնդային կոնդենսատոր:* Ունենք $\ll +q \gg$ և $\ll -q \gg$ լիցքերով համակենտրոն գնդաձև տեսքով երկու էլեկտրոդներ, որոնցից ներքինի շառավիղը R_1 է, իսկ արտաքին գնդաձև տեսքով՝ R_2 : Դաշտի E լարվածությունը այդպիսի էլեկտրոդների միջև որոշվում է

$$E = \frac{1}{4\pi\varepsilon_0} \frac{q}{r^2}, \quad (8)$$

որտեղ r -ը գնդաձև տեսքով կենտրոնից մինչև տվյալ կետն էլեկտրոդներում է: Հետևաբար, պոտենցիալների տարբերությունը՝ ներքին գնդաձև տեսքով կենտրոնից r հեռավորության վրա գտնվող կոնդենսատորի ներսի որևէ կետի միջև հավասար կլինի՝

$$U = \int_{R_1}^r E dr = \frac{q}{4\pi\varepsilon_0} \int_{R_1}^r \frac{dr}{r^2} = \frac{q}{4\pi\varepsilon_0} \left(\frac{1}{R_1} - \frac{1}{r} \right): \quad (9)$$

Այս բանաձևում r -ի փոխարեն տեղադրելով R_2 , մենք կստանանք էլեկտրոդների միջև եղած U_0 պոտենցիալների տարբերությունը.

$$U_0 = \frac{q}{4\pi\epsilon_0} \left(\frac{1}{R_1} - \frac{1}{R_2} \right); \quad (10)$$

(9) և (10) բանաձևերից կարող ենք գրել՝

$$U = U_0 \frac{1/R_1 - 1/r}{1/R_1 - 1/R_2}; \quad (11)$$

Այսպիսով, չափելով էլեկտրոդների միջև եղած U_0 պոտենցիալների տարբերությունը (լարումը), (11) բանաձևով կարող ենք հաշվել պոտենցիալը դաշտի ցանկացած կետում:

(10) բանաձևից օգտվելով վակուումում գնդային կոնդենսատորի ունակության համար կատանանք՝

$$C = \frac{q}{U_0} = \frac{4\pi\epsilon_0}{1/R_1 - 1/R_2}; \quad (12)$$

Իսկ եթե գնդաձևերի միջև եղած տարածությունը լցված է համասեռ դիէլեկտրիկով, ապա կոնդենսատորի ունակության (12) բանաձևում համարիչում կավելանա ϵ դիէլեկտրիկական թափանցելիությունը:

Եթե արտաքին գնդաձևի R_2 շառավիղը շատ մեծ է ներքին գնդաձևի R_1 շառավիղից ($R_2 \gg R_1$), ապա (12) բանաձևը պարզվում է և ընդունում հետևյալ տեսքը.

$$C = 4\pi\epsilon_0 R_1; \quad (13)$$

Այս արդյունքը ճիշտ է նաև այն դեպքում, եթե արտաքին թիթեղն ունի ոչ գնդաձևային՝ կամայական ձև, այն պայմանով, որ նրա չափերը շատ անգամ մեծ են ներքին գնդաձևի շառավիղից:

Եթե, ընդհակառակը, թիթեղների միջև ընկած $d = R_2 - R_1$ շերտը շատ անգամ փոքր է գնդաձևերի r միջին շառավիղից, ապա (12)-ը կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով.

$$C = 4\pi\epsilon_0 \frac{R_1 R_2}{R_2 - R_1} \approx 4\pi\epsilon_0 \frac{r^2}{d} = \frac{\epsilon_0 S}{d}, \quad (14)$$

որտեղ $S = 4\pi \cdot r^2$ -ին թիթեղների մակերևույթի մակերեսն է: Այսինքն նեղ շերտի դեպքում գնդային և հարթ կոնդենսատորների ունակությունների արտահայտությունները համընկնում են:

Օրինակ 3: *Գլանային կոնդենսատոր:* Դիցուկ՝ կոնդենսատորը կազմված է երկու համաառանցք գլաններից, ընդ որում ներքին գլանի շառավիղը R_1 - է, իսկ արտաքին գլանինը՝ R_2 : Գլանների երկարությունը նրանց միջև եղած շերտի համեմատ կհամարենք շատ մեծ: Դիտարկենք պոտենցիալի բաշխումը համաառանցք գլանների միջև ենթադրելով, օրինակ, ներքին գլանի լիցքը հավասար է $\ll +q \gg$, իսկ արտաքին գլանինը $\ll -q \gg$: Լիցքի գծային խտության մեծությունը յուրաքանչյուր գլանի վրա λ - է ($\lambda = q/l$, որտեղ l -ը՝ գլանի երկարությունն է):

Դաշտի լարվածությունը գլանների միջև առանցքից r հեավորության վրա որոշվում է հետևյալ բանաձևով.

$$E = \frac{1}{2\pi\epsilon_0} \frac{\lambda}{r}; \quad (15)$$

Ինչպես և նախորդ օրինակում, դաշտի լարվածությունն էլեկտրոդների միջև կախված չէ արտաքին գլանի շառավիղից: Եթե արտաքին էլեկտրոդի չափերը շատ մեծ է ներքին գլանի շառավիղից, ապա դաշտի լարվածությունը նրան մոտ կետերում կախված չէ արտաքին էլեկտրոդի ձևից:

Այժմ դիտարկենք պոտենցիալի բաշխումը համաառանցք գլանների միջև: Դաշտի լարվածության համար գրված (15) բանաձևը հաշվի առնելով ներքին գլանի և

էլեկտրոդների միջև գտնվող ցանկացած կետի միջև պոտենցիալների տարբերության համար կունենանք՝

$$U = \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \int_{R_1}^r \frac{dr}{r} = \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \ln\left(\frac{r}{R_1}\right): \quad (16)$$

Այստեղ R_1 -ը ներքին գլանի շառավիղն է, λ -ն՝ լիցքի գծային խտությունը ներքին գլանի վրա: Գլանների միջև պոտենցիալների U_0 լրիվ տարբերությունը հավասար է՝

$$U_0 = \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \ln\left(\frac{R_2}{R_1}\right), \quad (17)$$

որտեղ R_2 -ը արտաքին գլանի շառավիղն է: (16) և (17) բանաձևերից ստանում ենք՝

$$U = U_0 \frac{\ln(r/R_1)}{\ln(R_2/R_1)}: \quad (18)$$

Գլանային կոնդենստորում պոտենցիալի փոփոխությունը լոգարիթմական է:

(17) բանաձևի հաշվառմամբ գլանային կոնդենստորի միավոր երկարության ունակության համար կստանանք՝

$$C_1 = \frac{\lambda}{U_0} = \frac{2\pi\epsilon_0}{\ln(R_2/R_1)}: \quad (19)$$

l երակրություն ունեցող գլանային կոնդենստորի ունակությունը կլինի՝

$$C = C_1 \cdot l = \frac{2\pi\epsilon_0 l}{\ln(R_2/R_1)}: \quad (20)$$

Եթե կոնդենստորի թիթեղների միջև առկա է ϵ դիէլեկտրիկական թափանցելիությամբ դիէլեկտրիկ, ապա այդ դեպքում ունակությունը կլինի՝

$$C = \frac{2\pi\epsilon_0 \epsilon l}{\ln(R_2/R_1)}: \quad (21)$$

Եթե գլանների շառավիղների $R_2 - R_1$ տարբերությունը նշանակենք d -ով ($R_2 - R_1 = d$), ապա (21) բանաձևի փոխարեն կարող ենք գրել՝

$$C = \frac{2\pi\epsilon_0 \epsilon l}{\ln(1 + d/R_1)}: \quad (22)$$

(21) բանաձևը, մասնավորապես, արտահայտում է մետաղական հաղորդից, նրան շրջապատող դիէլեկտրիկից և մետաղական պատյանից բաղկացած մալուխի ունակությունը:

Եթե գլանների միջև եղած $R_2 - R_1 = d$ հեռավորությունը համեմատած գլանների շառավիղների հետ բավականին փոքր է, ապա (20) բանաձևն էապես պարզվում է: Այդ դեպքում $\ln(R_2/R_1)$ -ը կարելի է վերածել շարքի և սահմանափակվել միայն առաջին կարգի անդամներով.

$$\ln(R_2/R_1) = \ln(1 + d/R_1) \approx d/R_1: \quad (23)$$

Ունակությունը կլինի՝

$$C = \frac{2\pi\epsilon_0 l}{d/R_1} = \frac{\epsilon_0 S}{d}, \quad (24)$$

որտեղ S -ով նշանակված է կոնդենսատորի թիթեղների մակերեսը. $S = 2\pi R_1 l$:

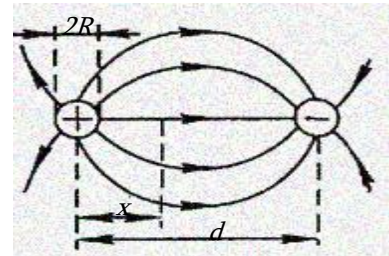
Այս դեպքում, նույնպես, ունակությունը արտահայտվում է այն նույն բանաձևով ինչ-որ հարթ կոնդենսատորինը:

Նշենք, որ այս արդյունքն ունի համընդհանուր բնույթ և ճիշտ է ցանկացած ձևի թիթեղներ ունեցող կոնդենսատորի համար, եթե միայն թիթեղների միջև եղած շերտը թիթեղների կորության շառավղի համեմատ շատ փոքր է:

Այժմ դիտարկենք կիրառական խնդիրներ, որտեղ անհրաժեշտ է որոշել համակարգի կամ կառուցվածքի ունակությունը:

Խնդիր 1: Տրված է միևնույն R շառավղով գլանային տեսք ունեցող երկու զուգահեռ լարերից բաղկացած գիծ, որոնց միջև հեռավորությունը d - է (նկ. 1): Որոշել այդ երկլարանի գծի ունակությունը միավոր երկարության վրա:

Լուծում: Կհամարենք, որ լարերի շրջապատում եղած մնացած բոլոր մարմինները, ներառյալ նաև երկրագունդը գտնվում են, d -ի համեմատ շատ մեծ հեռավորությունների վրա, և այդ պատճառով երկու հաղորդիչները կդիտարկենք որպես պարզ կոնդենսատոր:

Նկ. 1

Եթե d հեռավորությունը համեմատելի է R -ի հետ, լիցքերը հաղորդալարերի մակերևույթով կբաշխվեն անհավասարաչափ, և էլեկտրական դաշտի հաշվարկը կլինի բարդ: Այդ պատճառով մենք կենթադրենք, որ $d \gg R$: Այդ դեպքում կարելի է համարել, որ յուրաքանչյուր գլան լիցքավորված է հավասարաչափ և նրանց ստեղծած դաշտի լարվածությունը կարելի է գտնել (15) բանաձևով: Քանի որ էլեկտրաստատիկ դաշտում լարումը (պոտենցիալների տարբերությունը) կախված չէ ճանապարհի ձևից, այդ իսկ պատճառով այն հաշվելու համար մենք կընտրենք պարզ հետագիծ, որն ուղիղ գծով միացնում է հաղորդիչների առանցքները և ուղղահայաց է նրանց մակերևույթներին: Դաշտի լարվածությունն այդ գծի վրա ընկած որևէ կետում (նկ. 2) հավասար է՝

$$E = \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \frac{1}{x} + \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \frac{1}{d-x}, \quad (25)$$

որտեղ λ -ն միավոր երկարության լիցքի մեծությունն է լարերից յուրաքանչյուրի վրա: Հաղորդալարերի միջև եղած լարման համար կարող ենք գրել.

$$U = \int_R^{d-R} E dx = \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \int_R^{d-R} \frac{dx}{x} + \frac{\lambda}{2\pi\epsilon_0} \int_R^{d-R} \frac{dx}{d-x} = \frac{\lambda}{\pi\epsilon_0} \ln \frac{d-R}{R} \approx \frac{\lambda}{\pi\epsilon_0} \ln \frac{d}{R}: \quad (26)$$

Երկլար գծի միավոր երկարության ունակության համար կստանանք՝

$$C_1 = \frac{\lambda}{U} = \frac{\pi\epsilon_0}{\ln(d/R)}: \quad (27)$$

Խնդիր 2: Գտնել R շառավղի ունեցող երկու միատեսակ մետաղական գնդերից բաղկացած համակարգի փոխադարձ ունակությունը: Գնդերի կենտրոնների միջև եղած l հեռավորությունը շատ մեծ է նրանց շառավղից՝ $l \gg R$: Գնդերը գտնվում են ϵ դիէլեկտրիկական թափանցելիությամբ համասեռ միջավայրում:

Լուծում: Նման համակարգը լիարժեք իմաստով կոնդենսատոր չի հանդիսանում, քանի որ էլեկտրական դաշտը ամբողջապես կենտրոնացված չէ նրա ներսում: Սակայն

ունակության հաշվման վրա այն չի ազդում: Մտովի լիցքավորենք յուրաքանչյուր գունդը մեծությամբ միևնույն, սակայն նշանով հակառակ q լիցքով: Այդ դեպքում ունակությունը՝

$$C = \frac{q}{U}, \quad (28)$$

որտեղ U -ն գնդերի միջև եղած լարումն է: Գնդերի միջև եղած կամայական l հեռավորության դեպքում նրանց դաշտը կենտրոնահամաչափ չէ, քանի որ յուրաքանչյուր գունդ իր դաշտով էլեկտրաստատիկ մակաձման հետևանքով ազդում է մյուս գնդի լիցքերի բաշխման վրա: Բայց, եթե իրագործվում է $l \gg R$ պայմանը, ապա այդ դեպքում կարելի է դաշտի աղավաղումը անտեսել և էլեկտրական դաշտի լարվածությունը հաշվել որպես համասեռ դիէլեկտրիկում գտնվող երկու կետային լիցքերից կազմված համակարգի դաշտ: Երկու գնդերը միացնող ուղղի երկայնքով դաշտի լարվածությունը կլինի՝

$$E = \frac{q}{4\pi\epsilon_0\epsilon r^2} + \frac{q}{4\pi\epsilon_0\epsilon(l-r)^2}, \quad (29)$$

որտեղ r -ը գնդերից որևէ մեկի կենտրոնից մինչև դաշտի տվյալ կետն եղած հեռավորությունն է: Այդ դեպքում լարումը՝

$$U = \int_R^{l-R} E(r)dr = \frac{q \cdot 2}{4\pi\epsilon_0\epsilon} \left(\frac{1}{R} - \frac{1}{l-R} \right) \approx \frac{q}{2\pi\epsilon_0\epsilon} \frac{l-R}{R}: \quad (30)$$

Ունակության համար կունենանք՝

$$C = \frac{q}{U} = \frac{q}{\frac{q}{2\pi\epsilon_0\epsilon} \frac{l-R}{R}} = 2\pi\epsilon_0\epsilon R \frac{l}{l-R}: \quad (31)$$

Մի փոքր ձևափոխենք $l/(l-R)$ հարաբերությունը.

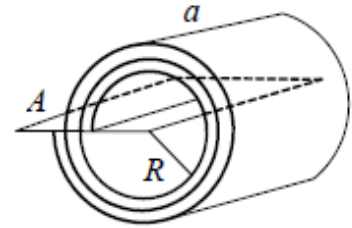
$$\frac{l}{l-R} = \frac{1}{\frac{l-R}{l}} = \frac{1}{1-\frac{R}{l}}: \quad (32)$$

Ստացված արտահայտության համարիչը և հայտարարը բազմապատկելով $(1+R/l)$ - ով (լծորդով) և հաշվի առնելով, որ $(R/l)^2 \ll 1$, ունակության համար կստանանք.

$$C \approx 2\pi\epsilon_0\epsilon R \left(1 + \frac{R}{l} \right): \quad (33)$$

Ստացված արտահայտությունից երևում է, որ երբ $l \rightarrow \infty$, ապա $C = 2\pi\epsilon_0\epsilon R$ (կախված չէ գնդերի միջև եղած հեռավորությունից): Բնականաբար հարց է առաջանում. կարելի՞ է այս արդյունքն ընդունել այնպես, որ կարծես երկրորդ գունդն ընդհանրապես չկա, քանի որ այն գտնվում է անվերջությունում: Սակայն այդ դեպքում առանձնացված գնդի ունակությունը պետք է հավասար լիներ $2\pi\epsilon_0\epsilon R$, չնայած հայտնի է, որ առանձնացված գնդի ունակությունը հավասար է $4\pi\epsilon_0\epsilon R$: Փորձենք հասկանալ այս թվացյալ <<սխալը>>: Ըստ սահմանման՝ հաղորդչի ունակությունը՝ $C = q/\varphi$: Այստեղ φ -ի տակ պետք է հասկանալ հաղորդչին q լիցք հաղորդելիս նրա պոտենցիալի փոփոխությունը, այլ ոչ թե պոտենցիալը: Եթե $-q$ լիցքով գունդը գտնվում է անվերջությունում, գնդի պոտենցիալը, որի ունակությունը մենք փնտրում ենք անվերջ հեռու կետի նկատմամբ, արդեն հավասար է՝ $q/4\pi\epsilon_0\epsilon R$: Գնդին q լիցքի հաղորդումը մեծացնում է նրա պոտենցիալը ճիշտ նույն $q/4\pi\epsilon_0\epsilon R$ չափով: Եվ այդ դեպքում առանձնացված գնդի ունակությունը անկախ լիցքավորված մյուս գնդի անվերջությունում գտնվելու հանգամանքից, կլինի հավասար՝ $4\pi\epsilon_0\epsilon R$:

Խնդիր 3: Հարթ կոնդենսատորը պատրաստված է միմյանցից d հեռավորության վրա գտնվող a լայնությամբ և l երկարությամբ երկու զուգահեռ թիթեղներից (հաղորդիչ ժապավեններից): Թիթեղների ներքև լցնող նյութի դիէլեկտրիկական թափանցելիությունը ε -է: Թիթեղների մեկի մակերևույթը պատում են b հաստությամբ մեկուսիչ բարակ շերտով, որից հետո գույգը մի ծայրից փաթաթելով, տրված հարթ կոնդենսատորից ստանում են բազմազալար, կամ, այսպես կոչված, «փաթեթային կոնդենսատոր», որի ներքին շառավիղը՝ $R \gg d$: Որոշել ստացված կոնդենսատորի ունակությունը:

Նկ. 2

Լուծում: Ստացված կոնդենսատորը մտովի հատենք A հարթությամբ, որի մի կողմը համընկնում է կոնդենսատորի առանցքի հետ (նկ. 2): Այդ դեպքում բազմազալար կոնդենսատորը կվերածվի մի քանի գրեթե զլանային կոնդենսատորների, որոնց կորության շառավիղները φ անկյան հետ սահուն փոխվում է

$$r = r_0 + \frac{\varphi(d+b)}{2\pi}, \quad (0 \leq \varphi < 2\pi) \quad (34)$$

օրենքով, որտեղ r_0 -ն կամայական գալարի սկզբնական շառավիղն է $\varphi = 0$ դեպքում: Բոլոր ստացված զլանային կոնդենսատորները կազմում են զուգահեռ միացված կոնդենսատորների համակարգ, այնպես որ նրանց գումարային ունակությունը հավասար է առանձին կոնդենսատորների ունակությունների գումարին: Եթե համարենք, որ φ անկյունը փոխվում է անընդհատ, ապա այդ դեպքում ամբողջ բազմազալար կոնդենսատորի կորության շառավիղի համար կարելի է գրել՝

$$r = R + \frac{\varphi(d+b)}{2\pi}, \quad (0 \leq \varphi < \Phi): \quad (35)$$

Այստեղ Φ -ն՝ կոնդենսատորի սկզբնակետից մինչև նրանից l հեռավորության վրա գտնվող վերջնական կետը լրիվ պտույտի անկյունն է: Փոքր φ անկյունների դեպքում կարելի է մոտավորապես ընդունել՝

$$\Phi \approx \frac{l}{R}: \quad (36)$$

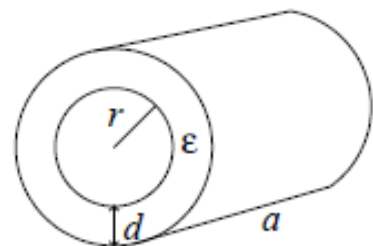
Արդյունքում մեր խնդիրը հանգում է գրեթե զլանային կոնդենսատորի ունակության հաշվարկի, որի ներքին կազմագիծն իրենից ներկայացնում է պարուրագիծ: Այդ պարուրագծի յուրաքանչյուր փոքր տարրը կարելի է դիտարկել որպես շրջանագծի աղեղ: Դա նշանակում է, որ սկզբում հարկ կլինի ստանալ արտահայտություն զլանային կոնդենսատորի համար, այնուհետև գտնել կենտրոնից $d\varphi$ անկյան տակ գտնվող անվերջ փոքր տարրի ունակությունը և միայն դրանից հետո գումարել ըստ բոլոր անկյունների՝ գրոյից մինչև Φ :

Այսպիսով՝ խնդրի առաջին մասը կազմում է զլանային կոնդենսատորի ունակության հաշվարկը $r \gg d$ պայմանի դեպքում (նկ. 3): Այս դեպքում օգտվելով (22) բանաձևից առանձնացված զլանային կոնդենսատորի ունակության համար կարող ենք գրել՝

$$C' = \frac{2\pi a \varepsilon_0 \varepsilon}{\ln(1+d/r)}: \quad (37)$$

(Այս դեպքում որպես զլանի երկարության ընդունվում է Φ -ն, իսկ ներքին շառավիղը r -է):

Այս արտահայտությունը ճիշտ է d և r պարամետրերի ցանկացած հարաբերակցության ժամանակ, սակայն ունի ստանալ նրա մոտավոր

Նկ. 3

պատկերը $d \ll r$ ($d/r \ll 1$) դեպքում: Դա կապված է տարբեր r -երի համար (37) արտահայտության գումարման գույտ տեխնիկական դժվարությունների հետ: Այդ պատճառով կօգտվենք $x \ll 1$ պայմանի դեպքում լոգարիթմի՝ շարքի վերածման բանաձևից. $\ln(1+x) \approx x$: Արդյունքում ստանում ենք՝

$$C' \approx \frac{2\pi\varepsilon_0\varepsilon ar}{d} \quad (38)$$

Առանձնացնենք կենտրոնից $d\varphi$ անկյան տակ գտնվող մակերևույթի անվերջ փոքր տարր: Ակնհայտ է, որ նրա ունակությունը՝

$$dC = C' \frac{d\varphi}{2\pi} = \frac{\varepsilon_0\varepsilon ar}{d} d\varphi \quad (39)$$

Այս արտահայտությունն ինտեգրելով բազմազալար կոնդենսատորի լրիվ ունակության համար կստանանք.

$$C = \int_0^\Phi \frac{\varepsilon_0\varepsilon a}{d} r(\varphi) d\varphi, \quad (40)$$

որտեղ $r(\varphi)$ -ն տրվում է (35) արտահայտությամբ: (36) բանաձևը հաշվի առնելով վերը քննարկված արդյունքում կստանանք՝

$$C = \frac{\varepsilon_0\varepsilon a}{d} \int_0^\Phi \left(R + \frac{\varphi(d+b)}{2\pi} \right) d\varphi = \frac{\varepsilon_0\varepsilon a l}{d} \left[1 + \frac{l(d+b)}{4\pi R^2} \right] \quad (41)$$

Ստացված արտահայտությունից երևում է, որ ժապավենի պտտումը և նրա վերածումը բազմազալար փաթեթի բերում է ունակության մեծացման:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. И. В. Савельев. Курс общей физики. Т 2, М., <<Наука>>, 1982, 496 с.
2. Задачи по физике. Под ред. О. Я. Савченко. М.: <<Наука>>, 1981, 432 с.
3. Н. Н. Брандт, Г. А. Миронова, А. М. Салецкий. Электростатика в вопросах и задачах. Пособие по решению задач для студентов: Учебное пособие. СПб. Изд. <<Лань>>, 2010, 288 с.
4. Д. Ф. Киселев и др. Электричество и магнетизм. Методика решения задач /Учебное пособие/. М.: МГУ, 2010, 332 с.

РЕЗЮМЕ
СТРУКТУРНЫЕ ТИПЫ КОНДЕНСАТОРОВ И СВЯЗАННЫЕ С НИМИ ЗАДАЧИ
ПРИКЛАДНОГО ХАРАКТЕРА
Л. Н. ПЕТРОСЯН, Н. Л., ПЕТРОСЯН, Г. А. ЭЛОЯН

В статье предлагается методика для определения электрической емкости сложной системы или структуры, в соответствии с которой система преобразуется в один из случаев простых конденсаторов и после внесения соответствующих изменений можно найти внешне сложную кажущуюся емкость системы.

Работа особенно важна при решении подобных задач для тестирования теоретических знаний и применения студентами предлагаемой методики.

SUMMARY
STRUCTURAL TYPES OF CAPACITORS AND RELATED PROBLEMS OF APPLIED
NATURE
L. N. PETROSYAN, N. L. PETROSYAN, G. A. ELOYAN

The paper proposes a technique for determining the electrical capacity of a complex system or structure, according to which the system is converted from one of the cases of simple capacitors and after making appropriate changes, one can find an externally complex apparent electric system of the system.

The work is especially important in solving similar tasks for testing theoretical knowledge and applying the students to the proposed methodology.

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 37.09 : 004

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՓՈԽԳՈՐԾՈՒՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԴԵՐՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

¹ Ս.Ա. ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ, ¹ Ն.Գ. ՀՈԲՈՍՅԱՆ, ² Ն.Ա. ՇԱԼՁՅԱՆ

*¹Խ. Արուխանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17,*

*«CIS ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ("CIS ARMENIA") միջազգային կրթահամալիր
0015, Երևան, Մաշտոցի պող., 2/3 շենք*

e-mail: svetachem@gmail.com

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման տեմպը, ուսուցման ժամանակակից մեթոդները, սովորողների անընդհատ ինքնակրթության և զարգացման անհրաժեշտությունը պարտադրում են ուսուցման գործընթացում կիրառել այնպիսի տեխնոլոգիաներ, որոնք բարձրացնում են կրթության արդյունավետությունը և որակը, ապահովում են ինքնուրույն ճանաչողական գործունեության շարժառիթներ, նպաստում են միջառարկայական կապերի ամրապնդմանը՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և առարկայական ծրագրերի ինտեգրման եղանակով: Այս պահանջներին բավարարում է փոխգործուն (ինտերակտիվ) մեթոդների կիրառումը:

***Բանալի բառեր.** փոխգործուն մեթոդներ, ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, կրթություն, ճանաչողական գործունեություն*

Ներկայացված է խմբագրություն 17.04.2017

Արդի ժամանակաշրջանում Բոլոնիայի գործընթացի համատեքստում ժամանակակից աշխատաշուկայի պահանջներին բավարարող մասնագետ պատրաստելու գործընթացում անընդհատ շեշտադրվում է աշակերտա- և ուսանողակենտրոն կրթության դերը: Այս գործընթացում կարևոր մաս է կազմում ուսումնական և սովորողի ուսումնառության գործընթացը:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման տեմպը, ուսուցման ժամանակակից մեթոդները, սովորողների անընդհատ ինքնակրթության և զարգացման անհրաժեշտությունը պարտադրում են ուսուցման գործընթացում կիրառել այնպիսի տեխնոլոգիաներ, որոնք բարձրացնում են կրթության արդյունավետությունը և որակը, ապահովում են ինքնուրույն ճանաչողական գործունեության շարժառիթներ, նպաստում են միջառարկայական կապերի ամրապնդմանը՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և առարկայական ծրագրերի ինտեգրման եղանակով: Այս պահանջներին բավարարում է ինտերակտիվ մեթոդների կիրառումը:

Ինտերակտիվ դասը փոխգործակցություն է ոչ միայն դասավանդողի և սովորողի, այլև հենց իրենց՝ սովորողների միջև, ուսումնական նյութի և սովորողների միջև:

Ավանդականների հետ համեմատած, ուսուցման ինտերակտիվ մոդելներում փոխվում է նաև փոխգործակցությունը դասավանդողի հետ. նրա ակտիվությունն իր տեղն է զիջում սովորողների ակտիվությանը, և խնդիրն է ստեղծել պայմաններ նրանց նախաձեռնության համար: Ինտերակտիվ տեխնոլոգիաներում սովորողները հանդես են գալիս որպես լիիրավ մասնակիցներ: Դասավանդողը ոչ այնքան տալիս է պատրաստի գիտելիքներ, որքան խթանում է սովորողների ինքնուրույն որոնումը: Դասի դաստիարակչական բաղկացուցիչը պակաս կարևոր չէ, քան ուսումնականը, և այդ երկու բաղկացուցիչները փոխկապված են: Կլինի՞ արդյոք, ուսումը գրավիչ սովորողի համար, կստիպի՞ մտածել, քննադատորեն վերախմաստավորել: Այս ամենը և շատ այլ բան կախված է նրանից, թե դասի ժամանակ ինչ պայմաններ՝ ուսուցման մոդելներ են ստեղծվել [1]:

Ուսուցման մոդելների շարքում առանձնացվում են երեքը՝ պասիվ (էքստրասակտիվ ռեժիմ), ակտիվ (ինտրասակտիվ ռեժիմ), ինտերակտիվ (ինտերակտիվ ռեժիմ): Պասիվ մոդելի առանձնահատկությունը ուսուցանող միջավայրի ակտիվությունն է: Դա նշանակում է, որ սովորողները յուրացնում են նյութը դասավանդողի խոսքից կամ գրքից, չեն շփվում միմյանց հետ և չեն կատարում ոչ մի ստեղծագործական առաջադրանք: Այսպիսի մոդելի օրինակներ են դասերի ավանդական ձևերը:

Ակտիվ մոդելը խթանում է սովորողների իմացական գործունեությունը և ինքնուրույնությունը: Այս մոդելն իբրև նախապայման ունի ստեղծագործական առաջադրանքների առկայությունը և պարտադիր շփումը աշակերտ-ուսուցիչ համակարգում: Այս մոդելի թերությունն այն է, որ սովորողները հանդես են գալիս որպես ուսուցման սուբյեկտ միայն իրենց համար և կրթական գործընթացում փոխգործակցում են լոկ ուսուցանողի հետ: Այսպիսով, այս մոդելին բնորոշ է միակողմանի ուղղվածությունը, այսինքն՝ միայն ինքնուրույն գործունեության, ինքնուսուցման, ինքնադաստիարակության, ինքնազարգացման տեխնոլոգիաներ:

Ինտերակտիվ մոդելն ի առջև նպատակ է դնում կազմակերպել ուսուցման այնպիսի պայմաններ, որոնց առկայությամբ բոլոր սովորողները ակտիվորեն փոխգործակցում են: Ինտերակտիվ ուսուցման կազմակերպումը ենթադրում է կենսական իրավիճակների մոդելավորում, դերային խաղերի օգտագործում, հարցերի և խնդիրների ընդհանրացնող հետևություն հանգամանքների և իրավիճակների վերլուծության հիման վրա, տեղեկատվական հոսքերի ներթափանցում գիտակցության մեջ, որը դրդում է ակտիվ գործունեության: Այդ իսկ պատճառով դասի կառուցվածքի մեջ ներառվում են ուսուցման ինտերակտիվ մոդելի միայն տարրեր՝ ինտերակտիվ տեխնոլոգիաներ, այսինքն՝ կոնկրետ ձևեր և մեթոդներ, որնք թույլ են տալիս դարձնել դասն անսովոր և ավելի հազեցած ու հետաքրքիր: Չնայած կարելի է անցկացնել ամբողջապես ինտերակտիվ դասեր [2]:

Մեր կողմից դիտարկվել են ինտերակտիվ տեխնոլոգիաների կազմակերպման մի շարք առանձնահատկություններ, նրանց կոնցեպտուալ դիրքորոշումը և նպատակային կողմնորոշումները: Այդ առումով առանձնացնում են հետևյալ չափանիշները.

Դասակարգման բնութագիչները

- Իմաստասիրական հիմքը՝ հումանիստական:
- Մեթոդաբանական մոտեցումը՝ հաղորդակցական:
- Զարգացման առաջատար գործոնները՝ սոցիոժին:
- Ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կառավարման տեսակը՝ ուղեկցում:
- Ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կառավարման տիպը՝ փոխուսուցում:
- Գերակշռող մեթոդները՝ տրամախոսական:
- Կազմակերպչական ձևերը՝ ցանկացած:

Նպատակային կողմնորոշումները

- Սովորողների անհատական մտային գործընթացների ակտիվացում:
- Սովորողի մեջ ներքին երկխոսության հարուցում:

- Փոխանակման առարկա տեղեկատվության ըմբռնման ապահովում:
- Մանկավարժական փոխգործակցության անհատականացում:
- Սովորողի դուրսբերում ուսուցման սուբյեկտի դիրքերը:
- Սովորողների միջև տեղեկությունների փոխանակման ժամանակ երկկողմանի կապի կայունությանը հասնելը:

Կոնցեպտուալ դիրքորոշումներ

- Տեղեկատվությունը պետք է յուրացվի ակտիվ ռեժիմով, հիմնախնդիրային իրավիճակների, ինտերակտիվ ցիկլերի օգտագործմամբ:
- Ինտերակտիվ շփումը նպաստում է մտավոր զարգացմանը:
- Հետադարձ կապի առկայությամբ տեղեկատվություն ուղարկողը և ստացողը փոխվում են հաղորդակցական դերերով: Սկզբնական ստացողը դառնում է ուղարկող և անցնում է տեղեկատվության փոխանակման գործընթացի բոլոր փուլերը սկզբնական ուղարկողին իր արձագանքը հաղորդելու համար:
- Հետադարձ կապը կարող է նպաստել տեղեկատվության (ուսումնական, դաստիարակչական, կառավարչական) փոխանակման արդյունավետության զգալի բարձրացմանը:
- Տեղեկությունների երկկողմանի փոխանակումը, չնայած ընթանում է ավելի դանդաղ, բայց ավելի ճշգրիտ է և բարձրացնում է վստահությունը նրա մեկնաբանման ճշտության հարցում:
- Հետադարձ կապը մեծացնում է տեղեկությունների արդյունավետ փոխանակման հնարավորությունները՝ թույլ տալով կողմերին վերացնել խոչընդոտները:
- Գիտելիքների ստուգումը պետք է կարևորի ստացած գիտելիքները գործնականում կիրառելու հմտությունը:

Ինտերակտիվ տեխնոլոգիաները հիմնված են ուսումնական շրջապատի հետ սովորողների ուղղակի փոխազդեցության վրա: Ուսումնական շրջապատը հանդես է գալիս որպես իրականություն, որում սովորողն իր համար գտնում է յուրացվող փորձի ոլորտ: Սովորողի փորձը ուսումնական իմացման գլխավոր ակտիվացնողն է: Ավանդական ուսուցման ժամանակ դասավանդողը իրականացնում է ուսումնական տեղեկությունն իր միջով անցկացնողի, գտողի դեր, ինտերակտիվի ժամանակ՝ աշխատանքում օգնականի դեր, ով ակտիվացնում է տեղեկությունների փոխադրված հոսքերը:

Ավանդականների հետ համեմատած, ուսուցման ինտերակտիվ մոդելներում փոխվում է նաև փոխգործակցությունը ուսուցչի, դասախոսի հետ. նրա ակտիվությունն իր տեղն է զիջում սովորողների ակտիվությանը: Ինտերակտիվ տեխնոլոգիաներում սովորողները հանդես են գալիս որպես լիիրավ մասնակիցներ, նրանց փորձը պակաս կարևոր չէ ակտիվ դասավանդողի փորձից: Վերջինս ոչ այնքան տալիս է պատրաստի գիտելիքներ, որքան խթանում է սովորողների ինքնուրույն որոնումը:

Ինտերակտիվ տեխնոլոգիաներում ուսուցիչը, դասախոսը հանդես է գալիս մի քանի հիմնական դերերով: Նրանցից յուրաքանչյուրում նա կազմակերպում է մասնակիցների փոխգործողությունը տեղեկատվական միջավայրի այս կամ այն հատվածի հետ: Ստեղծվում է կրթական շփման միջավայր, որը բնութագրվում է բաց գործելաձևով, մասնակիցների համագործակցությամբ, փաստարկներ ներկայացնելու հավասարությամբ, համատեղ կուտակված գիտելիքներով, փոխադարձ գնահատման և վերահսկման հնարավորությունով [3]:

Ներկայացնենք ուսումնական գործընթացի և մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում մեր կողմից կիրառված մի քանի ինտերակտիվ տեխնոլոգիաներ և մեթոդներ, որոնց միջոցով կարելի է ուսուցման ինտերակտիվ մոդելը ներդնել դասի շրջանակներում՝

- աշխատանք փոքր խմբերում՝ զույգերով,

- դասախոսություններ հիմնախնդրային շարադրանքով
- էվրիստիկական գրույց
- դաս-սեմինարներ (բանավեճերի, մտքերի փոխանակության ձևաչափով)
- կոնֆերանսներ
- գործարար խաղեր
- մուլտիմեդիայի միջոցների օգտագործում
- լիարժեք համագործակցության տեխնոլոգիա
- մոդելավորման տեխնոլոգիա կամ նախագծերի մեթոդ:

Ինտերակտիվ ուսուցման հիմնական նպատակը պահանջում է վերանայել ուսուցման ողջ բովանդակությունը, այսինքն՝ ճանաչել յուրաքանչյուր սովորողի ստեղծագործ բնույթը: Նրա ներքին ակտիվությունը հանգեցնում է համապատասխան գիտելիքների որոշակի ծավալի յուրացումը կրթական գործընթացի գլխավոր նպատակ ճանաչելուց հրաժարման: Գլխավոր նպատակը սովորողի անձի ամբողջական զարգացումն է: Իսկ անհատի զարգացման միջոցը, որը բացահայտում է նրա ներունակ ներքին ընդունակությունները, ինքնուրույն իմացական և մտավոր գործունեությունն է: Հետևաբար, ուսուցչի խնդիրն է դասի ժամանակ ապահովել այնպիսի գործունեություն, որին նպաստում են ժամանակակից ինտերակտիվ տեխնոլոգիաները: Գիտելիքների յուրացումը նրա գործունեության արդյունքն է [4]:

Ուսուցման միայն այդպիսի մոդելը, որը հենվում է իմացական գործունեության նպատակների ու դրդապատճառների, ուսուցման մեխանիզմների մասին արդի գիտելիքների ամբողջության վրա, պիտանի կլինի գլխավոր նպատակի՝ անհատի բազմակողմանի և ներդաշնակ զարգացման, իրականացման համար: Նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս բացահայտել սովորողների բազմաթիվ հմտություններ և կարողություններ, քանի որ նրանք փորձում են առաջադրված խնդիրներին ինքնուրույն տալ լուծումներ, դերային և խմբային խաղերի միջոցով ստեղծվում են սիմուլյացիոն իրավիճակներ, որոնք մոտ են առօրյայում հանդիպող խնդիրներին:

Այսպիսով, դասավանդողների առջև բացվում է գործունեության լայն դաշտ՝ ստեղծագործել, փորձարարել և որոնել ուսուցման լավագույն և արդյունավետ տարբերակ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студ.пед.вузов. — М.: ВЛАДОС, 1999. — Кр. 1: Общие основы. Процесс обучения. — 576 с.: ил.
2. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП. М.: НИИ школьных технологий, 2005.
3. Двудличанская Н. Н. Интерактивные методы обучения как средство формирования ключевых компетенций // Наука и образование: электронное научно-техническое издание, 2011 <http://technomag.edu.ru/doc/172651> \.
4. Бабаханян А.В., Овакимян С. А. Современные концепции химического образования в педагогическом вузе. Непрерывное профя образование в XXI веке, Самара 2008. Межд. научно-метод. конф., сб. статей, с. 220-222.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

С. А. ОВАКИМЯН, Н.Г. ОБОСЯН, Н. А. ШАЛДЖЯН

Темпы развития информационных технологий, современные методы обучения, необходимость непрерывного самообразования и развития студентов требуют использования технологий, повышающих эффективность и качество образования, обеспечивающих самопознательную мотивацию, способствующих междисциплинарным связям, интеграции информационных технологий и предметных учебных программ. Интерактивные методы обучения соответствуют этим требованиям.

SUMMARY

THE ROLE OF INTERACTIVE TEACHING METHODS IN EDUCATION

S. A. HOVAKIMYAN, N.G. HOBOSYAN, N.A. SHALJYAN

The pace of the development of information technology, modern methods of teaching, the necessity of continuous self-education and the development require the use of technologies that enhance the efficiency and quality of education, provide self-cognitive motivation, promote interdisciplinary connections, integrate information technology and subject curricula. The use of interactive methods corresponds to these requirements.

Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №4 (33) 2017 Гуманитарные науки

ՀՏԴ 658

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԴԻՉԱՅՆ
Ն.Հ.ՓԱՅԱՍԼՅԱՆ

Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիա, Երևան, Բսահկյան 36
e-mail: narek.payaslyan@3dtuning.com

Հայ հասարակությունն այսօր ապրում է վերափոխման ժամանակաշրջան: Ստեղծվում են ներքին և արտաքին նոր տնտեսական հարաբերություններ, ձևավորվում է ձեռնարկատերերի դասակարգ: Այդ առումով բացառապես կարևոր նշանակություն ունի ձեռնարկատիրոջ, պետական ծառայողի, մարքեթինգի մասնագետի, դիզայների անհատական գործարար մշակույթի գործոնը:

Տարբեր կազմակերպությունների և մասնավոր անձանց շահերը կարող է միավորել «Ձեռներեցության, գործարար մշակույթի և դիզայնի զարգացմանն ուղղված Հայաստանի ազգային ծրագիրը»:

Ակնհայտ է, որ կրթությունը արդի փուլում պետք է դառնա գործարար մշակույթի զարգացման ազգային համակարգի գլխավոր տարրերից մեկը: Անհրաժեշտ է ստեղծել գործարար մշակույթի կրթական, խորհրդատվական կենտրոնների մի ամբողջ համակարգ, որը բարձրորակ խորհրդատվական և նախագծային ծառայություններ կմատուցի միջավայրի դիզայնի՝ որպես գործարար մշակույթի բաղկացուցիչ մասի վերաբերյալ:

Բանալի բառեր. *Ժամանակակից գործարար մշակույթ, ձեռնարկատեր, պետական ծառայող, ազգային ավանդույթ, ձեռներեց, առարկայական – տարածական միջավայր, գեղարվեստականություն, շուկայական հարաբերություններ, կրթություն, խորհրդատվական կենտրոն:*

Ներկայացված է խմբագրություն 15.03.2017

Հայ հասարակությունն այսօր ապրում է վերափոխման ժամանակաշրջան: Ստեղծվում են ներքին և արտաքին նոր տնտեսական հարաբերություններ, ձևավորվում է ձեռնարկատերերի դասակարգ, ինչն ավելի ու ավելի շոշափելի է ազդում երկրի տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական կյանքի վրա: Հարաբերությունների գործարար ոճը, շուկայի, տնտեսության, մրցակցության կատեգորիաներով առաջնորդվելու մտածելակերպը նորմ են դառնում ոչ միայն ձեռնարկատերերի, այլ նաև պետական ծառայողների և կառավարման բարձրագույն օղակներում որոշում ընդունող անձանց համար [1]: Այդ գործընթացում անձի և հասարակության գործարար մշակույթի աճը դիտվում է բոլոր բնագավառներում, որն արդի քաղաքակրթական գործընթացի պայմաններից մեկն է, եթե ոչ վճռորոշը:

Այսօր գործում են երեք կազմակերպությունների՝ (ՄԱԿ-ի, Միջազգային առևտրային պալատի և Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության) կողմից ընդունված քաղաքակիրթ գործարար գործընկերության համար սահմանված միջազգային կանոնները:

Մակայն, պետք է փաստել, որ Հայաստանում ձեռներեցության կայացման գործընթացն այնքան էլ դյուրին չէ, քանի որ միջազգային չափանիշերով առաջնորդվել ցանկացող քաղաքակիրթ գործարար մթնոլորտի կայացումն ու զարգացումը խոչընդոտող տնտեսական, պատմական և քաղաքական պատճառներին զուգահեռ առկա են նաև մի շարք սուբյեկտիվ գործոններ, որոնք բարդացնում են գործարար կյանքը: Այդ առումով բացառապես կարևոր նշանակություն ունի ձեռնարկատիրոջ, պետական ծառայողի, մարքեթինգի մասնագետի, դիզայների կամ գործարար հարաբերությունների մեջ մտնող այլ անձի անհատական գործարար մշակույթի գործոնը: Ինչպես հենց իրենց՝ հայ ձեռնարկատերերի, այնպես էլ նրանց արտասահմանյան գործընկերների վկայությամբ, Հայաստանում, ինչպես նաև ամբողջ հետխորհրդային տարածաշրջանում գործող գործարար վարքագծի նորմերը հաճախ տարբերվում են աշխարհում ընդունվածներից: Արդի գործարար մշակույթի հայեցակետերից շատերը չեն կարողացել ձևավորվել նախկին հասարակարգում: Գործարար հարաբերությունների լիարժեք ձևավորմանը խոչընդոտող պայմաններից կարևորում ենք գործարար աշխարհում բարեվարքության կանոնների չիմացությունը կամ խախտումը որոշ գործընկերների կողմից, «ազնվություն», «իրազեկություն», «իրավասություն», «պարկեշտություն», «հուսալիություն» որակավորումների ոչ միանշանակ մեկնաբանումը, գեղագիտական մշակույթի ու ճաշակի բացակայությունը, որոնք կարող են ձախողել լավ մտածված բիզնես-նախագծի իրականացումը: Այստեղից կարելի է հանգել այն եզրակացությանը, որ ժամանակակից (հայրենական) գործարար մշակույթի չափանիշերի անհամապատասխանությունը համաաշխարհային չափանիշերին, շոշափելի վնաս է հասցնում հայ ձեռներեցի հեղինակությանը: Ապագայում դա կարող է հանգեցնել բացասական կարծրատիպի ստեղծմանը, որից ձերբագատվելը, անշուշտ, բավականաչափ դժվար կլինի, եթե ժամանակին ջանքեր չգործադրվեն հայ ձեռներեցի դրական կերպարի ձևավորման ուղղությամբ:

Զարգացած երկրներում ժամանակակից ձեռներեցի կամ պետական ծառայողի գործարար մշակույթի մակարդակի բաղկացուցիչ մասն ու ցուցանիշը նրանց՝ դիզայնի նկատմամբ ունեցած արժևորող վերաբերմունքն է: Խոսելով XXI դարի հայ հասարակության զարգացման ու կերպարանափոխման խնդիրների մասին, մենք պետք է հստակ գիտակցենք, որ Հայաստանի՝ համաաշխարհային շուկայի հետ ինտեգրումը անհնարին է առանց կյանքի բոլոր բնագավառներում դիզայնի, գործարար մշակույթի և ձեռներեցության ազգային ավանդույթների, ստեղծագործ մտածելակերպի, գեղագիտության, աշխատանքային գործունեության և կրթության զարգացման: Այդ խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ են բոլոր շահագրգիռ կազմակերպությունների դինամիկ և արդյունավետ միջոցները: Տարբեր կազմակերպությունների և մասնավոր անձանց շահերը, մեր կարծիքով, կարող է միավորել «ձեռներեցության, գործարար մշակույթի և դիզայնի զարգացմանն ուղղված Հայաստանի ազգային ծրագիրը»:

Մահմանափակվելով Հայաստանի համար գործարար մշակույթի և դիզայնի խնդիրների արդիականության հարցերով՝ մենք կփորձենք անդրադառնալ այդ թեմայի միայն մեկ ասպեկտի, որի հետ անմիջականորեն կապված է մեր՝ որպես դիզայների և Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի դասախոսի մասնագիտական հետաքրքրությունների շրջանակը:

Խոսքը վերաբերում է ձեռներեցության զարգացման հարցերը լուծող ձեռնարկատերերի ու պետական ծառայողների կողմից առարկայական-տարածական միջավայրի դիզայնի՝ որպես Հայաստանում ժամանակակից գործարար մշակույթի գործոնի, դերի և նշանակության արժևորմանը:

Ձեռնարկատիրական գործունեությունն իրականացվում է առարկայատարածական միջավայրում: Գրասենյակի արտաքին ու ներքին հարդարանքը, առանձնասենյակների, գործառույթային գոտիների, աշխատանքային սենյակների, գիտաժողովների դահլիճների կազմակերպումը, կահույքը, ուղեցույցերը, պաստառները, նկարները, գործարար փաստաթղթաշրջանառությունը, անձնակազմի հագուստը, ղեկավարի և աշխատակիցների արտաքին տեսքը, վարքագիծը՝ այս ամենն ամբողջականորեն ստեղծում է ընկերության ոճը, ինչը նաև ընկերության ղեկավարի կերպարի ու ընկերության գործարար (և դիզայներական) մշակույթի մակարդակը [2]::

Ցավոք, պետք է փաստել, որ հաճախ գործարար միջավայրի առարկայական-տարածական միջավայրը ներկայանում է ոչ թե անհատական, բարձր մակարդակի, ինքնատիպ մշակույթի ընդգծված դեմքով, այլ ցուցադրում է ինչ-որ միջինացված և անդեմ, այսպես կոչված «եվրաոճ», ընդհանրացվող անդեմ ուղղությամբ, որն արմատավորվել է ԱՊՀ երկրների ամբողջ տարածքում (կախովի առաստաղները, ֆիննական դռները, ապակե բլոկներից կառուցված միջնապատերը, իտալական գրասենյակային կահույքը և այլն): Մա առարկայական-տարածական տարրերի ստանդարտ հավաքածու է, որը հեղեղել է մեր շուկան, ձևավորել է ոճ չունեցող միջավայր և արտացոլում է շատ ձեռներեցների գործարար գավառականությունը:

Գրասենյակի, բանկի կամ պետծառայողի աշխատասենյակի՝ յուրահատուկ ոճով ներքին հարդարանք ստեղծելու համար պետք է օժտված լինել դիզայնի և էրգոնոմիկայի բնագավառում մասնագիտական գիտելիքներով, կատարելապես տիրապետել գեղագիտական և տեխնոլոգիական օրենքներով ձևավորող կազմակերպման արվեստին:

Գործարար մշակույթ ունեցող ձեռներեցը հրաշալի հասկանում է, որ գրասենյակի ներքին դիզայնը որոշիչ կերպով ազդում է իրականացվող բոլոր գործընթացների, աշխատողների դրական զգացմունքների ձևավորման, ընդհանուր տրամադրության բարձրացման և, վերջին հաշվով, բիզնեսում հաջողության հասնելու վրա: Այդպիսի ձեռներեցը գրասենյակի միջավայր ստեղծելիս չի զբաղվի ինքնագործունեությամբ կամ չի վստահի պատահական («եժան») դիզայների, այլ կդիմի բարձր հեղինակություն վայելող արհեստավարժ մասնագետի:

Միջավայրի բարձր ոճը շատ ծավալուն հասկացություն է, որն ընդգրկում է ձևակառուցման մի շարք սկզբունքներ՝ գեղարվեստականություն, արդիականություն, ավանդույթներ, բնապահպանություն, ֆունկցիոնալություն, հարմարավետություն, ռացիոնալություն, տնտեսում, անհատականություն, ինքնատիպություն, արտահայտչականություն...

Ձեռներեցի գործարար մշակույթն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ նա բավականին լավ հասկանում է դիզայների խնդրի բարդությունն ու պատասխանատվությունը՝ յուրաքանչյուր առաջադրանքի կոնկրետ լուծման համար ընտրվող այդ սկզբունքների հակասական և յուրահատուկ հավասարակշռության հաստատման մեջ: Ոչ մի սկզբունք չպետք է զոհաբերվի մեկ ուրիշի համար՝ գեղարվեստականությունը՝ ռացիոնալիզմին, ավանդույթն արդիականությանը, հարմարավետությունը՝ տնտեսմանը: Այս սկզբունքների արտաքին հակասության դեպքում դիզայները պետք է դրանց մեջ գտնի խորը ներքին փոխկապակցվածություն:

Առաջատար արտասահմանյան երկրները ժողովրդավարության և շուկայական հարաբերությունների զարգացման երկար տարիների ընթացքում ձեռք են բերել առևտրային ձեռնարկատիրական գործունեության շոշափելի և շրջակա աշխատանքային միջավայրի ձևավորման դրական փորձ, որն ապահովում է ընկերության ծառայողների և ձեռնարկատիրոջ աշխատանքի հարմարավետ պայմանները:

Գիտության և նախագծման, էրգոնոմիկայի և դիզայնի միասնությունը բիզնեսում՝ որպես ուղղակի ազդեցություն ունեցող գործարար մշակույթի գործոն, ունի հնուց եկած ավանդույթներ: Հիշենք, որ դեռևս XX դարի սկզբին հայտնի ամերիկյան ձեռնարկատեր Հ. Ֆորդը ավելի մեծ նշանակություն էր տալիս աշխատանքի օպտիմալացման նպատակներով ռացիոնալ կազմակերպված աշխատանքային միջավայրին: Նրա կողմից տրված շատ խորհուրդներ չեն կորցրել իրենց այժմեականությունը:

Ժամանակակից հետմոդեռնիստական մշակույթը, չզոհաբերելով ֆունկցիոնալության և հարմարավետության հիմնարար սկզբունքները, ուղղորդում է դիզայներին գրասենյակի ներքին հարդարանքի՝ որպես յուրահատուկ «վիրտուալ իրականության» ստեղծման ճանապարհով՝ օգտագործելով լույսն ու գույնը, ակուստիկ դիզայնը, փափուկ գորգերը, կահույքը և հարդարանքի տարածաշրջանային ավանդույթները:

Գրասենյակների ներքին հարդարանքի նախագծման ժամանակ դիզայներները ձգտում են գտնել համակարգիչների ու կազմտեխնիկայի տեղադրման նոր յուրահատուկ մոտեցումներ, որպեսզի ապահովվի առավել հարմարավետ աշխատանքը: Պահպանվում են էրգոնոմիկայի կարևոր պահանջները: Երբեմն խոշոր ընկերությունների գրասենյակներում նախագծվում են ներկառուցված հեռուստատեսային էկրաններ, որոնք կանոնավոր կերպով օգտակար տեղեկատվություն են ներկայացնում:

Գրասենյակային տարածքի կազմակերպման արտասահմանյան փորձի վերլուծությունը թույլ է տալիս հաշվի առնել նաև այն, որ բացի ավանդական տարրերից, դիզայներները ուշադրություն են դարձնում փափուկ ծածկույթներին՝ գորգերին, ակուստիկային: Այդ աննշան թվացող տարրերն իրականում կարևոր դեր են խաղում:

Արևմուտքի երկրների զարգացած տնտեսության կոշտ մրցակցության պայմաններում շուկայում ապրանքի առաջխաղացման հաջողության տեսակետից կարևորվում են առարկայական-տարածական միջավայրի տարբեր տարրերի սպառողական հատկանիշերը: Կոշտ մրցակցությունն արևմտյան

ընկերություններին ստիպում է՝ ներքին հարդարանքի տարբեր տարրերի նախագծման ժամանակ հաշվի առնել ամենափոքր առանձնահատկությունները, ինչը թելադրված է գնորդին գրավելու և ապրանքի մրցունակության բարձրացման գործոնով:

Գրասենյակի ժամանակակից դիզայնն անբաժանելի է ազգային առանձնահատկություններից, որոնք հատուկ են յուրաքանչյուր տարածաշրջանի կամ երկրի համար:

Տարածքների ներքին հարդարանքի առարկայական-տարածական միջավայրն արտասահմանյան դիզայնում ունի ազգային առանձնահատկություններ, որոնք հատուկ են այս կամ այն երկրի ժողովրդի ոգու կերտվածքին:

Անկասկած, պարտադիր սարքավորումները, որոնցով հագեցած են գրասենյակային տարածքները (համակարգիչներ, ֆաքսեր, մոդեմներ, պատճենահանող սարքեր և այլն) տիպային են: Մինչդեռ կահույքը և ներքին հարդարանքի այլ տարրեր դիզայների կողմից իրականացվում են՝ հաշվի առնելով ազգային և տարածաշրջանային ավանդույթները: Միայն ազգային ավանդույթների և ժամանակակից դիզայնի միտումների ինտեգրումով կարելի է հասնել միջավայրի կատարյալ ձևավորման [3]:

Գրասենյակի առարկայական-տարածական միջավայրին ուղղված հայացքը՝ որպես ձեռնարկատիրոջ գործարար մշակույթի կարևոր գործոն, նոր տեսակետ է ստեղծում միջավայրի և դրա նախագծման մեթոդների համար: Ցավոք, դեռևս ձեռնարկատերերն ու դիզայներները ձեռք չեն բերել նման դիտողականություն: Որպեսզի այդ գործընթացն արագանա, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է գործողությունների մտածված «Հայկական գործարար մշակույթ» ծրագիրը, որը հանդես կգա որպես առավել ծավալուն ազգային ծրագրի բաղկացուցիչ մաս: Բայց արդեն այսօր՝ չսպասելով ազգային ծրագրի ստեղծմանը, անհրաժեշտ է մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների ծրագրերում ներառել այնպիսի դասընթացներ, ինչպիսիք են՝ «Ձեռներեցության էթիկա և գեղագիտություն», «Ժամանակակից գործարար մշակույթ», «Գործարար մշակույթի ազգային ավանդույթներ», «Առարկայական-տարածական միջավայրը՝ որպես գործարար մշակույթի գործոն»: Հիմնվելով արտասահմանյան հետազոտողների ստացած արդյունքների վրա՝ այդ ծրագրերը միտված կլինեն ձևավորել ոչ միայն հատուկ գիտելիքներ, այլև ապահովել համապատասխան, համարժեք սոցիալական, հումանիտար և նախագծային կողմնորոշում, ինչպես նաև նպաստել գործարար փոխգործակցության՝ գեղագիտական ու բարձրագույն սկզբունքներն ընկալելու և իրականացնելու ընդունակություն մշակելու համար:

Մեր կարծիքով, կրթությունն արդի փուլում պետք է դառնա գործարար մշակույթի զարգացման ազգային համակարգի գլխավոր տարրերից մեկը: Համակարգողի դերը, կարող է ստանձնել Գործարար մշակույթի և դիզայնի զարգացման միջբուհական կենտրոնը, որի խնդիրները կլինեն.

- միմյանց փոխլրացնող մոդուլներից բաղկացած ընդհանուր ծրագրի նախապատրաստում,
- հայկական ձեռներեցների շրջանում գործարար մշակույթի ձևավորման անհրաժեշտության մասին հասարակական բանավեճի անցկացում,
- գործարար մշակույթի ուսուցման ծրագրի մշակում,

- դասախոսական կազմի նախապատրաստման համար կրթական գիտամեթոդական կենտրոնի ստեղծում և ուսումնամեթոդական ձեռնարկների մշակումներ՝ ըստ կոնկրետ ծրագրերի՝ հաշվի առնելով ուսուցման ձևերի առանձնահատկությունները (մասնավորապես՝ գեղարվեստական և դիզայնական բուհերի համար),

- զանգվածային լրատվամիջոցներով տեղեկատվության տրամադրում հասարակությանը:

Դիզայնը ժամանակակից գործարար մշակույթի կարևոր բաղկացուցիչ մասն է: Դիզայները գործարար իրավիճակում հանդես է գալիս երկու ձևով՝ կամ որպես բիզնեսի գործընկեր, կամ՝ ձեռնարկատիրոջ համար առարկայական-տարածական միջավայրի նախագծող: Այդ իսկ պատճառով մասնագիտական բուհերում անրաժեշտ են երկու տեսակի ծրագրեր՝ ընդհանուր և մասնագիտական: Մասնավորապես մշակվել են կրթական և գիտամեթոդական ծրագրերի թեզիսներ հետևյալ թեմայով՝ «Առարկայական-տարածական միջավայրի ազդեցությունը ձեռնարկատիրոջ անձի և գործարար մշակույթի վրա»:

Բուհերի կրթական ծրագրերում այդ թեմայի ներառումը անհրաժեշտ է Հայաստանի գործարար միջավայրը աշխարհում արմատավորված, առավել տարածված, պատմականորեն ստուգված գործերի վարման սկզբունքներին համապատասխանեցնելու համար: Դա դժվարին, բայց իրական խնդիր է, որի լուծման ժամանակ կարևոր է սովորել՝ հենվելով ոչ միայն սեփական, այլ նաև այլոց լավագույն փորձի վրա, այդ թվում՝ պատմական:

Գործարար մշակույթի կրթական կենտրոնների ստեղծումը կնպաստի, որ ցանկացած ձեռնարկատեր հնարավորություն ունենա Հայաստանի ցանկացած մասում ստանալ անհրաժեշտ տեղեկատվություն, հոգեբանական աջակցություն, մասնագիտական խորհրդատվություն՝ գործարար բանակցությունների վարման, արտաքին տեսքի, բարեվարքության, աշխատակիցների հանդերձանքի և գրասենյակի առարկայական-տարածական միջավայրի դիզայնի վերաբերյալ:

Ինչ վերաբերում է վերջինիս, ապա անհրաժեշտ է մշակել խորհրդատվական կենտրոնների համակարգ, որը բարձրորակ խորհրդատվական և նախագծային ծառայություններ կմատուցի միջավայրի դիզայնի՝ որպես գործարար մշակույթի բաղկացուցիչ մասի վերաբերյալ:

Գործարար մշակույթի ոլորտում հետամնացությունը հաղթահարելու համար կպահանջվեն բավական ծախսեր, բայց գործարար շրջանակների անիրագրելությունը հասարակության վրա ավելի թանկ է նստում:

Գործարար մշակույթի բարձր մակարդակ ունեցող արևմտյան երկրներում դեկավար օղակները մեծ նշանակություն են տալիս կազմակերպությունների դիզայնի համար կատարած ներդրումներին, քանի որ այդ ծախսերն արդարացվում են և ապահովում երկրի տնտեսության հաջողության ցուցանիշը:

ՉՐԱՇԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Аминов И. И. Психология делового общения: учебное пособие / И. И.Аминов - Москва: Омега-Л, 2006.
2. Обозов Н. Н. Психологическая культура отношений. С-Пб.: Союз, 2000.
3. Алехина И. Имидж и этикет делового человека. -М.: Финансы и статистика, 2001.

РЕЗЮМЕ ДЕЛОВАЯ КУЛЬТУРА И ДИЗАЙН *Н.Г.ПАЯСЛЯН*

Армянское общество проходит сложнейший период перемен. Создаются новые внутренние и внешние экономические отношения, формируется класс предпринимателей. В этом смысле исключительно важен фактор индивидуальной деловой культуры предпринимателя, государственного служащего, маркетолога, дизайнера. “Национальная программа Армении, направленная на развитие предпринимательства, деловой культуры и дизайна” может объединить интересы различных организаций и частных лиц. Очевидно, что на нынешнем этапе образование должно стать одним из главных элементов национальной системы деловой культуры. Считаем необходимым создание системы образовательных центров деловой культуры, которые предоставят качественные консультационные и проектные услуги в среде дизайна.

SUMMARY BUSINESS CULTURE AND DESIGN *N.H.PAYASLYAN*

Armenian society is in a very difficult transforming process now. Internal and foreign new economic relations are built, owner's category is being developed. In this sense the owner's, state employee's, marketing specialist's, designer's individual businesslike culture factor are of much importance.

The profits of different organisations and personal people can unite”Armenian national developing program of enterprise, businesslike culture and design.”

It is obvious that the education in an up-to-date phase must become one of the important elements of developing national system of businesslike culture.It is necessary to create a whole educational system of businesslike culture and consulting centers which will offer high-grade consulting and design services.

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Х. Р. СТЕПАНЯН</i> ОБСУЖДЕНИЕ ИДЕИ НЕЗАВИСИМОСТИ АРМЕНИИ В БОСТОНСКОЙ ГАЗЕТЕ «АЙРЕНИК» (1920-1930 ГГ.).....	4
<i>А.А. ОГАНЕСЯН</i> РЕЖИССЕРСКИЙ АНАЛИЗ ПРЕДЛАГАЕМЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ.....	14
<i>А. С. ДАВТЯН</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ ПРИЕМОМ ЮНЫХ БОРЦОВ.....	18
<i>С. Х. БАГДАСАРЯН</i> ПРИНЦИПЫ ОТБОРА МИНИМАЛЬНОЙ ГРАММАТИКИ В КОНТЕКСТЕ ОБУЧЕНИЯ СИТУАТИВНОЙ ГРАММАТИКЕ.....	24
<i>А.И.ГРИГОРЯН</i> ПАНСЛАВЯНСКАЯ ИДЕОЛОГИЯ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 50-60 ГГ. 19ГО ВЕКА И СЪЕЗД СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ В 1867 ГОДУ.....	30
<i>Л. К. МУРАДЯН</i> ИЗУЧЕНИЕ МАТЕРИАЛОВ СТРАНОВЕДЕНИЯ В ГРУППАХ С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ.....	38
<i>А.М.НАДИРЯН</i> МОДЕЛИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА С ПРИМЕНЕНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	42
<i>А.А.ТЕДАВОСЯН, Г.А. ГАЛСТЯН</i> ПОСТРОЕНИЕ МОДЕЛИ ЛОКАЛЬНОЙ СЕТИ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В СРЕДЕ CISCO PACKET TRACER.....	47
<i>А.Г.САРГСЯН</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ АССР В СООТВЕТСТВИИ С ЕЕ ПЕРВОЙ КОНСТИТУЦИЕЙ.....	54
<i>Т.Б.МИКАЕЛЯН, Т.Н.АРШАКЯН</i> ДИСКУРСНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МОДАЛЬНОСТИ.....	62
<i>Т.В. ЕНОКЯН</i> ЗАДАЧА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ СПОСОБНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	68
<i>М.П. МКРТУМЯН, Л.Ю. МКРТУМЯН</i> РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ КРИТЕРИЕВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАЩИХСЯ.....	74
<i>Л. Н. ПЕТРОСЯН, Н. Л., ПЕТРОСЯН, Г. А. ЭЛОЯН</i> СТРУКТУРНЫЕ ТИПЫ КОНДЕНСАТОРОВ И СВЯЗАННЫЕ С НИМИ ЗАДАЧИ ПРИКЛАДНОГО ХАРАКТЕРА	81
<i>С. А. ОВАКИМЯН, Н.Г. ОБОСЯН, Н. А. ШАЛДЖЯН</i> РОЛЬ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИИ.....	91
<i>Н.Г.ПАЯСЛЯН</i> ДЕЛОВАЯ КУЛЬТУРА И ДИЗАЙН.....	96

CONTENT

<i>KH. R. STEPANYAN</i> DISCUSSION OF THE IDEA OF INDEPENDENCE OF ARMENIA IN THE BOSTON'S NEWSPAPER "HAYRENIK" (1920-1930-IES)	4
<i>A.A.HOVHANESYAN</i> DIRECTOR'S ANALYSIS OF THE PROPOSED CONDITIONS.....	14
<i>A.S. DAVTYAN</i> WAYS TO PERFECT TECHNICAL TRICKS OF YOUNG WRESTLERS.....	18
<i>S.KH. BAGHDASARYAN</i> PRINCIPLES OF SELECTING MINIMAL GRAMMAR IN THE SITUATIONAL GRAMMAR TEACHING CONTEXT.....	24
<i>H.I.GRIGORYAN</i> Q THE IDEOLOGY OF PAN-SLAVISM IN THE RUSSIAN EMPIRE IN 50-60'S OF THE 19TH CENTURY AND THE CONGRESS OF SLAVIC NATIONS IN 1867.....	30
<i>L.K. MOORADYAN</i> LEARNING MATERIALS OF COUNTRY STUDIES IN GROUPS SUPPLEMENTED BY FOREIGN STUDENTS.....	38
<i>A.M. NADIRYAN</i> MODELING OF THE EDUCATIONAL PROCESS THROUGH THE USE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES.....	42
<i>A.A. TADEVOSYAN, G.A.GALSTYAN</i> CONSTRUCTION OF A LOCAL NET MODEL OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE MILIEU OF CISCO PACKET TRACER.....	47
<i>A.G. SARGSYAN</i> CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL SYSTEM OF ASSR ACCORDING TO ITS FIRST CONSTITUTION.....	54
<i>T.B. MIKAYELYAN, T. N. ARSHAKYAN</i> DISCOURSE PECULIARITIES OF MODALITY.....	62
<i>T.V. YENOKYAN</i> THE COMMUNICATION SKILLS FORMATION ISSUE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN.....	68
<i>M. MKRTUMYAN, L.MKRTUMYAN</i> ELABORATION OF THE CRITERIA SYSTEM SUPPORT IN THE PSYCHOLOGICAL SECURITY OF THE STUDENTS.....	74
<i>L. N. PETROSYAN, N. L. PETROSYAN, G. A. ELOYAN</i> STRUCTURAL TYPES OF CAPACITORS AND RELATED PROBLEMS OF APPLIED NATURE.....	81
<i>S. A. HOVAKIMYAN, N.G. HOBOSYAN, N.A. SHALJYAN</i> THE ROLE OF INTERACTIVE METHODS OF EDUCATION IN THE FIELD OF EDUCATION.....	91
<i>N.H.PAYASLYAN</i> BUSINESS CULTURE AND DESIGN.....	96